Герт Нюквіст

Трава нічого не ховає

Переклад Ольги Сенюк

Лист від Люсі Лунде прийшов із вранішньою поштою. Я прочитав його на великій перерві, сидячи в учительській.

Письмо було розгонисте, нахилене в лівий бік, позбавлене індивідуальності. В листі було багато граматичних помилок, а ще більше гучних слів.

Люсі з приємністю згадувала нашу останню зустріч, шкодувала, що давно мене не бачила, дозволила собі запитати, як мені живеться, і мала велику втіху запросити мене на обід у понеділок 8 січня. Вона була мені щиро віддана т. ін.

Люсі Лунде...

Коли ми вчилися разом у реальній школі, вона завжди нагадувала мені дівчинку з примулою з дешевого малюнка: білява, рожевощока й пухкенька. Різниця була тільки в тому, що дівчинка з малюнка дивилася віддано синіми, мов проліски, очима, а очі Люсі ніколи не були віддані, ні схожі на проліски. Хлопці з нашого класу тоді цього не розуміли — всі ми були безтямно закохані в неї. Проте Люсі цілилась вище, однокласники її не цікавили.

Але її претензії ніколи не відповідали здоровому глуздові — якщо в Люсі взагалі був здоровий глузд. її мов магнітом вабило до себе все блискуче. А відомо ж, воно не завжди золото. До того ж Люсі мала незвичайний хист прораховуватись.

Потім вона пішла своїм шляхом, здавши сяк-так екзамен за реальну школу, і я її бачив рідко. її взяли в хор Норвезької опери. А з роками почали давати й невеличкі ролі.

Вона належала до того типу жінок, що навівали молодим солодкі мрії, а старим — хтиві фантазії.

Буваючи в опері, я завжди стежив за поглядом Люсі, вона зі сцени жваво нишпорила ним по залі, оцінюючи публіку в перших рядах. Так дивляться діти, прикидаючи, котрий із пакуночків під ялинкою найкращий.

Нарешті вона знайшла свій найкращий пакуночок. Виявилося, що в нього був загорнений полковник Лунде, голова Товариства аматорів поезії, власник неосяжних лісів у Естфолі, найбільшої колекції срібних келихів і великого, похмурого будинку на схилі Голменколена. [238]

Чого полковник Лунде з'їхав з глузду, не важко було здогадатись: у шістдесят років він ще сподівався поласувати марципановою булочкою з кремом і вишнями. Він був одружений, проте розлучатись не довелося. Його дружина, що завжди була справжньою дамою, саме вчасно віддала богові душу.

І ось нова дружина полковника Лунде прислала мені пишномовного листа з запрошенням на обід.

Але під своїм підписом вона додала двоє речень звичайною мовою. Видно, якась раптова навала почуттів спонукала Люсі написати їх уже тоді, як вона вкладала листа в конверт:

"Прийди неодмінно. Я боюся".

Похмурий будинок полковника Лунде здіймався сіруватою примарою в січневому присмерку. Я хвилину постояв, дивлячись на нього.

Я його добре пам'ятав ще з дитячих років. Тоді він здавався мені розкішним — фронтони, напуски, надбудови, вікна різної величини, башта над горищем.

Сад, навпаки, виявився обернено пропорційним тодішньому моєму уявленню про нього. Коли я був хлопцем, він здавався мені просто великим садом навколо розкішного полковникового будинку. Тепер я побачив, що це дуже великий сад навколо похмурого полковникового будинку. Велетенський, з високими, кошлатими ялинами. В їхніх верховіттях легенько шелестів вітер.

Була рівно п'ята година. Я подзвонив у вхідні двері. Мені відчинили, і я глянув просто у великі зелені очі. В зелені очі на вузькому дівочому обличчі. Чорна гривка нависала на брови, а решта кіс розсипалася по плечах. Дівчина була тоненька й висока. Моя мати назвала б її довготелесою.

— Доцент Бакке? — запитала вона.

— Так.

— Я дочка полковника Лунде. Заходьте. Дайте мені ваше пальто.

"Дочка полковника Лунде". В неї є якесь ім'я! А однаково вона сказала "дочка полковника Лунде". Я почав здогадуватися, хто господар у цьому великому, похмурому будинку.

Дівчина повела мене через просторий холодний вестибюль. Я помітив лише випхану лосячу голову на одній із стін. Ми зайшли до вітальні.

Вона була чудова.

Я блискавично зіставив покоління та стилі й дійшов висновку, що вітальню опоряджали дід і баба полковника [239] Лунде. Оббиті плюшем меблі вражали надміром округлих ліній. Гармонію порушувало тільки їхнє розташування: жодна річ не стояла боком. Видно, військовий педантизм полковника Лунде виявився сильнішим за пошану до предків.

Посеред вітальні навколо круглого столу з червоного дерева сиділи три особи, кожна на плюшевому стільці. Вони підвелися, і я, огинаючи стіл, почав вітатися з ними.

Найперше я поклонився Люсі. Вона зовсім не вписувалась в інтер'єр полковникового дому. На ній було щось блискуче, надто вузьке й надто коротке. Волосся було підняте вгору й кучерявилось на маківці відбіленими кінцями. На одній панчосі спустилося вічко.

Я подякував їй за запрошення на обід.

Тоді я вклонився старій дивакуватій сестрі полковника Лунде. Вона була така самісінька, якою я пам'ятав її з дитинства. Маленька, худа, сіра. В усій її постаті було щось невизначене й безглузде.

Я подякував їй за запрошення на обід.

Нарешті я привітався з полковником Лунде.

Він теж виявився таким, як я пам'ятав його з дитинства. Рівний, мов кілок, але невисокий, сухорлявий і дужий. Обличчя худе, смагляве, з гострими рисами. Змінилося лише одне: його буйний чорний чуб посивів, проте був такий самий густий.

Я подякував йому за запрошення на обід.

Нам подали юшку зі шпинатом і яєчними галушками, печеню з телячого м'яса і пудинг, посиланий паленим цукром. Традиційний обід, як у давнину. Я сидів за столом, і мені здавалося, наче я знов малий і прийшов у неділю на обід до своєї бабусі.

Але тут я мушу зробити важливе застереження.

Обіди в бабусі були приємні, затишні, вони навівали сон і були оповиті лінощами святкового дня. А цей обід був цілком інакший. Я пробував визначити, звідки йде нервозність, що відчувалася в цій вітальні.

Можливо, вона йшла від самого мене, бо я дивувався, чого мене після стількох років раптом — як єдиного гостя — запрошено на цей обід. А можливо, нервозність струмувала від господині. Вона вже дуже зблякла, як часто блякнуть русяві жінки. Проте її очі так само нишпорили навколо столу, як колись по залі, прискіпливо оцінюючи тих, хто там сидів.

Сухий голос полковника Лунде тріщав, мов добре змащений кулемет. Але час від часу полковник утрачав нитку розмови.

Його дивакувата сестра не брала в ній участі. Певніше, [240] майже не брала — вона тільки інколи стиха казала

коротеньке "так" або "ні", завжди погоджуючись із тим, хто до неї звертався.

Я з великою цікавістю спостерігав за дочкою полковника Лунде. Вона прислуговувала нам, тихо і вправно. А подавши якусь страву, сідала сама й мовчки їла. Я згадав її матір. Та завжди була дамою. І про тоненьку гінку дівчину можна було сказати те саме — риса, яка в наші дні зустрічається рідко.

Ми не розмовляли, ми провадили бесіду. Про погоду, про вибори і знов про погоду. Вже минув тиждень січня, а ще й досі немає снігу. Може, це й добре для Служби доріг? Ми погодилися, що для Служби доріг без снігу добре.

І весь цей час блакитні очі дівчинки з примулою нишпорили навколо столу.

Я полегшено відітхнув, коли обід скінчився й нам подали каву в бібліотеці.

Бібліотека пасувала до лосячої голови у вестибюлі й до плюшевих меблів у вітальні. Це була оббита шкірою копія англійської бібліотеки на зламі сторіч.

— З цукром і з вершками?

— Дякую, чорної, — відповів я.

— Надворі потеплішало... і захмарилося... мабуть, таки піде сніг...

— Так...

Я пив каву, якої мені налила тоненька дочка полковника Лунде. Побрязкували чашки, ми знову завели мову про Службу доріг.

— Вікторіє! — сказав полковник Лунде.

— Що, тату?..

Вікторія. Отже, її назвали по матері.

— Можеш іти мити посуд. Чемно присядь і скажи доцентові Бакке "на добраніч".

Господи! Дівчині вже років сімнадцять, а їй загадують чемно присісти й сказати "на добраніч". Я чекав, що вона вибухне. Аж ні.

Дівчина підійшла до дверей і обернулась до нас обличчям. Вона була безбожно тоненька, в негарній надто довгій плісованій спідниці й бахматому светрі сірого кольору. На худенькому личку ясніли зелені очі. Вона присіла.

— На Добраніч, доценте Бакке.

Вона вже взялася за клямку дверей. Якби не взялася, я б підвівся й відчинив їй двері — з дитинячого бунту проти проклятої військової дисципліни полковника Лунде. Але не встиг. Я встав, уклонився їй і сказав:

— На добраніч, Вікторіє. Дівчина вражено підвела брови, тоді всміхнулася. Тільки мені. Вона тихо зачинила за собою двері, і я знову сів.

Ми мовчки випили по другій чашці кави.

Раптом без будь-якого попередження полковник Лунде підвівся.

— Ми з панною Лунде повинні йти на засідання правління Товариства аматорів поезії, — сказав він. — Думаю, ви ще посидите з моєю дружиною, доценте Бакке. На добраніч.

Панна Лунде заметушилася.

— Мені... мені треба лише взяти книжки... хвилиночку... я зараз вернуся... вибачте... тільки візьму книжки...

Ми з полковником Лунде чекали стоячи. Люсі сиділа на стільці й мерехтіла своїми блискітками. Вузька сукня зсунулася надто високо над коліньми.

Маленька панна Лунде повернулася з книжками в старомодній квітчастій торбі для шитва.

— На добраніч, — мовила вона.

— На добраніч, панно Лунде.

— На добраніч, — сказала й Люсі, поблискуючи сукнею зі свого старовинного честерфілдського крісла. — До речі, хвилиночку...

Полковник Лунде і його дивакувата сестра обернулися. Я глянув на Люсі — вона всміхалася і була навдивовижу схожа на кішку, що готувалася до стрибка.

— Дзвонив каменяр, — мовила вона. — Просив заплатити йому решту грошей.

Я нічого не зрозумів. її слова прозвучали наче повідомлення з поля битви. "Дзвонив каменяр". Але те повідомлення дивно подіяло на полковника Лунде та його стару сестру.

На обличчі в нього з'явився такий вираз, ніби він скомандував "кроком руш", а солдати натомість стали струнко. Його сестра забігала очима.

Потім він повернувся і вийшов з кімнати. Його дивакувата сестра нечутно вилетіла за ним, мов якийсь химерний сірий кажан.

Люсі сиділа мовчки й тепер скидалася на кішку, яка поїла цілу миску вершків.

— Мені хотілося б знати, чого ти боїшся, Люсі, — сказав я. — Вже на кого там, а на страхопудку ти аж ніяк не скидаєшся. І чого ти запросила мене на цей обід?

Вона всміхнулася. Потім млосно повела плечима і вмостилася зручніше в глибокому кріслі. Мені були знайомі ті жіночі рухи, вони не віщували нічого доброго. Тобто віщували якраз добре, тільки все залежало від того, чиї то були рухи. [242] А Люсі давно вже перестала мені подобатись.

— Ти був колись причетний до вбивства, Мартіне. Я відчув, як у мені підіймається лють.

— Я не був причетний до жодного вбивства, — відповів я. — Убили двох моїх товаришів, це так, але моя "причетність", як ти

кажеш, обмежилась тим, що я обидва рази був свідком злочину.

— Якщо я не помиляюся, саме ти викрив убивць?.. Я не мав настрою говорити про це з Люсі.

— Коли ти хочеш, щоб я викрив якесь убивство, то з цього й починай, — мовив я. — Але тобі краще звернутися в поліцію.

Люсі зіщулилася в кріслі.

— Убивство, яке треба викрити, ще не сталося. Поки що. Але воно скоро станеться.

Наче не скидалося на те, щоб Люсі збожеволіла. Я дивився на неї і чув, як шелестить вітер у верховіттях дерев.

— Люсі, якщо це жарт, то дуже невдалий. Я не розумію, про що ти говориш. Може, поясниш мені? І що означали твої слова: "Дзвонив каменяр"?

— Те, що я й сказала, що дзвонив каменяр і просив заплатити йому решту грошей. Він не назвав свого прізвища.

Вона почала м'яти в руці хусточку.

— Я хотіла, щоб ти побачив нас, Мартіне. Роздивився на всю родину в цьому старому будинку, заповненому примарами. Ти знаєш, із ким ми спілкуємось. Із членами правління Товариства аматорів поезії...

— Ти говорила про вбивство, Люсі. Хіба члени правління Товариства аматорів поезії схожі на вбивць?

— Товариство аматорів поезії... ті схибнуті... Ні, вони не схожі на вбивць. Я згадала про них тільки для того, щоб ти зрозумів, яке в мене тут життя. Нудне, одноманітне, зовсім...

— Зовсім не таке, як ти сподівалася, Люсі?

— Певне ж... Дай мені сигарету, Мартіне.

Я дав їй сигарету й підніс запальничку. Уперше за вечір мені стало її шкода. Вона явно вибрала під ялинкою не найкращий пакуночок.

Люсі тримала сигарету в одній руці, а другою й далі м'яла хусточку.

— Мабуть, я б звикла до цього. Звикла б навіть до аматорів поезії. Але тепер... Тепер тут діється щось недобре. І розум, і чуття підказує мені, що тут визріває якийсь лихий задум...

— І що ж саме тут діється? — запитав я. Вона глянула мені просто у вічі. [243]

— Мій чоловік щовечора йде з дому.

— Ну й що? — сказав я. — Чого б йому ввечері не пройтися?

— Пройтися?.. — Люсі засміялась. — Знаєш, куди він ходить?

— Куди?

— На цвинтар Вестре. Я знаю, бо одного вечора пішла за ним назирці. Він ходить на могилу своєї дружини.

— Ти його дружина, Люсі.

Якусь мить вона дивилася на мене так, немов забула, про що ми розмовляли.

— На її надгробку немає ніякого напису, — сказала вона. Я знав про це. Про такі речі в місті люблять побалакати.

Як і про все, що не вкладається в узвичаєні рамки.

— Вірніше, на ньому не було ніякого напису, — поправила себе Люсі.

Мені здалося, наче я раптом прокинувся зі сну.

— Прізвища й імені на ньому й далі немає. Але напис є. Як я вже сказала, дзвонив каменяр... він не назвав свого прізвища... й попросив заплатити решту грошей. Мене це зацікавило, і я пішла на цвинтар глянути на надгробок. Знаєш, що там написано?

— Ні, — відповів я.

— "Трава нічого не ховає".

— Не може бути! — вигукнув я. Вона промовчала.

— Не може бути! — ще раз мовив я. — Якесь безглуздя. Це перекручений рядок з вірша Карла Сендберга "Трава", і кінець його звучить так: "Трава ховає все".

Вона здвигнула плечима.

— А там написано так, як я кажу. Та й байдуже, що там написано, "нічого" чи "все". Але мені здається, що до цього доклав рук хтось божевільний... і я боюся. — Вона перестала м'яти хусточку. — Тому я й запросила тебе сюди, Мартіне. Щоб ти побачив нас, відчув настрій у цьому будинку й запам'ятав усе, що я тобі розповіла, на той випадок, коли б зі мною щось сталося.

Я поїхав додому на Гавсфіордсгате й поставив машину в гараж. Потім піднявся ліфтом на п'ятий поверх і зайшов до свого помешкання.

Я приготував собі чарку міцного напою. Але не випив. Я просто сидів і курив сигарету за сигаретою. Наскільки мене зацікавила ця історія? Чи аж настільки, щоб їхати з дому в таку гидотну погоду? [244]

Я почав вимикати світло, лаштуючись спати. Але так і не випив своєї чарки. Надто мене діймала цікавість. Я збагнув, що зараз вийду надвір і поїду на цвинтар. Я спустився в гараж і вивів машину. Тоді рушив у напрямку Фрогнер-парку.

Я залишив машину біля входу в парк.

Місяць уже зійшов, але вітер, що тим часом подужчав, гнав по небу низькі хмари. Я машинально подумав, що, мабуть, скоро піде сніг.

Люсі сказала, що вона боїться. Це мало б справити на мене якесь враження. Але не справило ніякого. Я лише подумав, що вона істеричка. До того ж був цілком певний, що Люсі Лунде не дасть себе скривдити.

Мене вразило інше — напис на надгробку.

Він був цікавий і сам собою. Але щоб полковник Лунде, голова Товариства аматорів поезії, помилився, цитуючи Карла Сендберга, — це вже було занадто.

Я рушив парком у напрямку скульптур Вігелана.

Кам'яні фігури на мості були наче живі.

Я не схильний уявляти собі бозна-що й не боюся темряви. А однаково мені було якось тривожно. Щось моторошне було в тих мертвих кам'яних постатях, які жили своїм дивним нічним життям під зимовим небом. Я мимоволі пішов швидше.

Я поминув "Фонтан" і підійшов до "Моноліту". Він здіймався вгору, немов велетенський стовбур дерева, посадженого для того, щоб воно підтримувало небо.

Виявилося, що цвинтарна брама замкнена. Та мене це не спинило, я переліз через огорожу. Зіскочивши на землю по той бік огорожі, я пішов цвинтарем.

Я знав, де могила пані Лунде. Я був на похороні два роки тому й запам'ятав високий білий надгробок і перед ним мармурового голуба в траві.

Здавалося, білий камінь убирав у себе мерехтливе місячне проміння — він сам полискував блідо-жовтим світлом. Але біля його підніжжя щось лежало. Спершу мені здалося, Що то кілька порожніх паперових мішків, які вітер часом здимає з вантажних машин. Я підійшов ближче.

І побачив, що то була людина.

Коли я був хлопцем, я б нізащо не повірив, що в старої Дивакуватої сестри полковника Лунде є кров. Але я помилився. [245]

У неї була кров — білий мармуровий голуб був так густо залитий нею, що в темряві здавалося, наче він зроблений з чорного мармуру.

Почав іти сніг. Великі сніжинки посипались мов із мішка.

Сніжинки відразу танули на дрібній постаті панни Лунде. Вона лежала скоцюрблена біля самого надгробка — видно, хтось з усієї сили штовхнув її на камінь.

Сніжинки відразу танули й на залитому кров'ю голубові, проте землю вони вже вкрили тонким завоєм.

І тоді, тієї коротенької миті, коли я побачив дрібну постать панни Лунде, кров і густий сніг, мої очі помітили ще щось.

На землі перед надгробком чітко видніли сліди. їх засипало мокрим лапатим снігом, а проте вони ще добре були помітні. Виразні відбитки маленьких і трохи більших черевиків. Сліди кружляли на місці то ближче, то далі одні від одних і свідчили тільки про одне. Свідчили про боротьбу.

Тієї самої короткої миті, коли я стояв у січневій темряві біля високого надгробка на цвинтарі Вестре, мій погляд помітив напис на камені:

"Трава нічого не ховає".

Я обережно перевернув панну Лунде, щоб глянути на її обличчя.

Кров текла з рани на голові — лоб її був розбитий від брови аж до волосся. Кров текла й далі, але, мабуть, зовсім недавно вона ще просто цебеніла.

Я взяв панну Лунде за зап'ясток і почав намацувати пульс. Рука її була холодна, мов крига, і в серце мені закрався страх. Знайшовши нарешті пальцями жилу, я відчув легенький стукіт.

Я обережно підняв її. Вона була така легенька, що здавалось, наче я несу не людину. Маленька дивакувата панна Лунде. Я знав, що треба поспішати.

Раптом я помітив квітчасту торбу з книжками — вона лежала так, що її наполовину затіняв надгробок. Помітив, коли вже тримав на руках панну Лунде. І залишив її там, де вона лежала. Треба було поспішати.

Щоб знов перебратися через замкнену браму, мені довелось перекинути панну Лунде через плече. Не вельми галантно, але не було ради. Потім я знову взяв її на руки.

В обличчя мені сипало мокрим снігом, а я чимдуж поспішав повз статуї Вігелана на Кіркеваєн. Дорогою я не зустрів жодної живої душі. [246] Кіркеваєн теж була безлюдна в таку негоду. Дах мого блакитного "фольксвагена" вкрило снігом. Він був уже не такий мокрий і м'який. Вітер стих, місяць сховався за хмари, а з неба тепер сипала холодна тверда біла крупа.

Мені дуже не хотілося відмикати свою власну машину й укладати панну Лунде на заднє сидіння. Знов наче не галантно. Я повинен був тримати її, нести.

Мені пощастило.

З боку Майорстюен над'їхало порожнє таксі. Я вийшов на середину вулиці, й таксі відразу зупинилося.

Водій був зовсім молодий — мабуть, студент, що надумав заробити під час різдвяних канікул. Він вийшов з машини й відчинив мені задні дверці. Я схилився й сів у машину з панною Лунде на руках. Вона не ворушилася, і я не чув її віддиху. В мене було таке враження, що я тримаю на колінах дитину.

Водій сів за кермо.

— На пункт швидкої допомоги? — запитав він, дивлячись на мене в дзеркальце.

— До Улеволської лікарні, — відповів я.

— Звичайно таких везуть на пункт швидкої допомоги...

— До Улеволської лікарні, — ще раз сказав я.

— Гаразд. Вона померла?

— Ні. Але треба поспішати.

Він рушив з такою швидкістю, що задні колеса забуксували на слизькому, як мило, асфальті. Він зменшив газ. Тоді, порушивши правила, перетнув трамвайну колію на Кіркеваєн і поїхав у напрямку Майорстюен.

— У тебе є радіо?

— Є.

— Ти можеш зв'язатися з поліцією?

— З поліцією?..

Роби те, що я прошу, якщо можна.

— Можна. Я зв'яжуся з нашою центральною. А вона повідомить поліцію. Що передати?

Він знову глянув на мене в дзеркальце. Ми досягли перехрестя біля Майорстюен, і він зупинився, чекаючи на зелене світло.

Попроси поліцію зв'язатися з інспектором Карлом Юргеном Галлом і доктором Крістіаном Бакке. Нехай негайно прибудуть до третього терапевтичного відділення Улеволської лікарні. Скажи, що справа невідкладна. І що їх викликає доцент Бакке.

Водій рушив. Тоді покрутив якусь кнопку.

— Таксі номер п'ятдесят двадцять два їде до Улеволської [247] лікарні, третє терапевтичне відділення. Попросіть інспектора поліції Карла Юргена й доктора Крістіана Бакке негайно з'явитися туди. їх викликає доцент Бакке.

Він мав дивовижну пам'ять на слова. Видно, філолог, подумав я.

— Як ти гадаєш, через скільки часу вони там будуть? — запитав я.

— Усе залежить від їхньої спритності. Звичайно, він мав слушність.

Я стояв і сперечався з нічною сестрою третього терапевтичного відділення — вона вимагала направлення із пункту швидкої допомоги. Я весь час тримав панну Лунде на руках.

Та ось з'явився мій брат Крістіан.

— Пропустіть його, сестро, — сказав він.

Він рушив коридором, а я за ним. Ми підійшли до дверей із табличкою, на якій було написано: "Завідуючий відділенням". Зайшовши за Крістіаном до його кабінету, я обережно поклав панну Лунде на тапчан.

Крістіан дістав з письмового столу стетоскоп, розстебнув старомодне пальто й чудернацького крою блузку на панні Лунде і почав слухати її серце.

Тієї хвилини з'явився Карл Юрген.

— Мене не пускала нічна сестра, — сказав він. — Довелося показувати документ. Що сталося?

— Я ще не знаю, — відповів Крістіан. — Поклич сюди сестру.

Карл Юрген вийшов.

— Вона помре, Крістіане?

— Не думаю. Але вона дуже ослабла.

У дверях з'явилася нічна сестра разом з Карлом Юргеном.

— Допоможіть мені, сестро.

Сестра, нічого не питаючи, ледь підняла панну Лунде й стягла з неї блузку. Крістіан стояв напоготові з ватою і шприцом. Він протер шкіру на худому передпліччі панни Лунде й зробив укол. Обличчя в обох них були цілком незворушні. А я стояв і думав: господи боже, вони до цього звикли. Звикли до хвороб, до наглої смерті, до вбивства. Вбивства?

— Що ти їй уколов, Крістіане?

— Адреналін, він стимулює серце. Треба було чекати. [248]

У кабінеті було зовсім тихо, тільки годинник цокав над дверима. Я глянув на нього. Минула одинадцята. Хвилинна стрілка, цокнувши, пересувалася щоразу, коли секундна оббігала навколо циферблата.

Крістіан не відпускав тоненького зап'ястка панни Лунде. Потім знову приклав до її грудей стетоскоп. Нічна сестра відхилила узголів'я тапчана, і голова панни Лунде опустилася нижче.

— Сестро, подайте ноші.

Я здригнувся. Ноші? Але не зважився нічого питати. Сестра миттю повернулася з ношами, і Крістіан обережно переклав на них панну Лунде.

— Почекайте мене тут. Я мушу запровадити її до хірургічного відділення. Оглянути, що там з її лобом.

Я й тепер не зважився нічого питати. Та й Карл Юрген не озвався жодним словом. За Крістіаном, сестрою і ношами, на

яких лежала панна Лунде, зачинилися двері. Аж тоді Карл Юрген ожив.

— Що сталося, Мартіне? Навіщо ти мене покликав? І хто ця маленька дама?

Я сів на стілець біля братового письмового столу. А Карл Юрген опустився на порожній тапчан. "У голові в мене була якась дивна порожнеча. А проте я спробував докладно розповісти йому про дивний обід, на який мене запросили.

— І ти потім поїхав на цвинтар Вестре?

Я розповів про напис на плиті. Це не справило на Карла Юргена ніякого враження. Він ніколи не відчував поезії.

— Отже, ти тому подався на цвинтар, Мартіне? Глянути на напис? Так пізно?

— Саме напис і був важливий.

— Такий важливий, що треба було негайно поглянути на нього?

Я не мав ані часу, ані сили змальовувати йому дивний настрій, що панував під час обіду в тому похмурому будинку на схилі Голменколена.

— Так, Карле Юргене, треба. Тепер ти сам бачиш, як важливо було поглянути на нього.

— Як ти туди попав?

Переліз через огорожу з боку статуй Вігелана.

— Брама була замкнена?

— Так.

І ти їх там знайшов... Вона спіткнулася і вдарилася об камінь?

Слухай, Карле Юргене. Вона не спіткнулася. Мені нема коли тепер розповідати тобі всі подробиці. її хтось Ударив ззаду або з усієї сили штовхнув на камінь. Вона [249] лежала зігнута майже дугою. Люди не падають скорчені.

Карл Юрген глянув на мене ясними очима. Очима, що завжди пронизували людину наскрізь, завжди бачили, скільки в її словах правди і чи вона щось важить. Я відповів йому таким самим, як і в нього, поглядом.

І його очі, як звичайно, оцінили, чого варті мої слова.

Він підвівся з тапчана, підійшов до Крістіанового письмового столу і зняв телефонну трубку. Я бачив, як він набирав номер: 42-06-15. Кримінальна поліція міста Осло.

— Ти знаєш, у якому місці могила Вікторії Лунде? — запитав я.

— Так. Я був на її похороні два роки тому. Він передав по телефону свої накази.

І я знав, що не мине й десяти хвилин, як його люди оточать весь простір навколо високого надгробка й залитого кров'ю

мармурового голуба. Навколо високого надгробка з дивним написом: "Трава нічого не ховає".

Я сидів і дивився на годинник, що висів над дверима.

Мені здавалося, що минала ціла вічність, поки секундна стрілка оббігала навколо циферблата і хвилинна, різко цокнувши, пересувалася на поділку далі. Принаймні так легше було чекати. Карл Юрген також стежив за годинником.

Він більше нічого не питав мене.

Але я не вводив себе в оману. Я знав, що він витягне з мене всі подробиці цього страшного вечора. І я ладен був допомагати йому всім, чим зможу. Бо людина, що здатна була штовхнути кволу панну Лунде на надгробок, не викликала в мене співчуття.

Я, властиво, був трохи здивований, що Карл Юрген чекає. Мені здавалося, що він мав би помчати на цвинтар Вестре. Видно, він покладався на своїх людей. А однаково... Я добре знав Карла Юргена. Так добре, що був певен: якби він вважав, що йому тепер треба бути на цвинтарі, його б не втримала тут ніяка сила. Отже, він вважав важливішим щось інше. І я, здається, здогадувався, що саме.

Карл Юрген знов сів на тапчан, а я й далі сидів на стільці. Так ми сиділи й дивилися на годинник. Ми вже чекали шістнадцять хвилин і одинадцять секунд.

Повернувся Крістіан.

Він був у білому халаті і приніс із собою прикро солодкавий запах операційної. Він сів до письмового столу. Не було

потреби питати його про щось. Він достатньо знав Карла Юргена, щоб самому повідомити те, що нас цікавило. [250]

— Усе гаразд. Вона оклигає. Не треба навіть переливання крові. Я зашив їй розбитий лоб. Рана досить велика, і вона втратила чимало крові. Але вже опритомніла.

Карл Юрген запитав те, що я й сподівався:

— Можна мені поговорити з нею? Крістіан глянув на нього.

— Може, почекаєш до ранку?

— Мартін вважає, що її хтось ударив ззаду.

— Ззаду на голові немає ніяких слідів...

— Тоді хтось з усієї сили штовхнув її на надгробок. Таке Мартін теж допускає. Ти ж, мабуть, сам розумієш, як важливо почути, що вона скаже.

— Так, розумію, що важливо, — сказав Крістіан. — Але не хотів би її стомлювати. Вона ще надто квола. А втім, вона питала про тебе, Мартіне. Хоче будь-що поговорити з тобою. Каже, що це важливо. Що їй треба поговорити. Але не стомлюй її.

Я схопився зі стільця.

— Ходімо разом, — мовив Карл Юрген.

— Добре, — сказав Крістіан. — Я сам простежу, щоб ви довго не сиділи в неї. А порядкую тут я.

Вона лежала в палаті, вкрита старанно підтиканою ковдрою, з забинтованою головою, і її було майже не видно. На мить я подумав, що ліжко порожнє.

І враз побачив її обличчя, на диво гладеньке, молоде, без зморщок. Я подумав, що не знаю, скільки їй, власне, років. Потім помітив її очі.

Вони дивилися просто на мене. її погляд кликав, благав мене... Я забув про своїх супутників і підійшов до самої неї.

— Доценте Бакке...

Мені довелося нахилитися, щоб почути її.

— Я... Я повинна подякувати вам за... за... повинна подякувати за вашу люб'язність...

За люб'язність? Що ж, панна Лунде належала до давньої школи.

— Ваш брат сказав, що ви допомогли мені... я впала... вибачте, що я завдала вам такого клопоту...

Я досі ніколи не чув, щоб панна Лунде сказала поспіль стільки слів. І слова були такі старомодні, що я мало не бовкнув: "Це я повинен дякувати за приємність". Але вчасно похопився.

— А це хто? — раптом запитала вона.

— Це Карл Юрген Галл, — відповів я. — Наш із братом Давній приятель. [251]

Вона ледь підвелася на ліжку.

— Він із поліції?

І, наче збагнувши, що пробалакалась, вона ледь почервоніла.

— Чому ви подумали, що я з поліції, панно Лунде? — запитав Карл Юрген.

Вона не відповіла. Тільки знов благально, безпорадно поглянула на мене.

— Я прийшов сюди, щоб допомогти вам, панно Лунде, — мовив Карл Юрген. — І поставлю вам тільки одне запитання.

Крістіан неспокійно поворухнувся. Нічна сестра підступила трохи ближче до ліжка.

— Панно Лунде, ви не помітили, чи за вами ніхто не йшов, коли ви ввечері вибиралися на цвинтар Вестре?

На обличчі, замотаному бинтами, проступив страх. Хвора зовсім сіла. Нічна сестра поклала їй на плече руку.

— Ні, не йшов ніхто, — відповіла панна Лунде. Голос був наче не її. Це вперше, відколи я її знав, вона висловила свою власну думку.

— Ніхто... я була сама... я спіткнулася і впала. Слово честі... я спіткнулася і впа...

Сестра поклала її назад на подушку. В тім дитячім "слово честі" було щось безмежно зворушливе. І чомусь панна Лунде зверталася до мене, хоч відповідала на запитання інших.

— Я хочу додому, доценте Бакке. Зараз-таки, негайно... Крістіан узяв її за руку.

— Може, завтра, панно Лунде. А може, за кілька днів. Це залежить від того, чи ви спокійно лежатимете. Вони зараз підуть. Сестру на чергуванні замінить інша, а вона пробуде цілу ніч біля вас. Хай вас ніщо не хвилює. Ми дамо вам снодійне.

— Ні... ні... я не хочу снодійного... я й так засну. Принесіть тільки мої книжки... щоб я могла трохи почитати... Мої книжки... торбу з моїми книжками... Доценте Бакке, будь ласка...

Вона була майже в істерії. Навіть спробувала злізти з ліжка. Проте була така легенька, що її легко втримали.

— Сестро, — сказав Крістіан.

І наче телепатичним чуттям чи, може, тому, що довгі роки працювала з ним, сестра-інквізиторка миттю вгадала його бажання. Вона подала йому шприц. Цього разу я знав, що в ньому не адреналін. І знав, що укол необхідний, а однаково мені було неприємно. Мені завжди неприємно, коли [252] людина так втрачає владу над собою, що її доводиться вгамовувати, як божевільну. Мені не хотілося дивитися на це, я відвернувся і глянув на Карла Юргена. Зате він не відвернувся. Він стояв і весь час стежив за панною Лунде.

— Тепер ви заснете, — мовив Крістіан. — За хвилину заснете. І вам буде добре.

Знов цокнула хвилинна стрілка.

— Я впала... — прошепотіла панна Лунде. — Спіткнулася... будь ласка, принесіть... мої... книжки...

Коли ми вийшли в коридор, то побачили біля дверей високого, дужого, рум'яного чоловіка середнього віку в сірому костюмі. Він був страшенно обурений.

— Мені довелося показувати документ, — сказав він.

— Мені також, — засміявся Карл Юрген.

— Отакої! — здивувався той.

— Це сержант поліції Ев'єн, — мовив Карл Юрген. — Він сидітиме біля цих дверей цілу ніч.

— А це що таке? — вигукнув Крістіан.

— Цілу ніч, Ев'єне. І нікого не пускайте в палату. Нікого, крім доктора Бакке — це й є доктор Бакке — і мене.

Сержант присунув стільця до дверей і сів. Я був певен, що тепер ніхто не зайде до панни Лунде, хіба що через труп сержанта Ев'єна. А дивлячись на нього, важко було повірити, що він може стати трупом.

Аж тепер я справді стривожився. Досі все це здавалося мені нереальним, позбавленим сенсу, цілком безглуздим. Але

сержант поліції був очевидною реальністю — і його поява навіяла мені страх. Наче я раптом усвідомив усе, що мені довелось пережити того вечора.

— Ти гадаєш, їй загрожує якась небезпека? — спитав я.

— Я нічого не гадаю, — відповів Карл Юрген. — Я тільки виконую свій обов'язок, а тепер він полягає саме в тому, щоб стерегти її. Мартіне, будь такий ласкавий, заїдь у поліцію і склади свої свідчення. На добраніч, Крістіане, на добраніч, Мартіне. Я поспішаю — їду на цвинтар Вестре.

Крістіан почекав, коли я складав свідчення. Тоді відвіз мене додому на Гавсфіордсгате.

Сніг не переставав. Ми не перемовилися жодним словом, наче не мали більше про що говорити. Нам обом було не до балачок, ми думали про те саме, хоч і не розуміли того, що сталося, не могли дати йому пояснення.

Я піднявся ліфтом, зайшов до свого помешкання й відразу [253] ліг у ліжко. Але не заснув. Я лежав і дивився на сніг, що падав за моїм вікном у темряві січневої ночі.

У вухах у мене бриніли уривки тих фраз, які я сьогодні почув.

"...Він ходить на могилу своєї дружини... я тільки візьму свої книжки... чемно присядь і йди... за мною ніхто не йшов... я спіткнулася і впала..."

Я заплющував очі, але й далі бачив перед себе то Люсі, що м'яла хусточку, то чорну гривку Вікторії, то суворе обличчя полковника Лунде, то квітчасту торбу панни Лунде.

Квітчаста торба.

Аби я був зрозумів, яка вона важлива, ще зразу, а не згодом, коли мені довелося збагнути це, то міг би відвернути наступний замах. Але я тоді ще нічого не розумів. Серед образів, що зринали перед моїми заплющеними очима, не даючи мені спокою, торба з книжками панни Лунде здавалася чимось буденним, однією з речей, які я бачив протягом вечора.

На нічному столику задзвонив телефон.

У мене тьохнуло серце. Я ніяк не міг звикнути до того, що телефон дзвонить і вночі. На щастя, таке буває рідко, але буває. І завжди він дзвонить з якогось незвичайного приводу. Не конче той дзвінок означає небезпеку, але щоразу ніби попередження про небезпеку. Щось таке, що виходить за рамки звичайного.

— Це Карл Юрген. Я тебе збудив, Мартіне?

— Ні, я не можу заснути.

— Слухай мене уважно. Ти казав, що панна Лунде взяла з собою торбу для шитва, коли йшла на засідання Товариства аматорів поезії?

— Так, — відповів я, водночас глянувши на годинник. Було пів на другу, і за вікном у нічній темряві й далі йшов сніг. — Хоч то була не зовсім торба для шитва, я її лише так назвав. Така крамняна торба, що зав'язується двома стрічками. В моєї бабусі...

— Знаю, що ти маєш на увазі, — перебив мене Карл Юрген. — У мене теж були бабусі

— Панна Лунде не тримала там ніякого шитва, — сказав я. — В торбі були книжки. Я вже розповідав тобі. І торба лежала біля надгробка. Але я так квапився, що не взяв її...

Запала коротка мовчанка. Потім Карл Юрген сказав:

— Я її там не знайшов.

— Як не знайшов? — здивувався я. — Вона лежала біля надгробка...

— її там не було. На добраніч, Мартіне.

— На добраніч, — відповів я. [254]

Виходить, для когось торба панни Лунде була така важлива, що той невідомий "хтось" подався на цвинтар Вестре й забрав її після того, як я поніс панну Лунде, й до того ж, як десь за півгодини туди прибула кримінальна поліція.

Я складав свої книжки в учительській, коли з'явилася секретарка директора і сказала, що мене кличуть до телефону. Мене завжди дратувало, як хтось дзвонив до кабінету директора, в учительській теж був телефон, і кожен, хто хотів поговорити з учителем, міг подзвонити сюди.

Тим "кожним" виявився полковник Лунде.

— Я хочу поговорити з вами, доценте Бакке. Негайно приїздіть.

"Рота, кроком руш!"

— Не можу. Не маю часу, — відповів я.

Мій роздратований голос цілком відповідав моїм почуттям. Я ж бо не підлеглий йому солдат.

— Це що за... — почав він, але зразу замовк. Видно, теж утямив, що я не підлеглий йому солдат. — Вибачте, але справа дуже важлива. Будь ласка, приїдьте до мене.

— А ви б не могли приїхати сюди, полковнику Лунде?

— Ні... я... хотів би поговорити з вами наодинці. Справа дуже важлива, я вже сказав. Мені... мені страшно.

Менше як за добу я вже почув від другого члена родини Лунде, що йому страшно. А я, йолоп, ніколи не міг лишатися байдужим, коли бачив, що комусь страшно. І, мабуть, не так зі співчуття, як з цікавості. Не вельми шляхетна спонука. І через ту свою цікавість я вічно потрапляв у халепу. Тепер, звичайно, мене також чекало те саме, і, як завжди, я не міг нічого передбачити.

Я згаяв десь півгодини, поки доїхав зі школи в Бріскебю до похмурого будинку полковника Лунде на схилі Голменколена.

У центрі міста на вулицях лежав розквашений сніг. Але від Сместада й далі вгору я їхав твердою, по-зимовому білою дорогою.

Полковник Лунде сам відчинив мені двері. І повів до бібліотеки.

— Сідайте, — сказав він. "Вільно!" Я сів. [255]

Він стояв і дивився на мене. Я сидів і дивився на нього. І вражено помітив, що в сухій, рівній, як тичка, постаті вояка з'явилась непевність. А втім, воно й не дивно.

У бібліотеці тхнуло пилом. Я люблю цей запах. У бібліотеці й має тхнути пилом. Це свідчить, що книжками користуються — що їх беруть з полиць і ставлять назад.

— Уночі тут була поліція. Вона забрала наші черевики, — мовив полковник. — Дружині й дочці довелося давати свідчення. Мені самому також довелося давати свідчення.

Видно було, що він обурений.

— Так заведено, полковнику Лунде, а особливо якщо йдеться про замах на життя.

— Замах на життя?..

Він розгубився. Рота вже не виконувала його наказів з належною чіткістю. А тут іще й рапорт, не передбачений статутом.

— Може, вип'єте чарку портвейну, доценте Бакке?

— Ні, дякую. Я не п'ю зранку.

— Так, але...

Він, видно, ще дужче розгубився і став ще більше схожий на цивільного. Нарешті він сів.

— Доценте Бакке, ви сказали про замах на життя. Я не можу в це повірити. Не можу повірити, що хтось хотів би вбити Марту Лунде.

Марта. Я досі не знав її імені. Але воно їй личило. Марта.

Полковник підійшов до шафи і дістав із неї карафку з портвейном. То була кришталева карафка, і я згадав свого діда. Аж дивно, скільки разів протягом цієї доби я згадував своїх діда й бабу.

— Сподіваюся, ви не матимете нічого проти, як я,.. Він справді питав у мене дозволу.

— Звичайно, ні, — мовив я.

Полковник налив чарку і трішки надпив із неї. Маленький ковток, який він потім довго смакував.

— Ви, мабуть, здивовані, що я попросив вас прийти, доценте Бакке?

— Ні, — відповів я. — Адже це я знайшов панну Лунде. Але ви сказали, що вам страшно. Щиро казати, за звичайних умов я б не повірив, що вам може бути страшно, але тепер справді бачу, що ви боїтеся.

— Я боюся не того, що ви думаєте, — відповів він. Я зацікавився. Я не знав, що на його погляд, я мав думати.

— Йдеться про мою дочку… — сказав він.

Його слова були такі несподівані, що я мимоволі зробив те, що роблять усі курці: почав шукати сигарети. Вони були в кишені піджака. [256]

— Можна закурити?

— Будь ласка.

Я закурив сигарету. Полковник підсунув мені олов'яну попільничку з трояндами, витисненими по краях.

— Моя дочка була дуже прихильна до своєї тітки... дуже її любила...

— Була? Може, вночі з панною Лунде щось сталося? На мить він згубив нитку розмови, але відразу знайшов її.

— Ні. Я хотів сказати... що моя дочка дуже прихильна до своєї тітки. Вона, як то кажуть, важка дитина. Дочка дуже любила свою матір... і тяжко пережила її смерть... це можна зрозуміти. Вона... вона дуже не хотіла, щоб я брав... свою теперішню дружину...

— Це ж, мабуть, теж можна зрозуміти, пане Лунде?

— Так.

— Чого ж вам страшно?

Він знов надпив із чарки маленький ковток. І глянув на мене. Він явно прикидав, наскільки може покластися на свого новобранця.

— Вікторія поставилася до моєї теперішньої дружини так вороже, що я послав її до школи в Англію. Вона дуже здібна дівчина. Але вона не хотіла вчитися. Зовсім не хотіла. Склала тільки екзамен за реальну школу, але цього замало. Принаймні в наші дні. В мене є до вас прохання, доценте Бакке. Чи не могли б ви оселитися в нас і вчити Вікторію... щоб вона змогла скласти екзамен за гімназію?

За гімназію? Що ж, думка непогана. Вікторії це не завадило б. Навпаки. А проте я дуже добре розумів, що коли навіть полковник Лунде й не брехав мені, то був іще лише на далеких підступах до правди. До справжньої причини, що спонукала його зробити мені цю пропозицію.

— Я не беруся за таку роботу, — відповів я. — А крім того, тримати в домі доцента в ролі гувернера вийде надто дорого.

Я торгувався, як гендляр кіньми. Негарно, я розумів це. Але мені не подобався полковник Лунде. Я, звичайно, співчував йому, як поспівчував би кожному, якби побачив, що він втрачає під ногами ґрунт.

— Я платитиму скільки ви захочете. Я згоден платити великі гроші.

— Скільки? — запитав я.

Мушу визнати, що мені стало трохи соромно.

— П'ятсот крон на місяць, — відповів він. — Плюс харч і житло. Так... Бо дуже важливо, щоб ви жили тут. [257]

П'ятсот крон. Я раптом уперше щиро пожалів полковника Лунде. Він був безмежно далекий від дійсності, цілком належав поколінню, яке вже відходило.

— Я буду з вами відвертий, доценте Бакке...

Я збагнув, що мене зразу підвищено в сержанти.

— Ви колись були причетні до вбивства. Правда? Знов у мені ворухнулося роздратування, як і ввечері, коли

Люсі питала про це саме. Я нічого не відповів йому. Він же сам знав, як усе було.

— Я буду з вами цілком відвертий, доценте Бакке. І сподіваюся, що все сказане тут залишиться між нами. Я більше не хочу мати справи з поліцією. Ви вчитимете Вікторію, це... це офіційна причина того, що ви оселитесь тут. А справжня ось яка: я прошу вас, щоб ви наглядали за нею. Я боюся за Вікторію.

Навряд чи полковник Лунде розумівся на людях.

А проте він кинув мені таку принаду, що я не міг не вхопити її. Принаду, від якої прокинулася моя непогамована цікавість. Мені треба було б народитися в добу рицарства, я б їздив на білому коні й оберігав панночок від невідомої небезпеки.

Але тут була не лише цікавість. Я на власні очі бачив минулого вечора панну Лунде і знав, що їй хотіли заподіяти. І мені подобалася Вікторія з чорною гривкою над тонким розумним личком — тендітна, негарно вбрана Вікторія, яка не

любила свою мачуху Люсі і якій можна було наказати, щоб вона чемно присіла і йшла мити посуд.

Та була й ще одна причина, вагоміша, ніж моя проклятуща цікавість. Я раптом чомусь повірив, що полковник Лунде каже правду. А мені дуже не хотілося, щоб Вікторії загрожувала небезпека. Страх як не хотілося.

— Я згоден, — мовив я. — Однаково у школі мені належить піврічна відпустка. Я ще тільки мушу владнати одну справу і тоді буду до ваших послуг. Коли мені прийти?

Темні очі на сухому смаглявому обличчі дивилися просто на мене. Я намагався прочитати, що в них було написане. 1 не побачив нічого, крім полегкості.

— Приходьте ввечері, доценте Бакке. Мене підвищено в ад'ютанти.

Було не пізніше, як десята година ранку.

А сніг усе йшов. Уже скоро півдоби. І підлеглі Службі доріг, яким досі добре жилося, працювали, не покладаючи рук. Двірники чистили тротуари, дорожні робітники прокидали вулиці, острівці безпеки й переходи. [258]

Я сидів у своїй кімнаті. На письмовому столі переді мною лежав телефонний довідник.

Мені треба було знайти каменяра. Того каменяра, що зробив напис на надгробку Вікторії Лунде.

Я розгорнув довідник на перелікові фахових послуг і знайшов заголовок: "Каменярі — шліфування і експорт

каменю". В підзаголовку стояло: "Див. також: Надгробки". В кожному разі я почав з того, що треба. Люсі сказала, що дзвонив каменяр. А коли так, то його прізвище повинне бути в довіднику.

Я мав обмаль часу. Бо знав, що робитиме кримінальна поліція міста Осло. Вона робитиме те самісіньке, що й я, — шукатиме того каменяра. Але поліція діятиме систематично, а я не можу собі цього дозволити.

Я не знав, скільки людей у Карла Юргена Галла засяде за цю роботу, міг тільки приблизно уявити собі. Двоє або й троє. Я сподівався, що їх буде двоє. Вони розділять список у довіднику надвоє, рівно пополовині, і кожен почне опрацьовувати свою частину.

Я не сумнівався в ретельності кримінальної поліції міста Осло, а просто мав дитяче бажання випередити її. І знав, що коли перший знайду таємничого каменяра, то витягну з нього більше, ніж поліція. В того таємничого каменяра може бути не зовсім чисте сумління, тож навряд чи вийде краще, як хтось з'явиться й помахає в нього перед носом поліційним посвідченням. Я мав більше шансів — аби тільки швидко знайти його.

Я взяв кулькову ручку й вирішив працювати за методом вилучення. Найперше почав викреслювати одну за одною великі фірми. Той, кого я шукав, навряд чи працював у великій фірмі. Я викреслив "Акціонерне товариство видобутку мармуру і сланцю", тоді "Ательє кам'яних скульптур при Спілці норвезьких скульпторів". Бідолашні телефоністки, як вони язика не звихнуть, вимовляючи таке.

Поліцаї працюватимуть методично, мабуть, один почне з першої літери алфавіту. З тієї самої фірми "Акціонерне товариство видобутку мармуру й сланцю", Акерсгатен, 20, а другий, певне, — з "Мармурових і гранітових надгробків", Єрнбанетомта, Грефсен.

Я вибрав три прізвища з адресами, які здалися мені ймовірними. Тобто ймовірними з мого погляду. Я взяв другу кулькову ручку і всі три прізвища підкреслив червоною рискою. Тоді спустився вниз із телефонним довідником, сів У Машину, а довідник розгорнув і поклав на сидіння біля себе. [259]

Треба було б замінити покриття коліс на зимове. Була вже майже середина січня, а я все ще їздив на літньому. Досі ще не було нагальної потреби, а тепер, у такий сніг, з'явилася. Але сьогодні я не мав часу.

З першими двома адресами мені не пощастило. Я питав їх обох те саме, вдаючись до способу, відомого з гри в покер, — прикинувся, ніби мені відомо те, чого я насправді не знав. Два перші каменярі подивились на мене, як на божевільного. Я не мав часу щось пояснювати їм, хай вірять, що я справді збожеволів.

Я глянув на третє і останнє прізвище в моєму списку. Т. Серенсен, каменяр, Серкедалсваєн. Якщо й це не він, доведеться знов вивчати телефонний довідник. Мене вже опанував відчай.

Т. Серенсен мав невеличку майстерню поблизу Майорстюен, затиснену між авторемонтною майстернею, крамницею садівництва і бензоколонкою. На тісному подвір'ї перед майстернею стояли взірці надгробків. Я раптом подумав,

що останнім часом починаю звикати до прогулянок між надгробками. Не сказав би, щоб це мені подобалося.

Я постукав у двері й зайшов.

Майстерня була тісна й темна. Світло єдиної лампи було спрямоване на камінь, над яким працював майстер.

— Слухаю вас, — мовив він, підвівши очі.

Він був зовсім молодий, з короткозорими очима та з товстими скельцями окулярів. На молодому обличчі проступала глибока втома. Видної не легко було конкурувати з "Ательє кам'яних скульптур при Спілці норвезьких скульпторів".

Я втретє протягом півгодини запитав те саме, вдаючись до способу, відомого з гри в покер:

— Скільки ви отримали за напис на надгробку Вікторії Лунде на цвинтарі Вестре?

Я знайшов того каменяра, якого шукав.

Він став ще блідіший, ніж був, скинув окуляри й провів кісточками пальців по очах. Тоді надяг окуляри і глянув на мене з невдаваним страхом.

— Я не зробив нічого поганого...

— Ні, — відповів я. — Я й не кажу, що ви зробили погане. Я лише питаю, скільки ви отримали за роботу.

— Ви з поліції?

— Ні. Але поліція от-от з'явиться до вас. Може, поліція вважає, що ви в чомусь завинили, я цього не знаю. Але тепер [260] принаймні вам відомо, що поліція прийде, тож ви зможете заздалегідь обміркувати, що їй відповісти.

Майстер сидів, опустивши очі на різець у руках. А я стояв і дивився на його руки. Вони були дужі, тонкі й гарні і не пасували до того ремесла, яке він собі вибрав.

— Може, сядете?

Я озирнувся, шукаючи стільця. Але там були самі камені. Я сів на найближчий із них.

— Що ж мені сказати поліції? — запитав він.

Я витяг сигарети й запропонував йому закурити. Він узяв одну своїми гарними пальцями. Я теж узяв одну, подав йому запальничку, потім прикурив сам.

— Кажіть, що хочете. їхнє діло дізнатися у вас правду. Хочу вам лише нагадати одне: не обов'язково казати те, що може бути використане проти вас.

Видно було, що йому відлягло від серця.

— А ви... який ви маєте до цього стосунок?

— Я й сам не знаю, — мовив я. — Але вчора ввечері хтось пробував убити стару сухеньку даму. Я знайшов її долі біля надгробка Вікторії Лунде.

Сигарета в нього в руці затремтіла.

— Я до цього не...

— Звичайно, — перебив я його. — Я такого і в голові собі не покладав. Та хіба вам подобається, коли хтось робить замах на життя старої жінки?

Він промовчав.

— Скільки ви отримали за роботу?

Він знов не відповів. Сигарета й далі ледь тремтіла в його руці.

— Я вам не ворог, — сказав я. — Гляньте, ось мої права водія. Бачите, Мартін Бакке, кандидат філології. Я до поліції не маю ніякого стосунку.

Він глянув на мою фотокартку, тоді на мене, наче хотів порівняти її з моїм обличчям.

— Мені обіцяли тисячу крон.

— А це не забагато?

— Забагато. Навіть дуже. Тому й я погодився на це замовлення. В мене до нього не лежало серце, а однаково я погодився. В нас така робота, що отримати вигідне замовлення важко. Мені потрібні були гроші...

Тисячу крон. Тепер я знав суму. Але не це було для мене найважливіше. Я спитав про плату, користуючись способом, відомим із гри в покер, способом, який мав пробити панцер

каменяра. Це був тільки вступ. Тепер я чекав нагоди, щоб поставити йому друге, справді важливе запитання.

Хвилину ми курили мовчки, нічим не порушуючи цілковитої [261] тиші. Світло лампи падало просто на камінь, ямі він обробляв. Там уже були вибиті три літери: "K p i".

— Що це буде — "Крістіан"? — запитав я.

— Ні, "Крістофер".

Мені треба було поквапитись, поки помічник Карла Юргена не дійшов у списку до прізвища Т. Серенсен. Поквапитись із найважливішим запитанням. Я сподівався, що не злякаю ним майстра.

— Хто вам замовив напис?

Майстер дибився на синюватні клубочки диму, що здіймалися до яскравого світла лампи.

— "Трава нічого не ховає", — проказав він. — Мені здалося, що напис дивний. Але гарний... по-своєму.

Він був цілком спокійний.

— Хто його замовив?

Він глянув мені просто в очі.

— Не знаю.

Я не повірив своїм власний вухам.

— Не знаєте?

— Не знаю. Мені подзвонили по телефону. Чийсь голос запитав, чи не взявся б я вибити напис на надгробку. Я отримав п'ятсот крон. Гроші надійшли поштою... самі гроші, п'ять асигнацій по сотні... просто вкладені в конверт. А ще п'ятсот я мав отримати, коли скінчу роботу. Але я їх не отримав.

Я нічого не розумів.

— Як же ви могли погодитись вибити напис, не знаючи до пуття, чи його справді замовляє родина небіжчиці? — спитав я. А що якби то виявився кепський жарт?

— Мені теж це спало на думку. Відразу спало. А особливо тому, що напис був такий, — такий незвичайний. Тому запитав, з ким маю приємність розмовляти.

Я боявся повірити у своє щастя. З хвилювання в мене зашпигало в потилиці.

— Із ким же ви розмовляли?

— Голос відповів: "Я пані Лунде, мій номер телефону — тридцять два, сімдесят, нуль дев'ять. Можете подзвонити мені, коли перевірите його в довіднику". Я глянув у довідник і знайшов там прізвище полковника Лунде. І номер телефону був тридцять два сімдесят нуль дев'ять. Тому я подзвонив і почув той самий голос.

— Голос пані Лунде? — запитав я. Він замовк. Я втратив відчуття часу.

— Дивно, — мовив нарешті він. — Дуже дивно. Я не певен, що саме сказав голос: "Я пані Лунде" чи "Я пан Лунде".

— А це важливо, — сказав я. [262]

Я не міг йому пояснити, як це важливо. Але був переконаний що той, хто замовив напис на надгробок, потім з усієї сили штовхнув на той надгробок панну Лунде. І весь час поки тривала наша розмова, я відчував у ній щось дивне.

Наче в тій розмові було присутнє щось невідоме. Раптом я збагнув, що то було.

— Ви весь час кажете "голос", — мовив я. — Що це означає?

— Я й сам думав про це. Краще б я був не брався за ту роботу... але мені були дуже потрібні гроші... Чого я кажу "голос"?.. Можна ще одну сигарету?

Я віддав йому цілу пачку. Мені здавалося, що якби тієї хвилини з'явився хтось від Карла Юргена Галла, я б витурив його надвір і замкнув би за ним двері.

— Я кажу "голос", бо не знаю, чи то говорив чоловік, чи жінка. Голос був дивний... дуже цікавий. То міг бути або високий чоловічий голос, або низький жіночий. Я нездатен побачити за ним людини. Тому й кажу просто "голос".

Голос. У потилиці в мене ще дужче зашпигало.

— Ви маєте якийсь стосунок до музики? — запитав я. Його худорляве молоде обличчя проясніло. Він весь змінився.

— Так, — відповів він. — Я, власне, співаю... тобто над усе хотів би співати. Коли в мене є гроші, я беру в консерваторії уроки співу. І мій учитель каже, що я маю хист. Але в мене мало грошей. Я успадкував цю майстерню... Але не маю ніякої освіти. Всі мої заощадження йдуть на уроки в консерваторії...

І тоді я поставив йому третє важливе запитання, якого в мене й на думці не було, коли я виїхав машиною на пошуки цього худого, втомленого юнака з різцем у руках. Двоє важливих запитань я вже йому поставив: "Скільки ви отримали?" і "Хто вам замовив напис?".

Мені треба було зовсім заспокоїти його і аж тоді поставити третє, найважливіше запитання.

— Ви не зробили нічого незаконного, — мовив я. — Що ви скажете поліції, це ваша справа, але найкраще казати правду. Вам за це нічого не буде. Якщо я можу чимось допомогти вам, то залюбки допоможу. Але тепер найважливіше, щоб ви погодились допомогти мені. Мені й поліції. Отож я маю до вас іще тільки одне запитання: ви могли б упізнати той голос?

Юнак глянув мені в очі.

— Якщо вам буде треба, то міг би. Коли і де ви захочете, я його впізнаю. [263]

І знов, коли я приїхав, мені відкрив двері сам полковник Лунде.

В одній руці я ніс валізку, а в другій — течку. Скриньку з книжками я поки що залишив у машині. Полковник Лунде повів мене через вестибюль, де на стіні висіла голова лося, і вгору сходами на другий поверх. Сходи були дуже широкі, на

помістку півповерху стояло два плюшеві стільці і столик з якимось вазоном. Здається, він зветься "аспедістра". Звідти сходи вели просто на другий поверх, у довгий темний коридор з багатьма дверима. Я почав їх рахувати. Семеро. Семеро дверей. Одні з них ховалися в невеликій заглибині.

— Це двері на горище, — пояснив полковник. — А ваші зразу за ними, отже, другі ліворуч.

Він відчинив їх і зайшов до кімнати. Я рушив за ним.

— Отут ви житимете, — мовив полковник.

Широке залізне ліжко з бронзовими кулями на стояках в узголів'ї та в ногах застелене білим покривалом. Страхітливий письмовий стіл із цілою горою полиць та шухляд над стільницею і вишуканий старовинний стілець, який, здавалося, потрапив туди випадково. Плюшеве крісло. Підставка з мийницею і дзбан на воду.

— Ванна проти вашої кімнати, — сказав полковник Лунде. — Там можна митися чи приймати душ. Вода не завжди... не цілий день... однаково тепла.

— Я люблю холодну, — сказав я. Я підійшов до вікна.

Принаймні краєвид чудовий. На мить я навіть забув, де я.

Сніг товсто вкривав сад піді мною. Той сад лежав далеко внизу, бо поверхи були дуже високі, та й фундамент будинку напевне сягав метрів на два.

Далі за садом розлягалося місто. В присмерку воно здавалось блакитнявим. Я навіть бачив вежі ратуші, вежі, що

колись здавалися такими великими, а тепер, між високими будинками, скидалися на два вперті червоні кубики.

Полковник Лунде стояв позад мене.

— Сподіваюся, вам тут сподобається, доценте Бакке. Мабуть, вам не треба давати ніяких інструкцій ні щодо роботи... навчання Вікторії... ні... ні...

— Я наглядатиму за нею, — сказав я.

— Це дуже важливо. Особливо тепер, перші дні після того, як її тітку...

Він наче не вмів доказувати речення до кінця.

— Доценте Бакке... все це залишиться між нами?

— На це питання я вже вам відповів. Це залишиться між нами й поліцією. Люди в поліції знають свою справу. Можете [264] покластись на інспектора Карла Юргена Галла. Він зробить усе, що тільки можна зробити.

— А. ваш брат... — мовив полковник Лунде, — він теж утаємничений?..

— Мій брат лікар, — відповів я. — Те, що я сказав про Карла Юргена Галла, поширюється й на мого брата. Зберігати таємницю — його професійний обов'язок. Крім того... ми з ним звикли разом обмірковувати кожну справу. Властиво, ми доповнюємо один одного.

— Я розумію. — Полковник на хвилину задумався. — Ви будете тут ці перші дні, доценте Бакке? Я маю на увазі вдень і вночі?

— Вдень і вночі, — проказав я за ним. — Коли хтось захоче побачити мене, нехай приходить сюди. Інспектор Галл і мій брат дзвонили мені, і я сказав їм, щоб вони приїхали сюди, ми поговоримо тут. Вони приїдуть сьогодні увечері.

В очах полковника майнув страх.

— Хіба є... щось нове?

— Не знаю. Я не розмовляв з жодним із них від учорашньої ночі. Але ми ще не зіставляли своїх спостережень. Якраз сьогодні увечері ми зробимо це.

— Вітальня до ваших... — почав полковник.

— Ми посидимо тут, — мовив я.

— Я не знаю, де забарилися моя дружина й дочка... Вони не повернулися з міста. Але ми обідаємо о восьмій. Рівно о восьмій...

Останнього речення він міг і не додавати. Хотів би я побачити живого полковника, який не обідав би "рівно" у визначений час.

— Якби інспектор Галл і ваш брат захотіли...

— Ні, дякую, полковнику Лунде. Ми не будемо обідати. Тільки трохи поговоримо втрьох. Тут, у кімнаті.

Він здавався дедалі розгубленішим. Я не бачив людини, яка б протягом доби втратила майже всю свою самовпевненість. Він скидався на полковника, якого не покликали на засідання генерального штабу, де мали обговорювати його власний проект військового статуту.

— Я... я буду в бібліотеці. Спро... я там посиджу й почитаю...

— Дякую, полковнику Лунде. Він вийшов.

Я стояв біля вікна й дивився на місто внизу. Темнішало, і на вулицях спалахувало світло, один разок перлин за одним. З відстані не можна було ні прочитати рекламні написи, [265] ні навіть розрізнити їхню форму — вони скидалися на невеличкі мерехтливі самоцвіти, червоні, зелені, жовті. Я намагався визначити, де саме світилися разки перлин і самоцвіти, але й це нелегко було зробити. Видно, для цього треба було довше тут пожити.

Цікаво, скільки мені доведеться тут бути?

Кілька діб? Тиждень? Місяць? Чи, може й довше?

У саду тихо шелестіли ялини. Одна волохата гіллячка м'яко билася об стіну за моїм вікном.

Скільки?

Я цього не знав. Знав лише, що пробуду тут, доки на власні очі не побачу того, хто робив замах на життя панни Лунде. І раптом мені спало на думку, що той, хто вже раз робив замах, може зробити його і вдруге. А що як цього разу йому пощастить?

Я відвернувся від вікна і ввімкнув світло. Яскрава лампа під скляним абажуром звисала просто з середини високої стелі. Електричний шнур був прикріплений посередині гіпсової розетки — такі розетки в дитинстві нагадували мені тістечка з кремом. Я ввімкнув решту ламп. Дві поцяцьковані мідяні лампи, одну на нічному столику, а другу на письмовому столі. Абажури на них були мережані, з якимись китичками навколо. Здається, їх називають помпонами.

У двері постукали, і на порозі з'явилася Люсі. Вона зайшла до кімнати й зачинила за собою двері.

— Який біс попросив тебе угніздитись тут, Мартіне? Поліція?

Я не люблю, коли жінки говорять таким тоном.

— А чого поліція мала просити мене угніздитись тут, Люсі?

Вона здвигнула плечима, поволі перейшла кімнату, скинула черевички й простяглася на плетеному покривалі мого ліжка.

Вигляд черевичків коло ліжка може схвилювати чоловіка. Залежно, чиї то черевички. Але Люсі була не на мій смак — чи в черевичках, чи без них. Мені не подобалася її ледача млість. І як я міг колись закохатися в неї? Щоправда, мені тоді було п'ятнадцять років.

— Мене вгніздитись тут, як ти кажеш, попросила не поліція, а твій чоловік.

— Мій чоловік?..

її сині, як проліски, очі на мить спалахнули. Вона задумалась. Накручувала білявий кучер на пальці й думала.

— Не сподівалась я, що це станеться з нею... Та коли так, то тебе приставили наглядати за мною, Мартіне. А це не те саме, що пустити цапа в капусту? [266]

— Ти переоцінюєш себе, Люсі.

В п синіх очах з'явився крижаний блиск.

— То кого ж тоді ти стережеш?

— Я нікого не стережу. Я вчитиму Вікторію. Твій чоловік хоче, щоб вона склала екзамен за гімназію.

— Вікторія?.. Мені вона подобається. Єдина розумна людина в цьому старому будинку, заселеному примарами.

— Виходить, добре, що я тут, — мовив я. — Вікторія зможе скласти екзамен за гімназію.

Люсі зсунулася з ліжка і знов узула черевички.

Тоді млосно повела плечима й випнула стегно. Дуже знадлива картина для того, кому подобаються такі жінки.

— Моя кімната по той бік коридора. Перші двері праворуч. Заходь, коли тобі чогось буде треба від мене.

Що я міг відповісти? Вона нітрохи не скидалася на беззахисну дівчину, якій загрожувала небезпека.

Карл Юрген сів на вишуканий старовинний стілець біля письмового столу. Крістіан вмостився в плюшевому кріслі, а сам я прилаштувався на краєчку ліжка. Карл Юрген вибрав те місце не випадково. Він завжди сідав так, щоб можна було бачити всіх.

— Я спершу побалакаю з вами двома, — сказав він. — А тоді піду до тих трьох. Насамперед я хочу знати, чого тебе запросили сюди, Мартіне?

Я розповів йому все.

— Отже, я тут за гувернера, — докінчив я. — Але справжня причина ось яка: полковник Лунде вважає, що Вікторії загрожує небезпека.

— Яка небезпека?

— Не маю уявлення.

— Що полковник сказав про Вікторію? Тобто я хочу почути все, що він сказав, слово в слово.

— Сказав... стривай, як він сказав? Ага, сказав: "Я боюся за Вікторію".

— Дуже цікаво, — озвався Крістіан зі свого плюшевого крісла. — Цікавий добір слів.

Карл Юрген закурив сигарету, тоді знову взявся за мене.

— А ранок ти згаяв на пошуки каменяра, Мартіне?

— Так, — відповів я. — І знайшов його раніше за тебе. Кому ти доручив цю роботу?

— Сержантові Ев'єну і сержантові Стену. Каменяра знайшов Ев'єн.

Скільки разів я розповідав у школі своїм учням на уроках [267] — Це тому, що йому дісталася друга половина телефонного списку, — сказав я.

— Так. Ти його випередив. Чого ти ходив до каменяра, Мартіне?

— Того, що й твої поліцаї, яких ти послав. Міркування в нас були ті самі. Проте мені здавалося, що чисто психологічно в мене більше шансів, ніж у сержанта Ев'єна. Що йому пощастило довідатись?

— Думаю, що правду. Тисяча крон за напис. Каменяр не знав, хто замовляв той напис, але перевірив у довіднику номер телефону. Навряд чи він причетний до якогось злочину. Та почекаємо й побачимо.

Крістіан слухав, що ми говорили, й курив. Здавалося, він думав про щось цілком інше.

— Але сержант Ев'єн не дізнався про найважливіше, — мовив я, почуваючи себе так, як Шерлок Холмс, коли він повчав доктора Вотсона.

Я дістав сигарету й поволі закурив її. А тоді розповів про "голос".

— Це теж дуже цікаво, — сказав Крістіан і знову заглибився в якісь свої думки.

Я був здивований своїм старшим братом. Він був якийсь неуважний, зате чомусь виявив цікавість до звичайнісіньких речей. Так, я був згоден, що "голос" може будь-кого зацікавити. Але не уявляв собі, що він побачив цікавого у словах полковника Лунде. Цікавий добір слів, сказав Крістіан. З нас двох філолог усе-таки був я, а проте чотири слова полковника Лунде — "Я боюся за Вікторію" — звучали для мого вуха як звичайне, правильне з погляду граматики речення.

— А що ти нам скажеш, Крістіане? — звернувся до нього Карл Юрген. — Як себе почуває панна Лунде?

Той отямився від своєї незрозумілої задуми. Він знову став лікарем.

— Добре. Аж дивно, що в тій дрібній жінці стільки фізичної сили. Властиво, я міг би виписати Її й сьогодні. Але вона дуже знервована. Я потримаю Її ще кілька днів у лікарні на барбітуратах... на заспокійливих ліках, — пояснив він свої слова. Потім випростався у своєму плюшевому кріслі й додав: — Але є ще одна дуже важлива деталь. Я вчора не сказав про це, ти поспішав, Карле Юргене, та й мені не було коли роздивитися все як слід. А сьогодні для мене картина стала цілком ясна. Я сам зашивав рану на лобі в панни Лунде, над правим оком. З тією раною було щось дивне... я аж сьогодні по-справжньому усвідомив це. Якщо людина [268] падає — або її штовхають — на великий камінь, звичайно, може статися, що краї рани будуть рівні. Але в такому випадку тканина навколо рани набрякає і утворюється синець. А навколо рани на лобі в панни Лунде немає синця. Схоже на те, що поріз... чи удар був заподіяний якимось гострим предметом раніше, ніж вона впала.

У кімнаті, яку полковник Лунде тримав для гостей, запала тиша. Тільки ялинова гіллячка сумно, нерівномірно билася об стіну.

— Але навіщо ж тоді комусь було штовхати панну Лунде на надгробок, — мовив я, — якщо він уже вдарив її різцем?..

Не встиг я вимовити останнє слово, як уже збагнув, що бовкнув зайве.

— Різцем, Мартіне?

Мене охопило якесь фантастичне почуття: ніби я втрапив у величезну павутину, яку сплів гігантський павук, і та павутина почала стискати мене. Я відчував, що задихаюся.

— Ти сказав "різцем". Я до тебе звертаюся, Мартіне... Я знов сягнув по сигарети. Закурив, усвідомлюючи, що руки в мене тремтять. Я не міг собі пробачити того, що ляпнув.

— Я... я не знаю, чого так сказав... Карле Юргене. Я... я, видно, дужче знервований, ніж мені самому здається... Крістіан згадував про якийсь гострий предмет, а я подумав про того хлопця з різцем у руці. Мабуть, просто за асоціацією. Певне, всього цього для мене забагато... А ти вже, бачу, звинувачуєш мене...

— Я нікого ні в чому не звинувачую, — крижаним голосом сказав Карл Юрген. — Та поки я не дізнався, хто саме вчинив замах на життя панни Лунде, підозра падає на всіх, хто був учора разом із нею.

— А члени правління Товариства аматорів поезії? — запитав я і почув, як безпорадно прозвучав мій власний голос.

— Я розмовляв із ними. їх було троє. Два поети і один автор детективів. У поетів був меланхолійний вигляд, автор детективів дивився на годинник. Він нам дуже допоміг. Панна Лунде залишила засідання в Дамгюсеті о пів на десяту, а полковник Лунде пішов через двадцять хвилин після неї. Всі три, — тобто два меланхоліки і автор детективів, — мають тверде алібі. Засідання відбувалося в Дамгюсеті. Звідти до Фрогнер-парку п'ять хвилин ходи. Вони вийшли з будинку об одинадцятій годині і всі три подалися до ресторану Блума. Там вони просиділи до пів на першу... Ну, а тепер ходімо до господарів. [269]

Ми пішли вниз.

Тобто Крістіан і Карл Юрген пішли, а я поплентався за ними. Як полковник Лунде дедалі помітніше втрачав свій військовий лоск, так і я втрачав маску бравого детектива-аматора.

Вони всі троє сиділи у вітальні: полковник Лунде, Люсі й Вікторія. З полковником Лунде й Люсі я вже розмовляв сьогодні, тож машинально глянув на Вікторію. Вигляд у неї був ще жалюгідніший, ніж учора. Вона ніби стала ще тонша. Великі зелені очі на вузькому розумному личку були заплакані.

Я не сумнівався, що Крістіан звернув на це увагу, але боявся, що Карл Юрген теж помітив її стан і зі своєю прискіпливістю зробить із цього якісь висновки для слідства.

Полковник Лунде сидів з газетою, Вікторія читала книжку, а Люсі — журнал "Все для сучасних жінок". Та навряд чи вони запам'ятали щось із тільки-но прочитаного. Коли Карл Юрген, з яким я разом ходив до школи і якого знав усе своє життя, міг

нагнати на мене такого страху, то, мабуть, інших він лякав не менше.

Не те щоб Карл Юрген поводився неввічливо чи був жорстокий. Але він немовби втілював у собі непохитну й невблаганну справедливість. У присутності Карла Юргена, під поглядом його сірих, мов крига, і пронизливих, мов рентгенівське проміння, очей хіба що тільки ангел міг почувати себе цілком безневинним.

Ми сіли, тобто сів я і Крістіан. А Карл Юрген лишився стояти.

— Можна скористатися вашим телефоном, полковнику Лунде?

— Будь ласка. Он він там.

Карл Юрген зняв трубку. Цього разу я сидів теж так, що бачив, які цифри він накручує. Сорок два нуль шість п'ятнадцять. Кримінальна поліція міста Осло.

Я почув, як у трубці легенько клацнуло — там зняли трубку.

— Дайте мені чергового, — сказав Карл Юрген. Він почав чекати. Ми всі чекали.

— Це інспектор Карл Юрген Галл. Будь ласка, пошліть сержанта Ев'єна і сержанта Стена в дім полковника Лунде, схил Голменколен. Негайно. Дякую.

Він сів і кашлянув. Я знав, що зараз буде.

Зараз він почне допитувати їх — одного за одним. І я не розумів навіщо, адже вони вже склали свідчення минулої ночі, і я також склав. Нас вислухали, наші свідчення запротоколювали [270] , зачитали їх нам, і ми підписалися під ними. І Карл Юрген потім читав їх. А проте я знав, що він має намір почати все наново.

Він глянув по черзі на кожного з них. І на мене також. Тоді сказав незворушним голосом, що в таких випадках діяв з подвійною силою:

— Коли ви складали свідчення минулої ночі, всіх вас питали, чи ви були вчора на могилі Вікторії Лунде.

Вікторія заплакала.

— Хіба Вікторії неодмінно... — почав полковник Лунде.

— Ні, — відповів Карл Юрген. Голос у нього полагіднішав. — Якщо хочеш, можеш іти спати, Вікторіє.

— То я піду...

Цього разу полковник Лунде не загадав їй чемно присісти. Я підвівся, щоб відчинити їй двері, але Крістіан випередив мене.

Дівчина не глянула на нас, ми тільки чули, як затихали її легкі кроки на сходах.

Карл Юрген вернувся до перерваної розмови:

— Я дозволив Вікторії піти, тому що вона чесно відповіла на поставлене їй минулої ночі запитання. її запитали, чи вона була на могилі своєї матері. Вона відповіла, що не була там, і сказала правду.

Він дістав сигарету. Препогана звичка — зволікати саме тепер, коли всі ми сиділи, мов на лаві тортур. Звичайно, я тієї хвилини забув, що часом робив те самісіньке. І не тому, що хотів помучити когось, а тільки тому, що буває важко почати.

— Вам, пані Лунде, ставили те саме запитання. І вам, полковнику Лунде. Доцента Бакке не треба було питати, бо це він знайшов панну Лунде. Але йому також учора ввечері довелося здати в поліцію своє взуття.

Карл Юрген кілька разів затягнувся сигаретою.

— Нам пощастило з погодою, — повів далі він. Це вже скидалося на товариську розмову. — Була хвилина, коли здавалося, що нам доведеться скрутно, надто густий почав іти сніг. А проте ми встигли. Нам удалося зняти чіткі відбитки слідів біля могили Вікторії Лунде, поки сніг засипав їх. Ми вже отримали висновок з лабораторії Управління кримінальної поліції...

Я глянув на Люсі. Вона побіліла, як полотно, й нервово обсмикувала свою коротку сукню. їй ніяк не вдавалося прикрити коліна, руки в неї тремтіли.

— Я там не була... — сказала вона.

— Ви обоє обдурили нас, — мовив Карл Юрген. — Ви обоє були там. [271]

Голос його звучав цілком байдуже, і це було ще страшніше.

— Ми знайшли біля могили сліди, чіткі сліди чотирьох пар взуття. Одні сліди взуття панни Лунде. Другі — взуття доцента Бакке...

Полковникове обличчя змінилося. На його худих смаглявих вилицях проступили дві червоні плями, наче від лихоманки.

— Треті сліди належать вам, полковнику Лунде. Це цілком очевидно. А четверті — вам, пані Лунде. Це ще очевидніше.

У двері подзвонили.

— Піди відчини, Мартіне.

Я вийшов у вестибюль з лосячою головою на стіні й відчинив надвірні двері.

Перед порогом у темряві стояв сержант Ев'єн у сірому пальті, підперезаному паском, і ще один чоловік, нижчий за нього, також у сірому пальті, підперезаному паском. Обидва вони тримали в руках сірі капелюхи.

— Заходьте, — сказав я.

Вони зайшли, повісили пальта на гачки біля входу й поклали капелюхи на поличку над гачками.

— Прошу сюди, — сказав я.

У вітальні всі сиділи так, як я їх залишив.

— Це наші співпрацівники Ев'єн і Стен, — сказав Карл Юрген.

Полковник Лунде нічого не відповів.

— Згідно зі статтею двісті двадцять першою кримінального кодексу ми повинні вчинити в будинку трус.

На обличчі в полковника знов проступили червоні плями.

— Отже, кажу ще раз: ви обоє були вчора ввечері на могилі пані Вікторії Лунде. Далі. Доктор Бакке визначив, що панну Лунде не тільки штовхнули на надгробок. її спершу вдарили в лоб...

Люсі й далі обсмикувала сукню. Полковник Лунде сіпнувся на стільці.

— Слухайте уважно, Ев'єне і Стене. Доктор Бакке усе пояснить вам.

Обличчя в Крістіана було таке саме незворушне, як і в Карла Юргена. [272]

— Панну Лунде вдарили чимось дуже гострим, — мовив він. — І досить важким. У мене склалося враження, що це могли бути різець або велика викрутка.

Я вжахнувся.

— Спробуйте знайти ту річ, — сказав Карл Юрген. Ев'єн і Стен мовчки вислухали їх і вийшли з вітальні.

Нарешті я також ліг. Сержант Ев'єн перед тим обшукав мою кімнату.

Я не знав, де були господарі дому. Я просто лежав і думав про полковника Лунде.

Власне, він мав би скреготати зубами з люті. Але я знав, що він цього не робить. Він, мабуть, і далі сидить на своєму стільці, схожий на солдата, якого позбавили звільнення на вечір за те, що він обдурив сержанта, не почистивши своєї гвинтівки.

Я довго лежав, дослухаючись до важких кроків двох помічників Карла Юргена, які ходили по кімнатах.

Але вони нічого не знайшли. Чотири години шукали й нічого не знайшли.

Не знаю, чому я завжди вважав, що полковник Лунде багатий. Мабуть, це хибне уявлення лишилося в мене з дитячих років — згадки про полковника в парадному мундирі і про його великий будинок на схилі Голменколена. Його неосяжних лісів у Естфолі я ніколи не бачив і не бачив срібних келихів. Я намагався згадати, хто мені казав, що в полковника Лунде найкраща в країні колекція срібних келихів. А втім, колекція могла складатися, скажімо, й з п'яти келихів. Та я ніколи не бачив жодного з них.

Думав я і про Люсі. Згадував її дивовижний хист прораховуватись. Якщо Люсі гадала, що полковник багатий, то він напевне небагатий. Мабуть, вона також винесла своє враження з дитячих років, а потім не перевірила як слід, чи найкращий, на її погляд, пакуночок під різдвяною ялинкою справді найкращий.

На всьому будинку лежала печать шляхетної вбогості. Його мешканці намагалися не втрачати гідності й не хнюпити носа.

Оселившись у полковника Лунде, я перші дні не замислювався над тим, хто ж прибирає той великий, химерний будинок. Будинок, який давно не фарбували, підлоги в якому [273] були давно не цикльовані, а лінолеум на другому поверсі потріскався і був старанно поприбиваний мідяними цвяшками.

Пам'ятаю тільки, що я тоді думав: хоч би хто прибирав той великий, химерний будинок, а прибирали його добре. Скрізь у ньому чути було приємний стародавній запах — суміш запаху зеленого мила й політури до меблів.

Та минуло небагато часу, і я довідався, хто підтримує в тому великому, химерному будинку взірцевий порядок.

Це робили всі три жінки з родини Лунде. Такі різні, як вогонь, вода й повітря, вони перебували в цілковитій злагоді, коли йшлося про підтримування в будинку полковника Лунде по-військовому бездоганного ладу. Все відбувалося напрочуд тихо, ніколи не було ніякої колотнечі, ніхто не стогнав, що йому доводиться стільки всього робити.

Минали тижні, і я не раз робив тактовний огляд будинку.

І, признаюсь, я зовсім не дивувався, коли заставав панну Лунде біля прасувальної дошки в пральні, що містилася в підвалі. Велика рана в неї на лобі вже обернулася в червоний струп, який згодом стане білим шрамом.

Не дивувався я також, зустрічаючи Вікторію з відром і ганчіркою, хоч мені здавалося, що вона не любить хатньої

роботи. Та я помилявся. Вікторія працювала так само радо й старанно, як і її тітка.

Найбільше мене вразила Люсі, коли я застав її в кухні в ролі дбайливої і вмілої куховарки.

Чому полковник Лунде не продасть цей великий, химерний будинок на схилі Голменколена й не переселиться зі своїми трьома жінками в сучасне зручне житло? За таку велику садибу йому дали б чималі гроші, хоч сам будинок був незатишний.

Раптом я подумав: а може, їм подобається мешкати тут? Правда, Люсі нарікала, що її пригнічує настрій у цьому домі. А ще казала, що він населений примарами.

Але я не помічав, щоб настрій тут був якийсь особливий. Абсурдність ситуації полягала в тому, що ні в настрої, ні в поведінці мешканців цього будинку не відчувалося нічого особливого. І це тоді, коли червоний струп на лобі в панни Лунде кожного дня нагадував мені про те, що сталося, коли я ніколи не забував, як Люсі казала, що вона боїться, не забував, що я повинен був оберігати Вікторію. Я кожного дня зусиллям волі — це вже було справді щось незбагненне — змушував себе думати, що я живу в одному домі з убивцею. [274]

Карл Юрген сказав, що вбивця, якому не пощастило першого разу, мабуть, удруге спробує досягти своєї мети. Я весь час був насторожі. Мене поставлено тут за пса-охоронця, і я намагався бути ним.

Якби до будинку поткнувся хтось чужий, я б хоч мав нагоду гавкнути. Але ніхто чужий не з'являвся.

Щовечора я сидів разом з усією родиною Лунде біля круглого столу з червоного дерева посеред вітальні й почував себе так, наче перенісся на два покоління назад. Панна Лунде гаптувала, Вікторія читала книжку, Люсі гортала журнали й нудилася, полковник розкладав пасьянс або читав якийсь фаховий журнал. Посеред столу лежала плетена серветка, а на серветці стояла лампа.

Минали тижні, і мої страшні думки й згадки віддалялися і здавались якимись нереальними.

Пасьянси, плюшеві стільці, добра їжа й червоне дерево, політура до меблів і плетені серветки, зелене мило й мідяні кулі на ліжку — все це поволі притупляло мою пильність, розпещувало й присипляло мене.

Час від часу до мене навідувався Карл Юрген. Приходив і мій брат Крістіан.

— Чого ми чекаємо, Карле Юргене?

— Чекаємо, поки щось станеться.

— Не лякай мене. Що має статися?

— Не знаю, але сподіваюся, що ти стоїш на чатах. Він дивився на мене ясними пронизливими очима

— Я стою на чатах, Карле Юргене. Але нема чого чатувати... Я не знаю, звідки може прийти лихо... і чого стерегтися...

— А я чекаю.

— На що?

— Чекаю, коли розтане сніг. Я знов сягнув по сигарету.

— А коли розтане сніг, що тоді буде?

— Тоді я прочешу цвинтар Вестре в пошуках різця, про який ти згадував.

— Це слово в мене просто вихопилося, — мовив я. Він знову глянув на мене ясними очима.

— Знаю, але вихопилося в тебе те, що дуже скидається на правду. І я сподіваюся знайти той різець.

— Ти його неодмінно знайдеш, — озвався Крістіан із плюшевого крісла. [275]

Він крутив у руці незапалену сигарету.

— Душа вбивці... — мовив він. — Душа вбивці лишається душею вбивці... поки він скоїть злочин. Тоді в усіх настає реакція. В усіх непрофесійних убивць або тих, у кого ще залишились якісь людські почуття. В усіх них настає реакція. Що ж вони тоді роблять зі зброєю? Убивця тримає її в руках. Тепер для нього зброя — символ скоєного злочину. Символ, якого він хоче позбутися. Наче, відкинувши від себе зброю, він перекреслює свій вчинок. Ненависть і агресивність зникли, треба ще тільки позбутися символу вбивства. Звичайно вони після того повертаються на місце злочину. Коли відчувають, що їм загрожує небезпека. Але не всі. Дивно, та найбоягузливішим, які не зважуються прийти на те місце, як правило, найдужче щастить. Щастить у тому розумінні, що

вони не попадають у руки поліції. Душа вбивці, хід його думок — загадкове явище...

Він запалив сигарету.

— А що вбивця робить, коли йому не вдалося скоїти злочин? — запитав Карл Юрген.

Крістіан не відповів. Я не знав, що він думав. Але складалося таке враження, наче він думає про щось незбагненне для нього самого.

Проте я недооцінював свого брата — хоч тоді, в ті сірі зимові місяці, я ще цього не знав. За його зовнішньою неуважністю ховалася напружена праця думки, і ні Карл Юрген, ні я не мали якихось своїх ідей, що давали б нам змогу стежити за нею.

Ми чекали.

Лютий має лише одну перевагу, в ньому менше днів. Зате ті дні були такі короткі й темні, снігу нападало стільки, що здавалося, ніби лютий ніколи не скінчиться. Я допомагав полковникові Лунде прокидати сніг.

А загалом я робив те, задля чого мене офіційно запросили: навчав Вікторію.

Це завдання виявилося навдивовижу легким. Я мав багато учнів, але таких, як Вікторія, в мене ще не було. Вона вміла відразу вловити головну думку й самостійно розвивати її далі. І, вивчивши щось, уже не забувати його. Досить було раз їй щось пояснити, і вона його запам'ятовувала.

"The Industrial Revolution" ми простудіювали за три тижні. Цю книжку вона знала майже напам'ять. Я сам її так добре не знав. Після цього ми взялися за "The American Revolution". А ще я трохи допомагав їй з математики. [276]

Відзначав параграфи, які вона мала вивчити, — і мені було потім аж незручно перевіряти її.

Вікторія дивилася на мене великими зеленими очима, і в них ніби світився глум. Я почував себе йолопом. Не міг збагнути, чого вона не захотіла вчитися в англійській школі, коли її послали туди.

— Чому ти не хотіла вчитися, коли була в Англії, Вікторіє?

Вона ковзнула по мені зеленими очима й знов опустила їх на книжку.

— Тобі там не подобалося?

— Ні.

— Ти навмисне нехтувала школу? Вона не відповіла.

— Хто мовчить, той не перечить, — мовив я. — Чого ти захотіла повернутися додому?

— Це тебе не стосується.

її відповідь прикро вразила мене. Вікторія була не з тих учениць, що дозволяють собі відповідати вчителеві зухвало. Глянувши на неї, я помітив у глибині її зелених очей дивний

блиск, якого не міг пояснити. Що це? Норовистість? Страх? Чи свідомий непослух?

— Чого ти боїшся, Вікторіє?

— Я? — перепитала вона. — Я не боюся нічого в світі. "Нічого в світі".

— Це рідкісна риса і свідчить про чуттєву вбогість, — сказав я. — Але це не зовсім правда.

— Це правда, — відповіла вона. — І чуттєвості мені не бракує.

Я глянув на годинник. Була вже друга.

— Ну гаразд, Вікторіє, на сьогодні досить. У кожному разі я гарантую, що ти блискуче складеш екзамен. Я запишу тебе на нього до однієї приватної школи.

Вона сиділа й малювала кружальця в чернетці.

— Це мене дуже влаштовує. Я тоді зможу стати незалежною.

— Що для тебе означає "стати незалежною", Вікторіє? Тобто... що ти думаєш робити?..

— Думаю жити з найдавнішої у світі професії, — відповіла вона.

Я не повірив власним вухам.

— Ти знаєш, що це означає?

— Так, — відповіла вона, і голос у неї був цілком спокійний. — Знаю, що це означає. Спершу я знайду собі якусь комірчину. Потім помешкання. А згодом уже матиму власний будинок... залежно від того, з ким я спатиму... тобто від [277] цього залежатиме, коли я матиму власний будинок. І машину... і гарне вбрання... оздоби... Я хочу їздити в першому класі, в каютах-люкс найбільших пасажирських суден... А коли я житиму в готелі, то теж у найкращих номерах, усі кланятимуться мені, в мене завжди буде повно квіток, великі букети від нього... чи від них... байдуже, скільки їх буде, аби тільки багатих, і я...

Я так грюкнув кулаком по столі, що аж книжки підстрибнули. Я злякався. Просто вжахнувся.

— Мовчи, Вікторіє. Ти сама не знаєш, що кажеш. Я на хочу такого чути... не хочу... ти ж іще дитина...

— Я не дитина, — мовила вона, і в її голосі забринів такий крижаний спокій, що в мене мороз пішов по спині!

— Є й інші способи розбагатіти, — сказав я. — Не конче спати з багатими чоловіками.

— Я знаю. Але так можна розбагатіти найшвидше!

Треба було вдатися до іншої тактики.

— А ти певна, що з тобою хтось захоче спати? — сказав я. — Ти надто худа. І хоч ти кажеш, що нічого не боїшся, та чи ти подумала, що тобі це коштуватиме — жити з найдавнішої у

світі професії? Для цього потрібен певний досвід. І певна сексуальна зваба.

Вікторія неквапом підвелася. Тоді млосно повела плечима й випнула стегно. Вона досконало наслідувала Люсі. Пройшлася по кімнаті, і в її ході та погляді було стільки заохочення, що мені стало млосно. Але я відразу отямився.

Мене запрошено сюди, щоб я наглядав за нею. Мабуть, і з цього погляду також. Що ж, я виконаю своє завдання. Але по-своєму.

Я підвівся, присунув стільця до столу й підійшов до Вікторії. Вона кружляла навколо мене. Та сама хода, те саме заохочення в погляді...

Я схопив її за тоненький зап'ясток, притяг до себе й поцілував як слід.

Вийшло те, на що я й розраховував.

Вона вся задерев'яніла й міцно стиснула губи. Я мав би почувати себе розпусником, але не почував. Вікторію треба було провчити, і я її провчив. Нарешті я відпустив її.

Вона відразу сіла до столу, опустила голову на руки й заплакала. В її худеньких плечах і довгих темних косах, за якими ховалися зелені очі, було щось безмежно зворушливе.

Я також сів.

— Вибач мені, Вікторіє, — мовив я. — Але тебе треба було провчити... так би мовити, дати тобі наочний урок. Ти його засвоїла?

— Так, — промурмотіла вона, не підводячи голови. Тоді [278] глянула на мене. — Тобі... тобі приємно було... цілувати мене?

— Ні — відповів я. — Однаково, що цілувати тичку. Та іншого я й не сподівався. Бо не піймався на акторські вихиляси. Отже, доведеться тобі шукати іншого способу розбагатіти.

Вікторія витягла хусточку, витерла носа и пригладила коси. Вона до смішного скидалася на дитину. Потім підвела очі і глянула просто на мене.

— Що ж, пошукаю іншої ради, — мовила вона.

Я знову злякався. Вона вміла по-своєму кидати мене з калюжі та в болото, наче я був її ганчір'яною лялькою.

— Якої ради?

Вона всміхнулася. Тоді простягла руку.

— Дай мені сигарету, Мартіне.

Довга зумисна пауза, подумав я. Та, що має викликати в співрозмовника нестерпне напруження.

— Ти вже колись курила?

— Так.

Я дав їй сигарету і простяг запальничку.

— Взагалі тобі ще рано курити, Вікторіє... хоча в наш час...

Я згадав своїх учнів зі школи в Бріскебю, що курили під час перерви, відійшовши на півметра за огорожу. Там вони були "поза територією школи".

Вікторія кілька разів затяглася, пускаючи рівні кільця диму, що пливли в мене над головою. Видно, мала неабиякий досвід. Принаймні це вона вміла. Але я не забув, що вона сказала.

— То про яку ти казала раду? Вона знов кілька разів затяглася.

— Я її знайду.

Хоч вона ще була тільки довготелесим дівчиськом, на щастя, зворушливо невинним, а вже виявляла неабиякий хист до театральних ефектів.

— Що ти знайдеш? — запитав я якомога спокійнішим голосом.

Я подумав, що йдеться про різець й крамняну квітчасту торбу для шитва. Але мої думки були спрямовані в хибний бік.

— Ти помітив, Мартіне, що в нас по горищі ходять примари?

Клята дівчина! Правда, Люсі завжди казала, що цей старий будинок заселений примарами, але я пояснив це її любов'ю до пишномовності і вмінням бачити скрізь те, чого там не було. [279]

— Я пам'ятаю свою прабабусю Лунде... — мовила Вікторія.

— Прабабусю Лунде? — перепитав я. — То це її привид ходить по горищі?

— І пам'ятаю, що вона мені розповідала. Я почав утрачати терпець.

— І що ж тобі розповідала прабабуся?.. Й чому саме тобі?.. Хто вона була така?

— Прабабуся, Мартіне, хто ж іще? Я її ледь-ледь пам'ятаю. Вона була бабуся мого батька й тітки Марти. Але те, що вона казала, я пам'ятаю добре...

Я мовчав. Навіть якби мені довелося так просидіти до судного дня, я б однаково мовчав. Бо якби запитав щось у Вікторії, то це був би для неї зайвий привід показати свій акторський хист, зробити довгу паузу. Не знаю, скільки ми так сиділи.

— Прабабуся Лунде була дуже стара... Зовні вона скидалася на циганку... Я її ледь-ледь пам'ятаю, але вона була схожа на циганку. Смаглява, худа й маленька, а очі — зовсім чорні... Мабуть, вона вже впадала в дитинство... бо казала такі дивні речі... Я все вже забула. Одне тільки добре пам'ятаю. Вона казала: "В цьому будинку нікому не доведеться бідувати... я їх добре сховала... сховала на горищі..."

Я більше не міг витримати.

— Що прабабуся сховала на горищі, Вікторіє?

— Я не знаю. Ніхто не знає. Може, вона просто вигадувала. Батько розповідав, що в неї було щось від акторки... Він казав,

що це є у всіх жінок у нашому роду... Але батько, по-моєму, вірить у те, що казала прабабуся. Всі вірять у це...

То он чому вони мешкають у цьому великому химерному будинку. Не нарікають на нього. Всі вірять у слова прабабусі Лунде. Вірять, що настане такий день, коли нікому з них не доведеться бідувати. Що колись вони дуже розбагатіють. Чисто як діти, подумав я.

— Ти згадувала про якісь примари, Вікторіє. То це прабабуся Лунде ходить по горищі?

— О ні. Невже ти ніколи нічого не чув, Мартіне? Адже твоя кімната поряд зі сходами на горище! Ще колись почуєш уночі. Хтось там ходить по горищі.

Правда чи ні те, що сказала Вікторія?

Але ж я прожив тут уже два місяці і вночі нічого не чув, просто спав мов убитий.

Вікторія поклала цьому край. Я почав погано спати. [280]

Поклала край не тільки моєму нічному спокоєві, а якимось дивом порушила бездіяльну гармонію, в якій я жив. Я почав здогадуватися, що та бездіяльна гармонія притупила мою пильність. Якщо пса-охоронця годують надто добре, він гладшає і ледачіє, цілими днями вилежується під дубом на подвір'ї.

Але Вікторія поклала цьому край.

Я почав прокидатися від найменшого звуку. Здебільшого від стуку гілляки кошлатої ялини за моїм вікном. Я вирішив

попросити полковника Лунде, щоб він дозволив мені відпиляти її.

Мені почали снитися страхіття.

У домі панував мир і спокій, дні спливали один за одним майже непомітно, всі тихо робили своє діло, ніде нічого не ставалося. Це почало нервувати мене — цей цілковитий спокій, цілковита гармонія в будинку, де жив убивця. Що казав Крістіан про душу вбивці?

І серед того спокою мене дедалі дужче охоплювала тривога. Я вже почав замислюватись, чи не вживати мені на ніч якогось снодійного. Але я не міг собі цього дозволити. Я ж був пес-охоронець. А пес-охоронець не повинен спати спокійно. І я не спав спокійно. Я прокидався, і мені снилися страхіття.

Якось мені приснилося, що по горищі хтось ходить.

Тут враз я почув м'який стукіт гілляки об стіну за моїм незатуленим вікном і збагнув, що не сплю.

Я глянув на свій годинник зі світляним циферблатом. Була майже третя година ночі. Я не ввімкнув світла, а тихенько лежав і слухав.

Помилки не могло бути.

Хтось ходив по горищі похмурого будинку полковника Лунде на схилі Голменколена.

Карл Юрген сидів на старовинному стільці в моїй кімнаті. Він умостився на нього охляп, спершись підборіддям на руки, покладені на спинку стільця. Видно, обмірковував Щось

важливе. Так завжди сидів шериф в одному з вестернів. Мабуть, шериф у вестерні завжди обмірковував щось важливе.

Мені це не подобалося. Карл Юрген завжди був взірцем коректності, сидів на стільці рівно й так, щоб бачити всіх присутніх. А коли він сідав на нього охляп, то це означало, що в нього були якісь важливі міркування, і він прийшов не для того, щоб повідомити про них зі службового обов'язку, а Щоб обговорити їх зі своїми помічниками. [281]

Крістіан сидів у своєму улюбленому плюшевому кріслі. Він не здавався таким неуважним, як протягом цих двох місяців.

Я вмостився на краю ліжка, тримаючись рукою за мідяну кулю на спинці.

— Отже, ти прокинувся під того, що почув ходу, — мовив Карл Юрген. — І нічого не зробив, тобто не піднявся на горище поглянути, хто там ходить. Навіть не вийшов у коридор і не побачив, хто злазив з горища?

— Ні, — відповів я.

— В тебе була якась підстава лишитися в ліжку й удавати, ніби ти нічого не чуєш?

— Була, — відповів я.

— Яка?

Довелося викласти Карлові Юргену свої міркування, які я сам іще не продумав до кінця.

— Я ж казав тобі, що мені розповіла Вікторія. Що на горищі щось сховано й що там ходять примари, як вона їх назвала.

— Не думаю, щоб Вікторія вірила в примари, — озвався Крістіан.

Це були його перші слова, відколи він прийшов, не рахуючи вступних фраз про вітер і негоду. Я обернувся до нього.

— Що ти цим хочеш сказати?

— По-моєму, Вікторія знає, що по горищі ходить жива-живісінька істота. Вона лише два місяці не давала про себе чути, поки Мартін не став тут своєю людиною.

Карл Юрген глянув на нього. Тоді перевів погляд на мене.

— Ти не відповів на моє запитання, Мартіне. То чого ж ти не встав? Ти ж тут за пса-охоронця, правда? І мав би підвестися й вийти в коридор... Що то стукає об стіну?

Ми мовчки прислухалися. Я не спустив завіси на вікні. Я її ніколи не спускав.

— Це гілляка кошлатої ялини, що росте в мене під вікном, — пояснив я. — Я вже звик до цього стукоту, хоч він мені не подобається. Від цієї ночі.

— Тому, що по горищі хтось ходив?

— Так. Ти питаєш, чому я нічого не зробив, коли почув кроки. Я лежав тихо, вдавав, що нічого не чую, і навіть нікому нічого не сказав. Я принишк навмисне. Коли Вікторія сказала

правду, то по горищі завжди хтось ходить, а я дуже хотів би з'ясувати, що це означає. А я б усе зіпсував, якби після першого ж випадку вискочив у коридор у піжамі і з ліхтариком у руці. [282]

— Цілком слушно, — сказав Крістіан.

Я був вражений — не так часто мій елегантний, самовпевнений брат визнавав мою слушність. Але й Карл Юрген був здивований, я бачив по ньому.

— Якщо дозволиш, я запропонував би тобі й далі нічим не виявляти, що ти помітив щось, — сказав Крістіан. — У тебе чуйний сон?

— Раніше не був чуйний, — відповів я. — Досі я спав як убитий. А тепер, навпаки, я прокидаюся від найменшого звуку...

— Ну й чудово. Ти помітив, що в кожної людини своя хода?

— Ну певне. Я ж не сліпий.

— Це можна визначити й на слух, Мартіне. Ти повинен навчитися розрізняти їхню ходу. Бо навряд чи по горищі ходить уночі одна й та сама людина. Коли Вікторія сказала правду, — а я думаю, що вона не збрехала, — то там ходить уся родина. Але кожне окремо від інших. Мабуть, кожне найдужче боїться, щоб інші не довідалися, що він чи вона ходить туди. Але, думаю, однаково всі вони знають про це. І надзвичайно тактовно прикидаються, що нічого не знають. І водночас усі чекають своєї черги піти на горище. Вони вдень і вночі стежать одне за одним, кожне чекає нагоди побувати на горищі самому. І коли хтось один там є, то, думаю, інші мовчать, не

говорять про це, прикидаються, що нічого не знають. Нічогенька родина!

Звичайно розплутував нитки справи й ділився з нами своїми висновками Карл Юрген. А тепер було видно, що цю роль перебрав на себе мій брат. І так само було видно, що Карл Юрген нічого не мав против цього.

— Я приглядався до нічних сестер у лікарні... ні, зовсім не з тією метою, що ти думаєш, Мартіне. Принаймні цього разу. У них зовсім різна хода. Чимале значення тут має вага людини. Люсі велика жінка, і хоч би як скрадалась, а ступатиме багато важче за панну Лунде й за Вікторію. А полковник, навпаки, хоч і чоловік, але має добру військову школу й може ходити практично майже нечутно.

— Але ж Вікторія сама розповіла мені це, — мовив я. — Вона... адже це вона... невже ти думаєш, що Вікторія також...

— Я нічого не думаю, — мовив Крістіан. Він навіть перебрав у Карла Юргена манеру говорити. — Отже, нічим не виявляй, що ти помітив щось, тільки дослухайся до ходи. І, думаю, ти сам переконаєшся, що по горищі ходять усі.

— Чого ходять? — запитав я. Крістіан усміхнувся.

— Найзвичайніше в світі запитання: "Чого ходять?" І [283] найважливіше. А може виявитися, що й найпростіше. Принаймні на нього найлегше відповісти. Всі ходять по горищі й шукають того, що сховала прабабуся Лунде.

На хвилину запала тиша. Ми сиділи й курили. Гілляка перестала стукатись об стіну. Знов почав іти сніг.

— Проклятий сніг, — озвався Карл Юрген. — Він усе ховає.

— "Трава нічого не ховає", — проказав Крістіан.

Я вжахнувся від думки, що раптом сяйнула мені в голові.

— Карле Юргене, — сказав я, — а що як могила пані Лунде порожня?

Він знов поклав руки на спинку стільця і сперся на них підборіддям.

— Я вже давно чекаю цього запитання. Аж дивно, що досі ніхто його не поставив. Ні, Мартіне. В мене й самого була з'явилась така блюзнірська підозра, адже я зобов'язаний усе перевіряти... і це також... через той напис на надгробку. Я отримав дозвіл від полковника Лунде. В могилі Вікторії Лунде похована урна з її попелом...

Я не спитав, як він це перевірив. Справа, як на мене, починала набувати надто моторошного відтінку.

— Ти сказав "проклятий сніг" тому, що він не дає тобі пошукати ту річ, яку я назвав різцем?

— Так. Його стільки, що доводиться й на кладовищі прокидати стежки. Так багато, що він геть засипав найнижчі надгробки.

Ми сиділи й дивилися, як іде сніг. Він уже вкрив підвіконня.

— Скидається на те, що перед нами дві різні справи, — мовив я. — Дві справи, які не мають між собою нічогісінько

спільного. Перша: замах на життя панни Лунде. Виникає запитання: навіщо? Друга — скарб, який прабабуся Лунде сховала на горищі. І знову ж таки запитання: навіщо? І який між ними зв'язок?..

Карл Юрген на хвилину задумався.

— Має бути якийсь зв'язок, але хоч ти вбий, я його не бачу.

— Зв'язок між ними є,— сказав Крістіан. — Я здогадуюсь, який саме. Але поки що вам не казатиму. Можливо, я помиляюся... хоч навряд. Я робитиму те саме, що й Мартін, — чекатиму.

— І дослухатимешся до ходи?

— Це Мартінова справа. А я робитиму щось інше. Я аналізуватиму.

Карл Юрген глянув на нього зі свого старовинного стільця. [284]

— Що ти аналізуватимеш, Крістіане? Душу вбивці?..

Сніг на підвіконні почав підтавати, по стіні потекли краплі води.

— Душу вбивці?.. Так, і її теж...

— А я? — запитав Карл Юрген. — Мені визначене в усьому цьому якесь завдання?

— Так, — відповів Крістіан. — Найперше ти мусиш знайти різець і торбу на шитво. Може, спустимося до господарів? Я маю до них одне запитання.

На мене знов війнуло старомодним гармонійним затишком.

Старомодна вітальня, піаніно з двома свічками в мідяних свічниках обабіч пюпітра, темно-червоний плюш, стіл посередині з плетеною серветкою, на якій стоїть лампа. Маленька панна Лунде з білим шрамом на лобі, під пасмом волосся кольору рудої миші, щось вишиває. Люсі з білявими кучерями, в короткій сукні сидить на найкращому стільці і з нудьги гортає журнал. Вікторія з навислою на лоб чорною гривкою читає про громадянську війну в Америці, а полковник Лунде, рівний, як тичка, тримає у своїх міцних невеликих руках "Норвезький військовий журнал".

Карл Юрген, Крістіан і я з'явилися в дверях, мов троє гангстерів, троє лиходіїв, що скаламутили тихе родинне життя.

Та ми не були гангстери. Ми були звичайні собі громадяни: інспектор Карл Юрген Галл із кримінальної поліції міста Осло, завідувач терапевтичним відділенням Улеволської лікарні доктор медицини Крістіан Бакке і викладач школи в Бріскебю доцент Мартін Бакке.

А серед тих, що сиділи перед нами, була одна людина, яку пробували вбити, і друга, що вчинила цю спробу.

Полковник Лунде підвівся.

— Сідайте, будь ласка. Є щось нове?

Він щоразу питав, чи є щось нове. Бідолашний полковник Лунде: він раптом виявив, що життя не вкладається в рамки військового статуту.

— Ні, немає, — відповів Карл Юрген.

Ми посідали. Біля того самого круглого столу. Правосуддя, Медицина і Пес-охоронець. А разом з нами сиділи четверо людей, і хтось із них був убивцею. Правда, йому не пощастило, та однаково в нього була душа вбивці.

"На що ти здатен у думках своїх, на те ти здатен і насправді", — подумав я. — Звичайно, не дослівно процитував [285] Біблію, бо ніколи не був її знавцем. Але зміст тієї сентенції був десь такий.

— Я хотів би поставити вам одне запитання, — мовив Крістіан.

Четверо облич лишилися цілком незворушні. Я був радий, що запитання поставив Крістіан, — це давало мені нагоду стежити за тими обличчями. Я не зміг нічого прочитати на них, і мені спало на думку, що всі Лунде були б чудовими гравцями в покер. Чи пощастить Крістіанові зірвати з них маски незворушних гравців у покер?

— Від чого померла ваша перша дружина, полковнику Лунде?

Крістіанові пощастило домогтися того, чого він хотів. Я відчув, що й з мого обличчя спала маска байдужості. Але я був готовий до будь-якої несподіванки й не перевів погляду на Крістіана. Я дивився на обличчя господарів.

Запитання приголомшило їх, так само, як і мене. Наче Крістіан кинув бомбу на круглий сіл із червоного дерева з лампою, під яку підстелено плетену серветку.

Що ж проступило на тих обличчях?

Найлегше було витлумачити вираз обличчя Люсі. На ньому була написана тільки щира цікавість. Я перевів погляд на обличчя панни Лунде.

Воно виражало дивний спокій. Але й ще щось. На ньому проступала також рішучість. Я нічого не розумів.

Далі я глянув на Вікторію. І побачив сльози, що затуманили її ясні зелені очі.

На обличчі полковника Лунде з'явився відвертий страх. Та ось він глянув на Вікторію.

— Невже конче потрібно, щоб Вікторія...

— Так, — мовив Крістіан, і я подумав, що голос його прозвучав занадто суворо. Він теж глянув на Вікторію і додав уже лагідніше: — Я знаю, Вікторіс, що ти любила свою матір. Усі люблять своїх матерів. Але ти вже доросла її повинна почути все, що тут буде сказано. Тобі доведеться посидіти з нами.

Вона не ворухнулася.

— Я ще раз питаю вас, полковнику Лунде: від чого померла ваша дружина?

Полковник Лунде вже опанував себе. Кашлянувши, він відповів:

— Моя дружина померла від запалення легень.

— Ні, — заперечила панна Лунде. [286]

Цього разу вона кинула бомбу на стіл із плетеною серветкою, підстеленою під лампу. Бомбу, що мала на всіх подвійну дію: адже панна Лунде рідко висловлювала свою власну думку.

— А від чого? Ви не могли б сказати, панно Лунде?

— Можу.

Вона випросталася на стільці й глянула на полковника Лунде, ніби просила в нього пробачення. Але той не дивився на неї. Він не підводив очей від столу. Тоді панна Лунде глянула на Крістіана. Адже це він звернувся до неї з запитанням.

— Вікторія Лунде померла від туберкульозу, — сказала вона. — І це ніяка не ганьба.

Вона знов подивилася на полковника Лунде, але той опустив голову ще нижче. Мені не видно було його обличчя. А панна Лунде мовила, звертаючись до його похиленої голови:

— Я й раніше тобі казала, що це ніяка не ганьба. Ти відстав на два покоління. Живеш іще в часи невігластва...

Отже, маленька панна Лунде кинула другу бомбу. Всіх приголомшило не стільки те, що вона сказала, скільки її

незаперечна логіка. А я навіть не уявляв собі, що вона здатна висловити самостійну думку. Та ще й таку, що суперечила думці її брата.

Вікторія знов заплакала.

— Нема тобі чого плакати, Вікторіє. Всі ми колись помремо. Твоя мати померла від туберкульозу. її погано доглядали. Вона ставала все кволіша і врешті померла. Тихо й спокійно згасла, Вікторіє.

Я не міг відірвати очей від панни Лунде.

Вона раптом замовкла — адже все було сказане. Вона опустила одну за одною на стіл з червоного дерева маленькі, спрацьовані руки.

Люсі також дивилася на неї, наче не могла повірити своїм вухам.

Голова полковника Лунде похилилася ще нижче. Вікторія плакала, затуливши обличчя руками.

Ми чекали. На що? Я глянув на Карла Юргена. Він був цілком спокійний. Отже, ми чекали, що ще скаже Крістіан. Адже режисером цієї сцени був він.

Крістіан підвівся. Ми також устали і всі троє рушили До дверей. І тоді Крістіан обернувся.

— Ваша правда, панно Лунде. Пані Лунде померла від туберкульозу. Вона померла в Улеволській лікарні, в моєму відділенні. Але не згасла тихо й спокійно, як ви сказали. Мені шкода, проте... [287]

Я нічого не розумів. Крістіан замовк, наче зважував свої слова. Тоді повів далі:

— Мені шкода, як я вже сказав. Але Вікторія Лунде померла від сильної легеневої кровотечі, а це страшна смерть.

Ми зупинилися у вестибюлі. Я хотів щось сказати, таї Крістіан відразу рушив до виходу.

— Крістіане... — разом почали я і Карл Юрген.

Він зміряв нас по черзі поглядом.

— Ідіть ви обидва під три чорти! — сказав він і захряснув за собою двері.

Нарешті я заснув, але мені приснився страшний сон.

Приснився червоний плюш — наче я сидів на червоному плюшевому стільці, та коли доторкнувся до нього, він виявився мокрим від крові. Зі стільця скапувала кров, вона текла із маленького мармурового голуба, цебеніла з білого залізного ліжка, худеньке бліде личко Вікторії теж було в крові, тільки її зелені очі дивилися просто на мене. Тоді кров потекла з її волосся, по скронях, розпливаючись наді очима...

Я прокинувся весь у холодному поту. Я ввімкнув світло і взяв сигарету.

Знявся вітер, і ялинова гілляка знов почала стукати об ; стіну за моїм вікном.

Проклята гілляка! Хай би її чорти забрали!

Треба її відпиляти. Негайно відпиляти!

Я погасив сигарету, накинув халат і вийшов з кімнати. Ішов я не дуже обережно, мені було на все начхати. Я думав тільки про гілляку. Про ту прокляту гілляку.

Я швидко подався в підвал. Дорогою я вмикав усі лампочки, починаючи з коридора й до самого підвалу.

Має ж десь бути порядна пилка в цьому проклятому старому будинку, заселеному примарами, де всі приміщення опалюють дровами. Де ж тут комірчина з інструментом?

Я натрапив у підвалі на комірчину. А де ж у біса пилка?

Знайшлася й пилка. Довга, порядна пилка, не якась тоненька бляшка. Трохи заважка, хай їй біс. То нічого, зате я відпиляю ту прокляту гілляку, що стукається в моє вікно.

Я побрався сходами назад, не вимикаючи за собою світла зайшов до своєї кімнати, відразу підступив до вікна й відчинив його. [288]

Чорна лютнева ніч огорнула мене хвилею крижаного холоду.

Нічого, коли я вже вирішив, що відріжу гілляку, то не відступлюся. Але спершу треба роздивитися, як до неї дістатись. Я приніс ліхтарика. Мені зовсім не хотілося полетіти вниз з проклятої ялини полковника Лунде, такої заввишки, як триповерховий будинок, і скрутити собі в'язи.

Поступово я заспокоївся.

На гілляку, що стукала в моє вікно, не можна було вилізти. Адже це самий її кінець заповзявся не давати мені спати, він був спрямований просто у вікно. Я не міг на неї стати. А крім того, згадав одну мудру пораду: ке рубай гілляку, на якій сидиш.

Нижче була ще одна гілляка, товста й спрямована в інший бік, уздовж будинку. Якби я міг добратися до неї, то легко відпиляв би верхню гілляку, що була моїм заклятим ворогом.

Досягти її з вікна було неможливо. Я скинув халат і змів сніг із підвіконня, бо таки не хотів упасти в сад полковника Лунде.

Потім виліз на підвіконня. В кімнаті горіла лампа, світло падало якраз на ялину. І місяць уже зійшов. Отже, з освітленням було все гаразд.

Тепер усе залежало від того, чи мені пощастить стрибнути на гілляку. Відстань була невелика, а стрибати я вмів. Трохи заважала пилка, яку треба було тримати в руці, але я сподівався на другу руку.

Я стрибнув.

Велика гілка, що росла вздовж будинку, була вкрита снігом і слизька, на мить мені здалося, що я зараз зірвусь. Але я втримався.

Я почав висвистувати якусь мелодію. І думав про те, що в горах тепер багато снігу й завтра туди напевне наїде повно лижників, що зима все-таки чудова пора. А як забагато сонця, то погано. На сонці людина розімліває. Норвегія — країна, де влітку тепло, а взимку холодію. І багато снігу. Аби тільки не ця

клята гілляка Як гарно й біло навкруги, покрили пагорби сніги... На одну нікчемну гілляку буде менше серед покритих снігом пагорбів... Байдуже... Як гарно й біло навкруги...

Я обхопив стовбур лівою рукою і підняв праву з пилкою. Я хотів відпиляти гілляку біля самого стовбура. Добридень, зелене, духмяне дерево...

Ха-ха-ха... Я хотів сказати: на добраніч, зелене духмяне дерево... Чи, краще, прощай...

Я підняв пилку, приклав до гілляки і раптом випустив [289] її. Наче вві сні я почув, як вона, ледь дзенькнувши, впала на сніг піді мною.

Я витріщив очі на гілляку перед самим своїм обличчям, так близько, що мені легко було досягти її. До неї, біля самого стовбура, було щось прив'язане. Щось брунатно-зелено-сіре.

Я наче був п'яний і раптом протверезів. Або прокинувся зі сну. Наче знов став нормальною людиною після божевілля.

Я знав, що то за річ. Я вже її бачив і тепер відразу впізнав.

То була торба на шитво панни Лунде. її порожню хтось обмотав навколо гілляки при самому стовбурі, зверху обперезав у кілька разів стрічками від неї, а потім стрічки зав'язав у чималий вузол. Мені довелося добре наморочитися з ним. Я тримався за стовбур лівою рукою, а правою розплутував вузол.

То була не така легка робота. Торба мокла під дощем, тоді замерзла, на неї падав сніг, потім танув, тоді знов падав сніг. Цілих два місяці.

Але мені пощастило відв'язати торбу. Вона була лубка від морозу. Я на мить відпустив стовбур, уперся в нього спиною й заходився обома руками розрівнювати торбу. Але не зміг до кінця розрівняти, крига не дуже танула, та й руки в мене були закоцюблі.

Я сховав торбу за пазуху під піжаму. її треба було берегти. А я ще мав злізти з ялини, і для цього потрібні були обидві руки.

Я аж тепер усвідомив, що сиджу босий на дереві метрів за вісім від землі й що гілля того дерева обмерзле й вкрите снігом.

Холоду від торби в себе на грудях я не відчував, узагалі нічого не відчував. Я думав тільки про те, щоб злізти з ялини, та ще й якомога обережніше, а для цього потрібна була велика вправність.

Найнижча гілляка, обмерзла і слизька, була десь за два метри від землі. Я просто повис на ній і відпустив руки. Сніг був м'який, хвилину поборсавшись у ньому, я підвівся.

Я не змерз, тільки думки, що снувалися в моїй голові, були холодні й чіткі. Хоч би хто прив'язав торбу панни Лунде до гілляки, він добирався до ялини звідти, звідки й я, що знайшов її. Хоч би хто він був, а зробив те саме. Став на підвіконня в моїй кімнаті і стрибнув на гілляку. А обмотавши [290] торбу навколо гілляки й прив'язавши її, знов зробив те саме, що я. Зліз з ялини, а коли донизу лишалося метрів зо два, стрибнув додолу.

Я підняв пилку, обійшов будинок і подзвонив у вхідні двері. Вони відчинилися майже зразу. їх відчинила Люсі. її досить довге біляве волосся було розсипане по плечах.

— Ти не спиш, Люсі?

— Я?.. Ні, Мартіне, ти ж схопиш запалення легень! Ти що, з глузду з'їхав? Що ти робив надворі? Швидше заходь!

Думаючи про своє, я й справді зайшов не відразу, а зупинився перед дверима й запитав, чого Люсі не спить. Вона замкнула за мною двері.

— Мені захотілося погуляти, — сказав я.

— У піжамі? І босоніж... У лютому, коли надворі чотири градуси морозу! Так і померти можна, Мартіне. Ти таки справді збожеволів. Чи, може, ти сновида? Якби в цьому домі була горілка... Ключі від льоху в чоловіка, коли там щось є... Може, зварити тобі кави, Мартіне? Я миттю...

Вона була щиро стурбована. І ні на мить не засумнівалася, що я вийшов погуляти в піжамі. Навіть не поставила звичайнісінького запитання: "Чого було йти в піжамі?"

— Усе гаразд, — мовив я. — Іди лягай, Люсі. Дякую, що ти мені відчинила. Мені треба було б узяти з собою ключа.

— Я...

— Іди лягай, Люсі.

Якусь хвилю вона дивилася на мене, і я, мабуть, уперше помітив у її погляді щире почуття — справжню тривогу, що я можу дістати запалення легень. Потім вона обернулася, перейшла вестибюль і піднялася сходами на другий поверх, постукуючи високими підборами черевичків.

Вона виконала наказ. Я цього аж ніяк не сподівався.

Що ж, вона дружина полковника. Мабуть, звикла виконувати накази.

Я зайшов до вестибюля й почекав, поки стихли її кроки на сходах і зачинилися двері до її спальні.

Тоді кинувся до телефону.

— Карле Юргене, це Мартін. Негайно пришли сюди свого Ев'єна. А сам їдь до Крістіана. До нього ближче. Я прийду, як тільки зможу... як тільки сюди прибуде Ев'єн...

Карл Юрген ні про що не спитався. Ну й робота в людини! Тебе будять серед ночі, і ти маєш бути готовий братися До діла.

Я стояв у вестибюлі, чекаючи ка Ев'єка. Час від часу я несамохіть мацав торбу в пазусі. Я відчув її під пальцями, але ще дужче відчував, що піжама мокра, адже криги на торбі вже розтанула.

Не знаю, скільки я отак простояв. Мені здавалося, що цілу вічність. Але тепер я думаю, що, мабуть, не більше як хвилин десять. Ев'єн напевне гнав машину, багато перевищуючи дозволену швидкість — вісімдесят кілометрів на годину.

Йому не довелося дзвонити: я стояв у відчинених дверях,

— Ви в піжамі, доценте Бакке?

— Тепер же ніч, — відповів я. — Слухайте, Ев'єне, побудьте тут у вестибюлі, але поки я повернуся. Але тихо. Я візьму пашу машину, бо моя стоїть у гаражі.

— Ви ж у піжамі, доценте Бакке.

А й справді. Схопивши з гачка своє зимове пальто, я вискочив надвір. Я покладався на сержанта Ев'єна. І аж натиснувши на педаль зчеплення, я помітив, що я босий. Ет, поїду так!

Карл Юрген не тільки звик до найнесподіваніших телефонних дзвінків серед ночі — він, мабуть, і спав одягнений. Бо коли я влетів у відчинені двері помешкання свого брата, які добре зачинив за собою, вони вже обидва чекали на мене.

І обидва були одягнені як на парад.

Я зупинився біля порога, мружачи очі на світло й на саму кімнату.

В ній було щось знайоме і водночас щось нереальне. Господи, яка та кімната після полковникової була сучасна, яка зручна й розкішна!

Я не знав, який у мене був вигляд, але міг уявити собі, хоч обличчя Правосуддя та Медицини були цілком незворушні.

— Сідай, — мовив Крістіан. — Я принесу тобі чогось випити.

Я сів. Карл Юрген узяв плед і накинув мені на плечі.

Крістіан приніс питво — чарку нерозведеного віскі. Я випив її одним духом. Я два місяці не пив нічого міцного, і віскі обпекло мені нутро вогнем.

Крістіан і Карл Юрген дивилися на мене й чекали. На мить я забув, чого приїхав сюди. 292

— Мартіне, — почув я по-лікарському діловитий голос Крістіана, — ти що, в істериці?

— Може, воно так і здається, — відповів я, — але істерики в мене немає. Вже немає. Проте була. Так, була. Через нікчемну гілляку кошлатої ялини. А тепер вже минулася. Але я не мав часу одягтися. Я приніс тобі щось, Карле Юргене.

Я розстебнув піжаму, витяг торбу й поклав п на стіл.

— Торба на шитво панни Лунде, — мовив я.

Мушу визнати, що я почував себе, як Архімед тієї миті, коли він вигукнув своє "Еврика!".

Карл Юрген якусь мить дивився на торбу, тоді простяг руку, підняв її і підніс до світла. Крістіан також дивився на торбу. Крига на ній розтанула, і тепер вона скидалася на мокру ганчірку.

— Відбитки пальців... — мовив я.

— їх тут немає. На матерії рідко залишаються відбитки пальців. А ця ще й довго мокла. Як ти її знайшов, Мартіне?

Я розповів як.

— Ти молодець, Мартіне.

У мене було таке почуття, як у того собаки, що приносить своєму господареві газету. Якби я мав хвоста, то помахав би ним. Карл Юрген був скупий на похвалу.

— І вона була порожня?

— Зовсім порожня. Обмотана навколо гілляки. А книжки... — мовив я.

— Книжки?.. — підхопив Карл Юрген. — Книжки стоять на полиці в домі полковника Лунде. Той, хто забрав торбу, поскладав їх на місце. Вони стоять на полиці зі збірками поезії.

— А відбитки пальців?.. — знов сказав я. Карл Юрген хвилину подумав.

— На книжках полковника Лунде є відбитки пальців усіх членів родини, — мовив він.

— Крім Люсі, вона не читає поезії.

— Але витирає з них порох, правда? І вибиває книжки. Ги сам розповідав, яка там усюди чистота й лад.

Так, — відповів я. — У тебе немає сигарети, Крістіане? Я... я свої забув... Він глянув на мене.

— Тебе морозить, Мартіне?

— Трохи, — відповів я.

Іди до моєї спальні, знайди собі якесь убрання й одягнися. А сигарету отримаєш, коли повернешся. Але спершу стань під гарячий душ. [293]

Під гарячий душ? Тепер, серед ночі?.. Ага, правда. Я ж не в домі полковника, а в помешканні Крістіана. Вода була як окріп.

Я зайшов до Крістіанової спальні. До спальні з шафою уздовж цілої стіни, з телефоном на нічному столику біля широкого низького ліжка, з килимом на цілу підлогу.

Я витяг кілька шухляд, відчинив кілька дверцят шафи й одягнувся. Навіть зав'язав краватку. Від вбрання ледь тхнуло лікарнею. Я повернувся до вітальні.

Мені дали сигарету й ще чарку нерозведеного віскі. Крістіан і Карл Юрген не випили нічого. Не з принципу, а з професійних міркувань.

— Чому...

Карл Юрген усміхнувся. Але я не здався.

— Чому вбивця різець викинув, якщо то був різець, а торбу ні?

Карл Юрген хвилину подумав.

— Ми не знаємо, чи знайдемо знаряддя злочину. Думаю, що знайдемо. Досвід показує, що, як правило, ми його знаходимо. Буває, що злочинець мусить поспішати, тому кидає свою зброю. Але буває й так, як пояснював Крістіан: зброя стає символом злочину. Кидаючи зброю, символ злочину, злочинець наче перекреслює свій вчинок...

— А як же торба на шитво? — запитав я. — Чому її не викинули або не сховали? Чому вона така важлива? Різець... і торба на шитво. Наче такі різні речі. Одна з них, різець, має в цій справі цілком конкретне, моторошне призначення. А торба, навпаки, — начебто невинна річ... Чого її забрано? Чого вона така важлива для когось?..

— Не знаю, — відповів Карл Юрген. — Не знаю, чого вона така важлива. Та видно, що важлива, коли хтось не поледачився піти по неї на цвинтар, а потім так хитро сховати її. Якби вона була в домі полковника Лунде, ми б її знайшли. Ми його ретельно перетрусили.

Я згадав, як Ев'єн і Стен за чотири години перевернули в домі все догори дном.

— А горище? — запитав я. — Воно, мабуть, величезне. Двоє людей не могли б за чотири години перешукати його. Чому торбу не сховали на горищі?

— її не сховали на горищі чи десь-інде в будинку з однієї причини. Треба було поспішати. Комусь спала блискуча думка обмотати її навколо гілляки за вікном.

— А чому її не спалили?

Я невиразно відчував, що мої запитання наївні. Принаймні починалося з наївного "чому".

— Ми б дізналися про це. Ми взяли на аналіз попіл з [294] кожної труби. Попіл з тканини легко визначити. Крім того, якщо тканина горить, то довго чути дим з неї, а той, хто забрав торбу, знав, що ми наступаємо йому на п'яти.

— Або їй, — сказав Крістіан.

Це були перші слова, які він сказав за цей вечір, не рахуючи, звичайно, його лікарських зауважень про мій стан.

— Одне мені не зрозуміло, — сказав я. — У домі... в домі всюди мир і злагода. Просто гармонія, та й годі. Ніхто нікому не скаже поганого слова. Кожне робить своє діло, скрізь панує взірцевий лад, а щоб підтримувати його, потрібен час. Полковник Лунде ходить на службу, а ми решта залишаємось удома. Я навчаю Вікторію, вечори ми просиджуємо у вітальні. Перед полуднем, коли ми з Вікторією кінчаємо свою науку, я вибираюся на прогулянку в товаристві двох дам. Тобто або з панною Лунде й Люсі, або з Вікторією і Люсі, або... є й інші комбінації. Я хочу сказати, що ніколи не залишаю двох дам разом. Бо ж я повинен наглядати за...

— Отже, коли ти вибираєшся на прогулянку з двома, третя залишається вдома?

— Інколи вони йдуть зі мною всі три.

— Добре, але з однією ти не гуляєш ніколи?

— Ні.

— І часом котрась із них залишається вдома сама? Я ковтнув віскі.

— Ну так, три мінус дві буде одна.

— Отже, та одна, що залишається вдома, може без жодних перешкод податися на горище?

Я сягнув по нову сигарету. Який ще висновок можна було зробити з моїх слів?

— І що з цього виходить, Мартіне?

Я не мав наміру робити кар'єри в поліції. А проте Карл Юрген явно випробовував мене — наче хотів пересвідчитись, чи я вмію самостійно думати. Я витримав випробування.

Полковник Лунде, — відповів я, — єдиний ніколи не буває вдома сам.

— Ну й що?

Отже, це він ходить уночі по горищі. Ти це маєш на думці, Карле Юргене?

Я нічого не маю на думці. Я тільки роблю висновки з твоїх слів.

А проте не все тут сходиться, — повів я далі. — Адже полковник Лунде й раніше, поки я прийшов туди, першу половину дня був на службі. Тож навіть якщо я тягну двох Дам Лунде гуляти перед полуднем, однаково всім їм найкраще [295] вирушати на горище вночі. Так усе заплуталось... Я...

Від міцного Крістіанового віскі я захмелів. У голові в мене ледь паморочилось.

— Може б, ви випили разом зі мною? Я...

— Ні. Тобі краще, Мартіне, вернутись і лягти в ліжко. Я відвезу тебе. Не можу я ризикувати, щоб під час перевірки поліційної машини виявилося, що за кермом сидить п'яний водій. А звідти я заберу сержанта Ев'єна.

— Дякую, Карле Юргене, — мовив я.

Собаці наказано лягати на місце. Господар уже взяв від нього газету.

— А торба?.. — спитав к.

— Я сьогодні ж таки передам її в лабораторію. Не хвилюйся, її дослідять до останньої ниточки. Хоч навряд чи я в ній щось знайду.

— Щось знайдеш, — мовив Крістіан.

Карл Юрген і я вже рушали до дверей, але зупинились, мов на команду, й глянули на Крістіана. Він сидів на стільці й незворушно палив.

— Що я в ній знайду, Крістіане?

— Знайдеш землю.

Карл Юрген сидів за кермом. Ми їхали мовчки. Я був стомлений і трохи п'яний. Я не хотів дзвонити в двері, тільки легенько постукав. Сержант Ев'єн відразу відчинив нам.

— Усе гаразд? — запитав Карл Юрген.

— Так, тихо, як у могилі, пане інспектор. Сержант Ев'сн міг би трохи тактовніше вибирати слова. "Тихо, як у могилі".

Сон не приходив. Я лежав і слухав, як гілляка стукала об стіну за моїм вікном. Гілляка, яку я так люто ненавидів. Тепер лють моя вляглася. Гілляка була наче моїм приятелем. Мені навіть подобалося слухати її стукіт.

Крістіанове віскі подіяло на мене. Я був стомлений, але спокійний.

Усе якось владнається. Карл Юрген забрав торбу. Крістіан сказав, що він знайде в ній землю. Дивні речі каже той Крістіан... Про землю... про кров... Усе якось владнається. А Крістіан нехай собі снує свої химерні думки.

Я лежав, приємно сп'янілий, у тому стані, коли людина [296] почуває себе так, наче весь світ його приятель, і навіть гадки не мав, що саме Крістіанові химерні думки й необережно сказана колись фраза неабияк стривожили вбивцю. Адже тільки вбивця здатен був зрозуміти хід Крістіанових думок і те, що він сказав.

Не міг я також знати, що саме через це вбивця спробує завдати нового удару.

Я знаю, як корисно зганяти свого лють. Мій приятель психіатр навіть каже, що подружжя, яке не б'є час від часу посуду, — нездорове подружжя.

У мене ніколи не було дружини, отже, свою лють я зігнав на ялиновій гілляці.

І мені полегшало. Ненависть, страх, лють — усе це вилилось на нещасну ялинову гілляку. Так, мені справді полегшало.

А крім того, я знайшов торбу на шитво.

Мені здається, наче в цьому домі навіть повітря стало чистіше. Я без жодних труднощів знов занурився в гармонійний життєвий плин родини Лунде, який міг сколихнути лише Карл Юрген зі своїми логічними висновками та Крістіан зі своїми химерними міркуваннями.

Тепер я вже не був певний, що Люсі справді така незадоволена своїм життям, як вона казала. Коли вона забувала про свою роль небезпечної спокусниці, то ставала просто милою господинею. Інколи я чув, як вона співала. А співала вона справді гарно, хоч так і не змогла переконати в цьому Норвезьку оперу.

Панна Лунде дедалі більше нагадувала мені класичну тітку в домі своїх родичів.

Вікторія долала науку під моїм керівництвом, час від часу скоса позираючи на мене. В її зелених очах під чорною гривкою з'явився новий Еираз. Видно було, що вона снує якісь думки, — я здогадувався, які саме. Поцілувавши її, я сказав, що не мав з того ніякого задоволення. Я добре знав дівчаток такого віку. В

мене було сотні таких учениць. І я пам'ятав їхні записочки — зворушливі освідчення в коханні, які я інколи знаходив у зошитах з контрольними. Пам'ятав, як авторки тих записочок червоніли й скоса позирали на мене, коли я другого дня приходив до класу. Що ж, невеличке захоплення Вікторії не зашкодить. Воно трохи розважить її.

Полковник Лунде йшов із дому й повертався в той самий час, хвилина в хвилину. Я міг по ньому наставляти годинник.

Я завжди був байдужий до військової справи. Я знав [297]лише, що вона потрібна. А тепер раптом зацікавився нею Тільки як чистого наукою. Часом увечері я заглядав у його фахові журнали чи книжки або він сам починав пояснювати мені те, що читав. Це був для мене цілком незнайомий світ — і, виявляється, він не обмежувався самою муштрою та зміною варти о десятій нуль-нуль вечора, як я собі уявляв. Ллє мої уявлення ґрунтувалися па власному досвіді військової служби, — а я ніколи не був добрим солдатом. Часом ми ввечері грали в бридж. Як я й сподівався, найкращим гравцем виявився полковник Лунде.

Бувши в гарному настрої, я вирішив навчити їх грати в покер. Ніхто не був прикро вражений моїм наміром. Найкраще в покер грала Люсі. Цього я вже ніяк не сподівався. Я полюбив свою незатишку кімнату з ялиновою гіллякою за вікном, що стала моєю приятелькою, з краєвидом на зимове Осло.

Ввечері місто скидалося на шмат чорного оксамиту, на якому, щоб потішити око, хтось розстелив разки перлин і самоцвіти.

Удень воно лежало внизу, мов якесь іграшкове місто, розкинувшись на всі боки, навіть забравшись на пагорби навколо Екеберга.

— Я зроду не бачив такого гарного краєвиду, — якось сказав я Вікторії.

— А якби ти побачив краєвид з башти над горищем! — відповіла вона.

Над горищем?

Я ніби прокинувся зі сну.

Адже це був чудовий привід. Чудовий і цілком природний.

— А можна поглянути звідти на місто, Вікторіє? Вона згорнула книжки.

— Ходімо.

З горища ми з Вікторією вузькими крученими сходами відразу піднялися на башту. На східцях висіла павутина із заплутаними в ній здохлими мухами. Зі східців низенькі двері вели просто на невеличкий помісток із флагштоком.

Ми трохи постояли там, милуючись краєвидом. Він і справді був чудовий. Варто було вибратися на ту чудернацьку башту. Але мене раптом перестав цікавити краєвид.

— Навіщо ця башта, Вікторіє?

— Не маю уявлення. Мабуть, для флагштока… Хоч ми маємо флагшток у саду. Може, щоб будинок був показніший? [298]

Здається, тоді, на зламі сторіч, усі так будували. Правда ж? Башти, різні оздоби, високі фундаменти, щоб усе здавалося показним.

— Правда, — погодився я.

Ми знову злізли на горище.

То була мрія, а не горище. Мрія для режисерів, що знімають фільми жахів. Для таких, як Гічкок. Той, хто ходив по ньому вночі, аж ніяк не боявся темряви. Я б навіть не повірив, що таке горище десь є, — хіба що, як я вже сказав, у фільмах Гічкока.

Кутки й закамарки, односхилий дах із двома віконцями, скрині, полиці, павутина, старий дитячий возик, валізки, порох, навіть стоячий вішак, швацький манекен на тринозі та іржава клітка для папуг.

— Боже, Вікторіє, тут, видно, протягом двох поколінь ніхто не прибирав! Хіба таке дозволяє пожежна охорона?

— Проти тітки Марти безсила й пожежна охорона, — відповіла Вікторія.

— Отже, це тут, на цьому горищі, прабабуся Лунде щось заховала?

— Так.

— Важко його буде знайти, коли воно й справді тут є.

— Авжеж. А надто як не знаєш, чого шукати.

В обидвох кінцях горища висіли електричні лампочки під скляними абажурами. Крім того, світло пробивалося лише крізь маленькі віконця. Це ще дужче підсилювало враження нереальності. Ціле горище здавалось велетенською театральною декорацією. Я згадав "Дику качку". Якби Ібсен показав нам горище, воно б мало такий вигляд, як це. Згадав я і Гедвіг. Я глянув на неї — тобто глянув на Вікторію.

Вона стояла просто переді мною, зовсім близько. І знов скоса дивилася на мене, наче щось задумала і воно її розважило.

"Чому вона не одягнеться як слід? — подумав я. — Чому Люсі не приділить їй трохи уваги? Не так уже й багато треба. Кілька гарних суконь... добру перукарку..."

Вікторія немов прочитала мої думки.

— Тобі й далі здається, що мене неприємно цілувати? — запитала вона.

Вона стояла біля самого мене. Вона ще дитина, ще підліток, а я її вчитель. Я кашлянув. [299]

— Цікаво було глянути на краєвид, Вікторіє. Може, підемо вже вниз?

Вона почала спускатися сходами.

Ми знов розташувалися в дивній кімнаті з гучною назвою "оранжереям. Тут стояв чотирикутний стіл, закладений підручниками, два віденські стільці й чотири горщики із калачиками, через які приміщення й отримало таку гучну назву.

Вікторія розгорнула книжку.

— Щодо громадянської війни, — мовила вона, — то я не цілком розумію, чому генерал Брег...

Я її майже не слухав. У мене ще не розвіялося враження від горища.

— А прабабуся Лунде була дуже стара? — запитав я.

— Дуже, вона мала більше як дев'яносто років.

Я задумався. Не про щось конкретне, але цієї хвилини генерал Брег не вельми цікавив мене.

— Я знаю, що твоєму батькові шістдесят два роки. А скільки років його сестрі?

— Якій сестрі? — запитала Вікторія.

Я здивовано глянув на неї, не розуміючи, чого вона перепитує мене.

— Ну, тітці Марті.

— А, тітці Марті... Вона не батькова сестра.

— Не батькова сестра?..

— Ні. Вона його кузина. їй п'ятдесят вісім років. П'ятдесят вісім років! Я знав багатьох жінок такого віку.

Одні стали спокійні, статечні, а інші й далі були сповнені життя і запалу, кожна по-своєму. Що ж, панна Лунде, яка, виходить, не сестра, а кузина полковника Лунде, живе з іншому світі. У світі, що цілком відповідає атмосфері цього населеного примарами старого будинку, спорудженого на зламі сторіч. Та однаково, хоч я й не довідався нічого особливого, а почував себе так, немов наткнувся на гранату на нейтральній території.

— Вікторіє, я не люблю випитувати людей.

— Аякже, прикидаєшся байдужим! А в самого аж очі горять. Як це шляхетно звучить: "Не люблю випитувати людей".

Я знов здивовано глянув на неї.

— Ну гаразд, Вікторіє, хай буде так. Може, ти й маєш слушність. Але всі думають, що панна Лунде — сестра твого батька.

— Від того, що люди думають, вона не стане його сестрою.

— Не стане. [300]

Прабабуся Лунде раптом набула для мене реальних рис. Я вперше подумав про неї як про людину, що справді колись жила.

— Твоя правда, Вікторіє, мене це дуже цікавить. А тепер, коли я признався в цьому, може, ти мені розкажеш усе?

Вона взяла кулькову ручку й почала клацати нею, висовуючи й засовуючи стрижень. Зумисна пауза. Я чекав.

— Властиво, я вже все й розказала. Тітка Марта — батькова кузина. Вона весь час тут мешкала. Іншого житла в неї немає. Ти, мабуть, вважаєш, що в неї трохи старомодний вигляд... але й у мене такий самий. Усі ми старомодні. Крім Люсі...

— Але якщо прабабуся Лунде справді щось заховала на горищі, щось скажено... тобто страшенно коштовне, то твій батько й тітка Марта за законом мають однакове право на спадок.

— Так.

— Ти знаєш про це, Вікторіє?

— Звичайно. Я читала "Юридичний порадник".

— Слухай-но...

— А після батька спадкоємиця — я. Разом з Люсі.

Кому, як не мені, знати сучасних підлітків!

Я протягом багатьох років щодня спілкувався з ними в школі Бріскебю. Люди кажуть, що вони всі однакові. Люди взагалі кажуть багато дурниць. Кожний підліток — це особистість, так само, як і кожне немовля. Яскравіше виявлена особистість, ніж доросла людина

Мабуть, тому, що Вікторія жила так відлюдно, була так негарно вбрана, що вона не мала товаришок і мешкала з багато старшими за себе людьми, які свій невеличкий світ зробили її світом, що вона була така зворушливо недосвідчена, я не міг повірити, що вона здатна так тверезо міркувати про юридичні питання. Я завжди забуваю рахуватися з фактом, що в кожній жінці ховаються найнесподіваніші таємниці. І в тоненькій, негарно вбраній Вікторії з чорною гривкою і ясними зеленими очима також.

— То що тобі незрозуміле в поведінці генерала Брега? — запитав я.

— Битва під Чатунгою, — відповіла вона. — Я розумію генерала Гранта. А Брега не розумію. Він стягнув свої загони з флангів. Якби він напав з боків і затис генерала Гранта в кільце, тому довелося б відступати...

Що ж, недарма вона була дочкою полковника.

— Я також не розумію його, — мовив я, цілком вибитий з колії. — Треба сприймати це просто як історичний факт. [301]

Вікторія весь час знаходила спосіб збити мене з пантелику. В її присутності я не почував себе безпечно і з різних причин остерігався її. Під час навчання я пильнував, щоб між нами за столом була достатня відстань. І взагалі я мав оберігати її невідомо від чого. "Я боюся за Вікторію", — сказав мені її батько.

Ми провчилися ще тиждень, і лютий перейшов у березень.

Одного вечора ми грали в карти. Вікторія була якась на диво тиха. Це мені не подобалося.

Потім ми прослухали останні вісті.

Полковник Лунде вмикав радіо у вітальні тільки для того, щоб послухати останні вісті й повідомлення про погоду.

— Буде відлига, — сказав він. — Та вже й пора. Цієї зими нападало забагато снігу. Ну що ж, на добраніч.

Усі підвелися. Тут усе робили за командою полковника Лунде. А команду йти спати він давав після останніх вістей. Завжди.

— Я вимкну світло, — сказав я.

— Дякую, доценте Бакке.

Вони всі вийшли, і я почув, як на другому поверсі застукали двері. Я знав, що той, хто останній піде до ванної, митиметься під найхолоднішим душем. Звичайно це був полковник Лунде або я. Сьогодні останнім мав бути я.

Я відчинив вікно й випалив дві сигарети. Полковник Лунде не любив запаху тютюнового диму. Я погасив останній недопалок, зачинив вікно, вимкнув світло й піднявся нагору, щоб помитися під холодним душем і лягти спати.

Як звичайно, в коридорі на другому поверсі було темно. Полковник Лунде ощадив електрику. І, як звичайно, там було зовсім тихо.

Чи, може, не зовсім?

До мене долинув ледь чутний звук, який я спершу навіть не зміг визначити. Я завмер і почав прислухатися.

Звук долинав з кімнати Вікторії.

Я підійшов до її дверей і знов прислухався. І збагнув, що то був за звук.

Вікторія плакала.

Не ридала, не хлипала, і саме це було найстрашніше.

Я постукав у двері. Вона не озвалася. За дверима стало тихо.

Я постукав ще раз.

— Вікторіє, це я.

Я говорив пошепки, але був певен, що вона мене почула. Аби тільки не почув ще хтось. [302]

— Можна мені зайти, Вікторіє?

Вона й цього разу не відповіла. Я відчинив двері й зайшов.

Вікторія ще не лягла. Вона сиділа біля нефарбованого письмового столика, поклавши голову на руки, й не підвела її, коли я зайшов.

Я взяв стільця, що стояв біля залізного ліжка, й присунув до столика. Я не знав, що мені робити.

— Вікторіє, — почав я, — може, ти скажеш мені, чого ти плачеш?

Вона шморгнула носом. Я взяв хусточку з кишені на грудях і подав їй.

Вона підвела голову й обернулася до мене разом зі стільцем. Вигляд у неї був такий нещасний, що в мене стислося серце. Може, це звучить банально, але в мене справді стислося серце.

— Я плачу не того, що ти думаєш, — відповіла вона Мені стало страшно.

Вона всміхнулася.

— Нема чого лякатися, Мартіне...

Мабуть, я помилявся, вважаючи, що в мене таке незворушне обличчя, як у гравця в покер. Або, може, Вікторія, з її дивовижним чуттям уміла читати думки людей з їхніх облич.

— Не такий це страх, як ти думаєш. Я нічого не думав.

— Чого ти плачеш, Вікторіє? Вона зім'яла в руці хусточку.

— Сьогодні мій день народження.

Бідолашна дівчина. Сьогодні її день народження, і ніхто про це не згадав, не привітав її.

— Вітаю тебе, — мовив я.

Вона всміхнулася. Мені здалося, що після дощу виглянуло сонце. Але я розумів: коли я вже почав думати про сонце після дощу, то треба бути насторожі.

— Дякую.

— І... і скільки ж тобі сьогодні минуло років, Вікторіє?

— Двадцять один, — відповіла вона.

Я почував себе справжнім йолопом, і, мабуть, це було видно по мені. Вона знов повернулася до столика, витягла шухляду, дістала з неї папірець і подала мені. [303]

— Ось, Мартіне, моя метрика. Ніхто не вірить, що мені стільки років...

Я витріщив очі на метрику.

А я, дурень, гадав, що їй років шістнадцять або сімнадцять! А все тому, що допомагав їй готуватися до екзамену за гімназію. Мені й на думку ніколи не спадало запитати про її вік. Я був поцілував її, та ще й зарозуміло заявив, ніби відчув те саме, що поцілував би тичку.

— Виходить, ти... ти вже доросла, Вікторіє...

Не вельми дотепне зауваження.

— Виходить, що так.

— Вікторіє, — мовив я. — Знаєш що? Сиди тут. Замкни за мною двері. Нікого не впускай і сиди. Я повернуся за півгодини. Тільки не плач.

— Я вже не плачу.

— Сиди... тобто...

— Сиди, — мовила Вікторія.

Я поїхав до себе додому на Гавсфіордсгате, мчав, перевищуючи дозволену швидкість.

Коли я зайшов до помешкання, мені здалося, наче я опинився в чужому домі. Я тут не був більше як два місяці. І якийсь дурень захотів мешкати в цій модерній розкішній квартирі? Тим дурнем був я.

Я кинувся до кутової шафи, де тримав питво. Чи там ще є шампанське? Звичайно я одну пляшку тримав на непередбачений випадок. Хвалити бога, шампанське там справді було. Я взяв пляшку і задля певності прихопив ще й дві склянки.

Потім, так само перевищуючи дозволену швидкість, поїхав назад.

Вікторія сиділа і чекала на мене.

Я поставив склянки на столик і витяг пляшку. Корок вистрілив аж до стелі і впав на підлогу. Вікторія нахилилася й підняла його, поки я наливав склянки.

— Це шампанське, Мартіне? Я ніколи...

— Коли в тебе день народження і тобі двадцять один рік, годиться пити шампанське, — сказав я якомога впевненіше. — Будь ласка, Вікторіє...

Вона ледь пригубила склянку, тоді одним духом випила її всю. [304]

— Воно міцніше, ніж тобі здається, Вікторіє... ти... я... Я встав і кашлянув, як належить в урочистих випадках.

— Вікторіє, — почав я, — в день твоїх іменин і повноліття дозволь привітати тебе й побажати тобі всього найкращого — тепер і в майбутньому.

Слова були незграбні, але сказані від щирого серця. Вікторія зрозуміла, що вони сказані від щирого серця, а це було найважливіше.

Я знову сів, не знаючи, про що з нею говорити. Навіть згадав про генерала Гранта.

— Можна сигарету, Мартіне?

Я дав їй сигарету й закурив сам. Вона знов почала пускати рівні кільця диму.

— А скільки тобі років, Мартіне?

— Мені?.. Мені., гм... тридцять п'ять.

— Он як, — усміхнулася вона.

Я знов відчув себе справжнім йолопом.

Я ще раз налив їй шампанського, вже тільки півсклянки. А собі налив повну. Ми мовчки сиділи й курили. Я ще ніколи не бачив, щоб так святкували повноліття.

Я глянув на годинник.

— Скоро північ, — мовив я. — І твої іменини скінчаться. Не затикай пляшки... решту доп'єш завтра ввечері. Шампанське видихається... тобто з нього вийде газ, та однаково воно буде смачне. А корок сховай... на щастя...

Я підвівся.

— На добраніч, Вікторіє.

Вона теж підвелася й стала біля мене. Я весь напружився.

— На добраніч, Мартіне. І дякую тобі. Я ніколи не забуду цих своїх іменин.

Рідко випадав такий березень, щоб Товариство лижників не хвилювалося, чи долежить сніг до змагань на Голменколені.

Під час своїх ранкових прогулянок з двома або трьома дамами Лунде ми часто підіймалися на його вершину.

Температура трималася на кілька градусів нижче від нуля, але щодня світило сонце. І всюди на горі — на трибунах, на риштуванні — було повно людей із Товариства лижників.

Ми сідали на осонні на котрійсь із трибун і стежили за тим, що діялося навколо. [305]

Мирно стукали молотки, вищали пилки й рубанки. Приємно пахло живицею і чатинням. Розпорядників змагань можна було побачити щокроку.

— Ви не тривожитесь за стан трампліна? — запитав я одного з них.

— Анітрохи. Снігу багато. І мороз тримається

Він радів і снігові, і морозові.

Не радів їм лише Карл Юрген. Він чекав, щоб поменшало снігу на цвинтарі Вестре. Поменшало настільки, щоб можна було почати пошуки, в успіх яких вірив тільки він.

Мені довелося подзвонити йому. Прохання моє було досить банальне, просто дитиняче, — але й ішлося про одну з моїх до смішного дитинячих звичок.

Я подзвонив йому ввечері, як родина Лунде грала в. бридж.

Я вибрав хвилину, коли гра була в найбільшому розпалі. Коли полковник Лунде об'явив чотири винові карти, продублював і опинився в небезпечному становищі. Я вирішив, що тепер ніхто не відірветься від карт. Полковник Лунде не допустить неладу у своїх лавах.

Я через їдальню пройшов у вестибюль до телефону.

— Карл Юрген? Це я, Мартін. У мене до тебе невеличке прохання. Можна сказати, дитиняче. Йдеться про змагання на Голменколені, тобто про неділю... про стрибки з трампліна. Ми з Крістіаном з дитячих років ходили туди разом. Власне, це в нас ніби єдине на цілий рік родинне свято. Крістіан тоді залишає навіть свою кохану, хоч хто б вона була. Ми завжди розташовуємося на тому самому місці — біля найвищої ялини ліворуч від схилу. Можна мені буде піти... тобто можна мені буде в неділю залишити родину Лунде?

— А що вони думають робити цього дня?

— Я питав. Дуже обережно. Вони також ходять у цей день на Голменколен. Адже вони, можна сказати, мешкають біля самої гори, принаймні навпроти неї... Я розповів їм про Крістіана, про те, що ми за родинною традицією зустрічаємося біля найвищої ялини...

— А ви б не могли піти туди разом з родиною Лунде?

— Бачиш, ми з Крістіаном... На мить телефон замовк.

— А коли родина Лунде не піде на Голменколен, Мартіне... або хтось із них залишиться вдома, що тоді?

— Не думаю, що хтось із них залишиться... але все може бути... [306]

Карл Юрген помовчав. Він не любив казати зайвого.

— Наче в цей день немає небезпеки. Буде повно людей...

— Тисяч із вісімдесят, — мовив я.

— Задля певності я пошлю туди Ев'єна. Хай погуляє в саду на той випадок, якби хтось із них залишився вдома.

— Ев'єн не дуже вписується в місцевість, — сказав я. — Надто він помітний.

— Це правда. Я пошлю когось іншого. Цілком непомітного. А крім того... цього дня багато хто йтиме на гору через полковників сад.

— Безперечно, — погодився я.

— Ну, то гаразд, ти можеш бути вільний, Мартіне. Приємної розваги.

— Дякую, — відповів я.

Коли я повернувся до вітальні, полковник Лунде уже встиг вивести з небезпечної зони свої чотири дублі.

Я не знав, що саме цього дня, коли в Осло відбувалося найвеселіше річне свято, Карл Юрген почав свої сумні пошуки на цвинтарі Вестре.

Не знав, поки він сам пізніше не розповів мені про це.

Звичайно, він добре вибрав день.

Не знав я також, що на цвинтар ходила Люсі. Мабуть, їй щось підказало шосте чуття. Вона сховалася неподалік за якийсь високий надгробок і бачила все. Майже все.

Сержант Ев'єн помітив її і сказав Карлові Юргену, що вона там стоїть. Обидва вони прикинулись, нібито не бачать її.

— А чого ви прикинулися, нібито не бачите її, Карле Юргене?

— Я хотів глянути, що вона робитиме.

— А хіба це чесно?.. Адже вона не знала, що ви її помітили.

— Я не такий делікатний у засобах, коли йдеться про розслідування замаху на життя.

Певна річ, він мав слушність. Він почав свої пошуки о шостій ранку.

— А коли прийшла Люсі?

Сержант Ев'єн помітив її десь о дев'ятій. Карл Юрген узяв із собою сім помічників і два вогнемети, щоб розтопити метровий шар снігу навколо надгробка з дивним написом. Вони працювали на ділянці радіусом метрів з тридцять навколо надгробка. П'ятеро поліцаїв були з лопатами, а двоє орудували вогнеметами. [307]

Карл Юрген шукав того, що не вельми сподівався знайти. Шукав тільки тому, що пам'ятав слова Крістіана про зброю як символ самого злочину, про зброю, яку злочинець кидає, немов перекреслюючи цим свій вчинок.

— Я не сподівався знайти її на цвинтарі, Мартіне. Досвід підказує, що зброю кидають далеко від місця злочину. Часто за багато миль. Але я не міг забути Крістіанових слів про

символічний акт і вирішив спробувати — ану ж знайду її. І знайшов.

Вона лежала за низеньким надгробком, увігнавшись у стовбур карликової ялини.

То була важка викрутка з двосантиметровим лезом, гострим, мов бритва.

Її взяв сам Карл Юрген. Узяв, обгорнувши спершу шматком ганчірки, яку йому подав один із поліцаїв.

На цвинтарі панувала тиша.

Потім Карл Юрген сховав викрутку в течку, поліцаї зібрали лопати й вогнемети, а одного з них залишили, щоб він знов розрівняв сніг на місці злочину.

"На місці злочину".

Коли Карл Юрген підвів очі, Люсі вже не було. Він глянув на годинник. Десять хвилин на дванадцяту.

— А відбитки пальців... на викрутці?

— Викрутка пролежала в снігу понад два місяці. Та ми знайдемо відбитки. Знайдемо й сліди крові. Сліди крові панни Лунде й відбитки пальців того, хто тримав викрутку. Та, на жаль, на це потрібно багато часу. Не менше, як два або й три тижні.

Карл Юрген не помилився. Він знайшов сліди крові з рани панни Лунде. І знайшов відбитки пальців того, хто орудував викруткою.

Але про все це я не знав того недільного ранку, коли, радісний, мов хлопчак, підіймався на Голменколен разом зі своїм братом Крістіаном.

Цього дня ми завжди приколювали до нагрудної кишені блакитної куртки значок Товариства лижників, клали в рюкзаки бутерброди, термос із кавою, пиво й пляшку горілки і вирушали на місце змагань. Так самісінько, як у дитинстві, тільки що тоді в рюкзаках у нас не було горілки. Хлопчаками ми брали лимонад.

Ми підіймалися вгору за натовпом, за тією незрівнянною отарою норвежців, у якій, принаймні цього дня, єдиного дня в році, панує цілковитий мир і злагода. [308]

Цього дня навіть поліцаї ставали добрими дядьками. Цього дня машини дипломатів зупинялися на приступній відстані, і всі представники дипломатичного корпусу, і європейських, і екзотичних країн, у найдивовижніших уборах поспішали до своїх місць на трибунах біля трампліна.

Світило сонце, й дорога ставала дедалі слизькіша від ходи вісімдесятитисячоголового Оли Норвежця, сповненого добрих почуттів до себе самого й всього світу.

Ми з Крістіаном пливли вгору разом із натовпом, який нітрохи не рідшав, лише заповнював кожен квадратний сантиметр трибун, замерзлого озерця й пагорба, де не треба було платити за видовище.

Ми знайшли своє давнє місце біля найвищої ялини.

Може, воно було не найкраще, але ми завжди там стояли. Єдиного дня на рік, коли ми знов ставали хлопчаками, разом з усіма дітьми і всіма дорослими. На сніг під ногами, взутими в лижні черевики, ми попідстеляли газети.

Легенький вітерець колихав прапори, — прапори всіх країн, які брали участь у змаганні.

Ми прийшли за годину до початку, як завжди. Можна й почекати. Всі чекали. Нічого страшного.

Це був день всенародного братерства. Сонце, пакунки з бутербродами, термоси, діти, що десь губилися, а потім знаходились, чоловіки, які щось діловито зазначали в програмках, тоді жували ковбасу, пили з паперових кухликів бульйон і час від часу прикладалися до пляшки.

Перша година.

Прибув король.

Чотири гвардійці па трампліні засурмили в сурми, потім пролунав гімн.

Ми з Крістіаном стояли, тримаючи в руках блакитні лижні шапки. Трибуни наче виросли, тому що всі повставали.

Груди мені гарячою хвилею залило врочисте почуття.

Шовінізм, на мить подумав я.

Та коли це був шовінізм, то я поділяв його з феноменальною вісімдесятитисячною отарою норвежців, рівної якій немає в цілому світі, отарою, що саме цього дня любила весь світ.

Зроблено пробні стрибки.

З'явилися дві бригади обслуги посадкового поля в червоних светрах і синіх лижних, штанах, тягнучи кожна за свій кінець довгий канат. Вони вирівняли ним сніг на полі й знов відійшли.

Почалися змагання.

Меланхолійний голос сурми лунав перед кожним новим [309] стрибком, на всіх п'яти таблицях засвічувалися бали, глядачі щось занотовували в програмках і напружено чекали на виступ відомих стрибунів.

Над нашими головами кружляв блакитний вертоліт преси, і фотограф знімав із пташиного лету стару славетну гору, яка біліла, наче велетенська пінява хвиля, що раптом застигла серед моря голів, схожих на різнобарвні льодяники. Ті голови зливалися в червонясту пляму, наче на трибуни, на дороги й пагорки навколо білої хвилі накинуто велетенський оксамитовий килим. А на тлі самої хвилі вирізнялися стрибуни, мов темні, чітко окреслені птахи, що шугали вниз.

Після першого туру стало ясно, що найнебезпечніший супротивник норвежців був Канконен.

Енганові не пощастило, та ми ще мали Вірколу. Я притупував ногами, щоб нагрітися, й разом із різнобарвною юрмою чекав стрибка Вірколи.

— Він повинен виграти, — сказав Крістіан. — Ох, я хвилююся так, як тоді, коли виступали брати Рюди. Невже ми ніколи не будемо дорослі, Мартіне?

— Маю надію, що ні, — відповів я. — Принаймні не під час змагань на Голменколені.

Знов пролунав меланхолійний голос сурми.

— Щоб перемогти, Вірколі треба стрибнути хоча б на дев'яносто метрів, і стрибок має бути бездоганний...

З того місця, де ми стояли, Б'єрн Віркола на трампліні скидався на темний тугий м'яч.

Та ось він стрибнув.

Вісімдесят тисяч глядачів судомно хапнули повітря. Почулося немов глибоке одностайне зітхання, тоді всі затамували подих.

Віркола випростався і на мить розгорнув руки, мов крила, потім згорнув їх, витягнув тіло паралельно до лиж і застиг у леті, якому, здавалося, не буде кінця.

Дев'яносто два метри!

Знялася буря захвату, тоді всі знов завмерли, бо на таблицях засвітилися бали за стиль стрибка 19-19,5-19,5-19,5-20!

Мені здавалося, що я лусну з надміру щастя. Я, що був лише часткою велетенського людського зборища, яке вибухнуло радісним криком. [310]

Той переможний крик, схожий на рев реактивного літака під час старту, знявся в блакитне, безхмарне небо.

— Ми виграли! — крикнув я, — Виграли!

Себто Віркола, і я, і всі чужоземці, й дипломати, і п'яниці, всі праведні й грішні, всі люди, що були присутні тут цього дивовижного дня.

— Я ще такого не бачив, — сказав я Крістіанові, обертаючись до нього.

Але Крістіана не було поряд зі мною.

Біля мене стояв якийсь чоловік, а в нього на рюкзаку сидів хлопчик.

— Крістіане! — гукнув я.

Тієї миті я відчув біля своїх ніг щось важке. Мабуть, Крістіан посковзнувся й тепер лежав зіщулений на снігу між мною та чоловіком із хлопчиком на рюкзаку.

— Крістіане!

Він не відповів. І не ворухнувся.

Я нахилився і глянув на його спину.

Я вже нічого не чув і нічого не усвідомлював — наче опинився в безповітряному просторі на самоті з братом, що лежав біля моїх ніг. На блакитній куртці в нього на спині видніла маленька обпалена по краях дірочка.

Я скинув рюкзак, скинув свою куртку й накрив нею Крістіанові спину, ту обпалену по краях дірочку. Не знаю, чому я так зробив. Я нічого не відчував, нічого не думав, діяв несвідомо.

— Гукніть санітарів, — мовив я чоловікові поряд. — Мін брат зомлів.

Зомлів? Крістіане... Крістіане...

Я машинально відзначив, як бездоганно працювала швидка допомога. Санітари з'явилися за кілька хвилин, із ношами.

Знов пролунав меланхолійний голос сурми. На нас ніхто не звертав уваги. Ні на санітарів, які поспішали з ношами, ні на мене, що йшов поряд.

Найближча машина стояла на Голменколенваєні.

І добрі дядьки поліцаї були знов просто поліцаї — вони вправно порядкували на вулицях.

Я сів у машину коло полі.

Завила сирена, і машина зразу набрала швидкості.

Все в цій країні роблять як слід, подумав я. Навіть такого дня, як цей. А що ж це за день?.. Ага, неділя, день змагань на

Голменколені... Навіть сьогодні, коли дороги забиті [311] десятками тисяч людей... навіть сьогодні поліцаї забезпечують зелену лінію машині "швидкої допомоги"...

Машина "швидкої допомоги"... і в ній Крістіан. Крістіан?..

І цього разу ми їхали не до Улеволської лікарні.

Не до тієї лікарні, що завжди була моїм пристановищем, бо я знав, що знайду там Крістіана і він зробить для мене все.

Я не знав, куди ми їдемо. Може, на пункт швидкої допомоги?

— Крістіане... — мовив я.

Брат не ворухнувся. Я його не впізнавав. Його чисте, вольове обличчя було спокійне, наче він спав.

Я обережно відгорнув з його грудей сіру вовняну ковдру, якою його накрили санітари. І побачив, де вийшла куля: якраз під кишенею зі значком Товариства лижників. Побачив обпалену по краях дірочку, більшу, ніж на спині.

Крістіане... Крістіане...

Я борсався, вибираючись із сірих хмар. Десь же мас бути чисте небо, світло, повітря!

Але хмари погустішали і обернулися в сніг. Той сніг душив мене, я тонув у ньому. Від снігу відділився темний птах і полинув угору. Тим птахом виявився я. Я летів кудись дуже довго.

— Дев'яносто два метри... — сказав я.

Хтось розмовляв, а може, радів, що я так довго лечу. Я не дослухався, мене душив сніг.

Та я знов почав виборсуватися із хмар. Десь же має бути чисте небо, якийсь просвіток.

Треба розплющити очі. Бо тепер я виразно чув розмову, хтось говорив високо в небі, і мені кортіло глянути, хто то. Але мені було так важко їх розплющити.

Знов почулася розмова. Що ті голоси кажуть?.. Чи, може, то лише один голос? Ні, два.

— Мартіне, — сказав один голос.

Хто такий Мартін? Ага, це я Мартін, я, що лечу вище за інших і далі за інших. Чи я нікуди ке летів? Може, я просто лежав? І що це таке біле наді мною?

Ага, стеля. Звичайнісінька біла стеля. А де голоси?

— Мартіне, — знов почувся голос— Ти вже отямився? Я відірвав погляд еід стелі, й перед! мною з'явився Карл

Юрген. Обриси його були не зовсім чіткі, він ніби погойдувався десь близько вгорі і мав двоє облич, які ніяк не хотіли злитися в одно. [312]

Я вдивлявся в ті обличчя, з усієї сили напружував зір, щоб вони злилися в одне. Адже ні в кого не буває двоє облич.

Ні, буває.

— Янус... — промовив я.

— Та ні, це я! — сказав Карл Юрген. — Ти тільки не хвилюйся.

Я не хвилювався. Мені було добре. Я трохи сердився на Карла Юргена, що він збудив мене з такого гарного сну: я ж був птахом і пролетів багато далі за інших птахів. Я знов заплющив очі.

Але тієї миті почув ще один голос.

І одночасно чиясь рука взяли мене за зап'ясток. Голос був ледь хрипкуватий. М'який, лагідний, ледь хрипкуватий голос. Мені було цікаво, хто це так приємно говорить.

Наді мною схилилося ласкаве жіноче обличчя — з сивими косами, розділеними посередині й прикритими білим чепчиком.

— Як ви себе почуваєте, доценте Бакке? — запитав лагідний голос жінки з ласкавим обличчям.

Я уважно оглянув її. До її комірця була пришпилена емблема: червоний хрест на білому полі. Сьогодні все було біле.

— Дуже добре, — відповів я.

— Ви тільки не хвилюйтеся, — повів далі лагідний голос.

Голова в мене стала ясна й легка. І раптом я похопився, що непристойно отак лежати в присутності жінки. Я до кінця розплющив очі й відчув, що остаточно отямився. Може, я просто спав?

Та враз я згадав усе.

— Крістіан!.. — мовив я і спробував підвестися. Ласкаве обличчя з сивими косами, розділеними посередині, знов схилилося наді мною.

— Ви можете сісти, якщо не будете хвилюватися.

— Крістіан...

Наді мною схилився Карл Юрген.

— Усе гаразд, Мартіне. Крістіан почуває себе добре, справді добре.

Аж тепер я цілком отямився.

Я лежав на тапчані під сірою вовняною ковдрою в кімнаті з білими стінами, і біля мене були тільки Карл Юрген і старенька медсестра.

— Де я?..

На пункті швидкої допомоги, — відповів Карл Юрген.

А чому не в Улеволській лікарні?..

Оскільки ти зомлів на пункті швидкої допомоги, тебе тут триматимуть, поки ти не оклигаєш, — пояснив Карл Юрген. [313]

— Скільки я вже лежу?

Карл Юрген глянув на годинник.

— Трохи більше як годину.

— Можна мені чогось напитися? Сестра в білому халаті підвела мене.

— Пийте, — мовила вона, прикладаючи мені щось до губ.

Це було не зовсім те, що я мав на думці, а велика чашка міцної чорної кави. Я випив її одним духом. Тоді потрусив головою, і всі клепки в ній стали на місце. Я сів, ні на що не спираючись.

— Як себе почуває Крістіан? Він... він...

— Крістіан почуває себе дуже добре. Краще й бути не може.

— Так, але... ти його бачив?..

— Авжеж. Його прострілено наскрізь, але він почуває себе добре. Він питав про тебе.

— Де він?

— Його щойно перевезли до Улеволської лікарні. Коли лікар на швидкій довідався, хто він, то відправив Крістіана в його власне відділення до Улеволської лікарні. Разом з купою щойно зроблених рентгенівських знімків.

— Можна мені поїхати до нього? — запитав я, скидаючи з себе сіру ковдру.

Я був у блакитних штанях-гольфах і білих спортивних шкарпетках. Мої лижні черевики стояли на підлозі, а на спинці стільця висіла куртка зі значком Товариства лижників на кишені.

— Спробуйте стати на ноги, — мовила медсестра.

Я став і не похитнувся. В голові в мене вже не паморочилось.

— Ти не вдарився? — запитав Карл Юрген.

— Ви ж, інспекторе, мабуть, знаєте, що коли людина непритомніє, вона падає дуже м'яко, — мовила сестра.

— Так, звичайно.

У вікно лилося навскісне проміння сонця. Я глянув на годинник. Була майже четверта.

Крістіан лежав у ліжку в палаті свого власного відділення в Улеволській лікарні.

Я завмер, втупивши в нього погляд. Карл Юрген також.

— Привіт! — мовив Крістіан. — Ви начебто недуже раді бачити мене?

— Господи боже! — мовив я. — Ти просто як Фантомас... [314]

— Майже, — мовив Крістіан. — Сідайте. Зараз прийде професор. Він вивчає рентгенівські знімки.

Ми сіли — кожен на свій стілець. Просиділи ми так досить довго. Крістіан мовчки лежав на ліжку. Але він не скидався на тяжкохворого. Може, був тільки трохи блідий. Та якби я не знав, що сталося, то не повірив би, що він упав біля високої ялини на вершині Голменколена, прострілений наскрізь револьверною кулею.

Зайшов професор.

То був низенький, натоптаний чоловік із білим, коротко підстриженим чубом і синіми очима. З-під білого халата видніла краватка, що цілком гармоніювала з кольором його очей.

Карл Юрген і я підвелися. Я не був певний, чи професор узагалі помітив нашу присутність. Хоч, мабуть, помітив, бо зласкавився кивнути нам головою.

— Інспектор поліції Галл? Доцент Бакке? Ми знову вклонилися.

Він ощасливив нас коротким порухом голови, не міняючи виразу обличчя.

— Я хотів би знати, в якому стані перебуває доктор Бакке, — сказав Карл Юрген. Його не так легко було збити з пантелику.

Професор зласкавився знов помітити нас.

— Гаразд, я скажу в якому.

Він поправив краватку. Кожен по-своєму витримує штучну паузу.

— Доктор Бакке поранений у спину з близької відстані. Вхідний отвір дуже маленький, якраз між ребрами. Куля пройшла над діафрагмою, потім над гепаром. Ідучи латеральним шляхом, вона ледь зачепила основу легені. Вихідний отвір міститься на грудях, праворуч. Результат: обмежений пневмоторакс і непрацезнатність протягом двох тижнів.

Професор кашлянув і знов поправив краватку. На обличчі в нього була знуджена міна.

Ми з Карлом Юргеном втупили в нього очі. Крістіан усміхався.

Мене обурив той недорослий павич.

— А можна сказати це людською мовою? — запитав я.

— Я завжди говорю людською мовою, доценте Бакке.

Хоч якою він мовою говорив, а ясно було одне: спеціальна термінологія не для звичайних людей. [315]

— Я вам усе поясню, — мовив Крістіан. — Ви не заперечуєте, професоре?

Той усім своїм виглядом показував, що заперечує. Видно, взагалі заперечував проти розмови з такими невігласами, як ми з Карлом Юргеном. Він здвигнув плечима.

— Усе так і є, як сказав професор, — мовив Крістіан. — Просто нікому в житті так не пощастило, як мені. Я легко поранений у легеню, і в плевру попало трохи повітря. Це означає, що мені доведеться полежати два тижні в постелі.

— Це означає, що не тільки вам, докторе Бакке, але й трьом або чотирьом іншим людям надзвичайно... гм... пощастило, як ви висловились. Кулю щось затримало. Може, у вас було щось у нагрудній кишені. А то вона могла б легко вбити ще кількох чоловік, які стояли перед вами.

— Кулю... — почав я.

— її знайдуть, — перебив мене Карл Юрген. — Мої люди вже більше як годину обшукують Голменколен. Ти ж мені сказав, де ви стоятимете, а Крістіан, що опритомнів раніше за тебе, докладно змалював те місце.

— А вбивцю? — мовив я.

— Це зовсім інше питання, — крижаним голосом сказав Карл Юрген.

— Я не можу зрозуміти, навіщо комусь було вбивати доктора Бакке, — мовив професор,

— Мене хотіли вбити тому, що я Наймудріша Голова Прерій, — відповів він.

— Що? Кажіть по-людському! — розсердився професор.

— А він і каже по-людському, — відповів я, відчуваючи, що поводжусь як хлопчак. — Наймудріша Голова Прерій — той, кому надто багато відомо.

Професор навіть не вшанував мене поглядом.

— Одужуйте докторе Бакке, — сказав він. — Я загляну до вас завтра. Сьогодні вночі, здається, чергує сестра Карін.

За мить сестра Карін, усміхаючись, уже з'явилася в дверях.

Я мало знав не зомлів. Але цього разу з іншої, куди приємнішої причини. Бо сестра Карін була схожа на Софію Лорен, така схожа, наче це сама акторка стояла перед нами в білому халатику з червоним хрестом, що дуже їй личив.

Навіть Крістіан на мить збаранів. Тоді всміхнувся до мене.

— Бачиш, Мартіне, на кожному кроці мене чекають приємні несподіванки. [316]

— Мене також, — відповів я. — Лише не такі приємні.

Тому вони мене не вельми тішать.

Я сидів перед Карлом Юргеном у його кабінеті. На ратуші вибило шосту.

У палаці тепер починається церемонія вручення нагород. Годин за дві Віркола отримає свій кубок.

— Наймудріша Голова Прерій... — мовив Карл Юрген. — Той, кому надто багато відомо...

— Атож, — погодився я. — Крістіанові щось відомо, і його обов'язок розповісти нам про це.

Карл Юрген виводив олівцем риски й кружечки.

— Я не зовсім певен, що йому щось відомо, — але він, мабуть, про щось здогадується. І це злякало вбивцю, Мартіне. Ану встань...

Нічого не розуміючи, я підвівся.

— Повернися!

Я повернувся. Кілька секунд, що здавалися мені вічністю, я стояв до Карла Юргена спиною. Тоді знов повернувся до нього обличчям.

— Що це має означати? — запитав я.

— Мартіне, я не зовсім певен, що куля була призначена Крістіанові. Можливо. Але так само можливо, що вона була призначена тобі. Я раніше не звертав уваги на те, які ви з Крістіаном подібні... Слухай мене, Мартіне. Це вже робота не для тебе. Мені потрібно, щоб у будинку полковника Лун-де був хтось із моїх людей. І був там цілу добу...

Отже, пес-охоронець уже не годиться для своєї ролі. Його хочуть замінити натренованою вівчаркою.

— Про це не може бути й мови, — заперечив я. — Я пообіцяв полковникові Лунде наглядати за Вікторією і дотримаю своєї обіцянки.

— Це наказ, Мартіне. Перші дні тримайся осторонь від того будинку. Скажи їм що завгодно. Що мусиш вернутися в школу, що тобі треба навідатись до матері... щось вигадай. Зрозумів, Мартіне? Це наказ.

Здається, в кримінальному кодексі є стаття, яка передбачає кару за "опір поліції"?

— Слухаюся, — сказав я.

У двері постукали, й до кабінету зайшов чоловік у сірому костюмі.

— Ось куля, інспекторе. Ми її знайшли.

Він поклав її на стіл перед Карлом Юргеном. Маленьку, невинну на вигляд металеву кульку. Але вона мала відібрати [317] життя в мого брата Крістіана. Я не міг відірвати від неї погляду.

— Якого калібру? — запитав Карл Юрген.

— Дев'ять міліметрів, — відповів чоловік у сірому костюмі.

— Дякую.

Чоловік у сірому костюмі вийшов.

Карл Юрген підвівся, знайшов у шафі велику папку, витяг з неї стосик аркушів і заходився гортати їх.

— Що ти шукаєш, Карле Юргене?

— Хочу глянути, який револьвер у полковника Лунде,

— Хіба ти знаєш, що в нього є револьвер?

— Він військовий. Тож напевне має револьвер. І дозвіл носити його.

Він далі гортав аркуші.

— Ось він. Полковник Лунде має револьвер системи "Люгер". До нього саме й підходять кулі дев'ятиміліметрового калібру.

— Але ж, мабуть, у багатьох є такі револьвери?

— Звичайно. Та мені важливо знати, що такий револьвер є в полковника Лунде. А з допомогою балістичного тесту дуже легко визначити, чи ця куля вилетіла з його револьвера. Ходімо туди, Мартіне, я маю кілька запитань до родини Лунде.

День тонув у золотаво-блакитному присмерку.

На вулицях, що йшли в напрямку Голменколена, зовсім не було снігу — його витоптали тисячі черевиків.

Тепер ті вулиці були порожні, тільки зрідка якийсь гульвіса, що забагато хильнув, невпевненою ходою чвалав униз до центру міста.

На Голменколені працівники Товариства лижників прибирали сміття. Газети, програмки, порожні пляшки, папір з-під ковбаси й картонні кухлики.

Свято закінчилося. Ще дві-три години, і темрява сховає трибуни, дерева й озерце. Тільки трамплін спалахне світло" і стоятиме, мов біла дуга над темним лісом.

Полковник Лунде і його три дами сиділи, як завжди ввечері. З книжками, картами й шитвом.

Я раптом відчув, що ненавиджу їх, усіх чотирьох.

Карл Юрген зупинився в дверях. Я зачинив їх за ним і теж зупинився. Не знаю, які в нас були обличчя.

— Сьогодні вранці хтось стріляв у доктора Бакке, — [318] сказав Карл Юрген. — Стріляв у спину, коли він стояв біля трампліна.

Тиша в кімнаті ніби загусла. Я стежив за чотирма обличчями. Але в усіх реакція була природна. На всіх чотирьох обличчях малювався жах. Так, певне, й мало бути.

— Де ви тримаєте свій револьвер, полковнику Лунде?

— Я? До чого тут я?

— Я питаю, полковнику Лунде, де ваш револьвер?

Полковник Лунде підвівся, рівний, як кілок. Він зрозумів, що перед ним стоїть старший рангом і відповідати треба чітко.

— У верхній шухляді мого письмового столу.

— Хто знає, що ви його там тримаєте?

— Хто?.. Всі знають. Тобто... всі домашні.

— А чому?

— Бо я часто його чищу.

— Ви замикаєте шухляду?

— Ні.

— Отже, будь-хто, тобто будь-хто в цьому будинку може його взяти?

Полковник неспокійно забігав очима.

— Так.

— Ми його всі й брали, — озвалася панна Лунде. Я глянув на неї.

— Навіщо, панно Лунде?

— Бо полковник Лунде часто залишав його на столі. І хто витирав там куряву, той брав його і ховав до шухляди.

— А хто останній клав його до шухляди? Я маю на увазі, хто останній витирав куряву?

— Я, — мовила панна Лунде. Вона скидалася на малого тер'єра, що завзято захищає свого господаря.

— Мартіне... — озвалася Вікторія так тихо, що я її ледве почув. — Мартіне... а що... що з твоїм братом?

— Він житиме, — випередив мене з відповіддю Карл Юрген, хоч не мав звички перебивати людей. Він дивився на Вікторію. — Але йому доведеться довго лежати в лікарні.

Скільки? — запитала Люсі. її обличчя під русявими кучерями було біле, мов крейда.

— Важко сказати. Мабуть, кілька місяців.

Тепер я зрозумів, чому Карл Юрген не дав мені відповісти. Він хотів, щоб родина Лунде вважала, що Крістіан надовго вибув з гри. Видно, мав на те свої підстави.

— Я заберу ваш револьвер, полковнику Лунде. Очі в полковника звузилися.

— Це мій службовий револьвер, і в мене є дозвіл на нього. Ніхто не має права забирати його. [319]

— То я конфіскую його на підставі двісті дванадцятого параграфа карного кодексу.

— Полковник Лунде не має до цього ніякого стосунку, — мовила панка Лупде. Тер'єр гавкав з усієї сили.

У полковника Лунде опустилися плечі.

Вікторія й Люсі дивилися на нього, і я не знав, хто з них був блідіший. Тільки панна Лунде не втрачала спокою.

Полковник Лунде підійшов до письмового столу й висунув шухляду. Він простяг руку по револьвер, але Карл Юрген уже опинився позад нього.

— Не чіпайте його, полковнику Лунде!

Карл Юрген рідко коли підвищував голос. А тепер підвищив.

Полковник Лунде ніби постарішав на десять років. Він відступив і опустився на стілець. Запала тиша. Ніхто не торкався до книжок і незакінченого пасьянсу.

Карл Юрген витяг хусточку з нагрудної кишені піджака. Потім, похапцем перевіривши, чи наставлений запобіжник, накинув на револьвер хусточку, взяв його і сховав до кишені.

— На добраніч, — сказав він. Ніхто не пішов його провести.

Полковник Лунде підвівся, дивлячись на двері, які зачинилися за Карлом Юргеном. Тоді обернувся до трьох жінок, що сиділи навколо круглого столу з червоного дерева, з плетеною серветкою, підстеленою під лампу, і вп'явся з них поглядом. Уся його невисока жилава постать напружилась, потерпілі очі стали пронизливі, мов колючки. Тигр, готовий стрибнути, подумав я.

— Хто з вас торкався мого револьвера? — запитав він. Голос у нього був цілком спокійний — мабуть, тому він так мене вразив. Мене, але не його дам.

Маленька панна Лунде лагідно дивилася на нього карими очима, енні, як проліски, очі Люсі були незворушні, а очі Вікторії сяяли, як дві зелені зірки.

— Я, — відповіли вони в один голос.

Полковник Лунде підійшов до столу й на мить сперся на нього. Тоді одним порухом змів із нього пасьянс. Карти розсипались по підлозі. Декотрі впали лицем догори, і я побачив, що червова дама лежала поряд із виновим валетом, ніби їх так поклала чиясь невидима рука.

Полковник Лунде вдарив кулаком по столі.

— Бісові душі! — крикнув він. [320]

Жінки не поворухнулись. Я завмер там, де стояв, на півдорозі між дверима й столом.

Втягнувши голову в плечі, полковник Лунде обвів їх по черзі поглядом. Вони сиділи й незворушно дибилися на нього.

— Ідіть спати! — гримнув він. — Бачити вас не можу... Вони підвелися.

Панна Лунде склала шитво, Люсі згорнула книжку, а Вікторія нахилилася, щоб позбирати з підлоги карти.

— Облиш!

Вікторія нічого не сказала. Люсі й панна Лунде теж не озвалися. Вони мовчки вийшли з вітальні.

— Бабня! — сказав полковник Лунде.

Він сів на найближчий стілець, вперся ліктями в стіл і схилив голову на руки.

Я хвилю постояв, дивлячись на його смагляву потилицю під сивуватим, коротко підстриженим чубом. Тоді зібрав розкидані карти. Полковник мовчав. Я сів з другого боку столу, склав карти в купку, потім сховав їх у скриньку. На стіні за спиною в полковника цокав годинник.

Я витяг із пачки сигарету.

— У вас немає сірників? — запитав я.

Полковник наче аж тепер помітив мене. Він глянув на мене, тоді потер очі маленькими міцними кулаками.

— Сірників немає...

— Нічого. Я згадав, що вони, здається, є в мене самого. Я закурив.

Полковник Лунде дивився кудись понад моїм плечем. Обличчя в нього було порожнє й зажурене.

— Я солдат, доценте Бакке... солдат. Був солдатом майже ціле своє життя. Я звик до порядку. До порядку, спокою і дисципліни. Мені... мені подобається таке життя. Спокій. Спокій і лад. Так я й жив з... з Вікторією. Вона була добра

дружина. Така, як і належить солдатській дружині... А після її смерті...

Я очікував.

Раптом він глянув мені просто у вічі.

— Що діється в цьому домі, доценте Бакке?

— Не знаю, — відповів я. — Тобто знаю дуже мало. Скажіть, полковнику... у вас немає пляшки віскі?

Я згадав карафку з портвейном. Але, може, в нього є й віскі?

— У мене... так... є одна пляшка. Я мало п'ю. В солдата повинна бути свіжа голова Солдатові треба...

— Я принесу її, коли ви скажете, де її знайти.

— В буфеті... поряд із портвейном у карафці. [321]

Я підійшов до буфета, відчинив дверці і знайшов пляшку. Вона була повна, навіть не відкоркована. Я приніс із кухні дві чарки.

Полковник Лунде сидів у тій самій позі.

Я відкоркував пляшку, налив чарки і одну поставив перед полковником.

— Випийте, полковнику.

— Мені треба йти на службу... я...

— На службу вам треба йти аж уранці. Випийте. Полковник Лунде хвилину дивився на чарку, тоді трішки надпив її. Так само, як він був надпив чарку з портвейном.

— Випийте все одним духом, полковнику.

Він наче сидів перед генералом. І зробив так, як я звелів, — одним духом випив чарку до дна. Найбільше мене вразило те, що вії! так слухняно виконав мій наказ. Він був солдат.

його худі смагляві щоки ледь порожевіли.

— Ви питали, що діється в цьому домі? — почав я. — Цього я не знаю. Та одне мені відомо. Те саме, що й вам. Що хтось пробував убити панну Лунде. І хтось пробував убити мого брата Крістіана. І що ви, та вся ваша родина, щось шукаєте на горищі.

Мої слова не справили на нього такого враження, як я сподівався. Вони взагалі не справили на нього враження. Він просто погодився з ними.

— Так, ми щось шукаємо.

Він був цілком спокійний. На мить він замислився, тоді знов пильно глянув на мене й несподівано запитав:

— Вам ніколи не спадало на думку, доценте Бакке, що ви дуже схожі на свого брата? Що вас важко розрізнити ззаду? А надто, коли ви однаково вдягнені. В блакитний лижний костюм. Ви ще й досі в ньому.

Я вражено витріщив на нього очі.

Те саме сказав Карл Юрген. Але це був його обов'язок — усе помічати й робити висновки зі своїх спостережень.

Потім я подумав: а звідки полковник Лунде знає, що мій брат Крістіан був одягнений у такий самий блакитний лижний костюм?

— Ви вважаєте, що хтось пробував убити мене?.. — запитав я.

— Не знаю, але мені так здається. Після сьогоднішнього дня. Адже я вас запросив наглядати за Вікторією. Мабуть, вони всі розуміють це, але мовчать. Вони звикли коритися наказам... звикли до дисципліни...

— Дисципліна — небезпечна річ, полковнику Лунде. Не [322] для вас. Ви людина військова Але для тих, хто до неї не звик, вона може бути небезпечною. Уявіть собі, що хтось живе поряд із вами і плекає в собі ненависть, помсту... це велика небезпека.

Полковник Лунде всміхнувся, чого я ніяк не сподівався від нього.

— Той "хтось" уже знайшов, як вилити свою ненависть і помсту.

— Знайшов, — погодився я. — Але нічого тим не домігся. Йому не пощастило. А це ще небезпечніше. Полковнику Лунде, послухайте мене.

Він насторожився.

— Інспектор Галл забув сказати вам одну важливу річ.

Він завжди дуже уважний, а це просто забув. А може, вирішив, щоб я вам сказав... хоч навряд... Одне слово, інспектор Галл вважас, що ваш дім повинна цілодобово охороняти поліція. Тож я можу... гм... можу кілька днів бути вільний. Бо дім, я вже сказав, хтось буде охороняти цілодобово.

Ледь порожевіле обличчя полковника густо почервоніло. Він був щиро обурений.

— Охороняти... охороняти мене! Я сам себе можу охоронити, себе і всю свою родину!

— Не можете, полковнику Лунде. Ви ж бо знаєте... Полковник опустив плечі.

— Знаєте, що сталося. Тепер стало ще небезпечніше. Небезпечніше, ніж будь-коли. Скажіть, будь ласка, в домі є ще якась зброя, крім того револьвера, що забрав інспектор Галл?

— Є ще, звичайно, моя гвинтівка. Аж дивно, що той холодний, як крига, поліцай, не запитав про неї.

— Галл не холодний, він просто виконує свій обов'язок.

— Виконує свій обов'язок. Якби всі його виконували...

— Вам, мабуть, краще піти спати, полковнику Лунде. Лише скажіть мені, де ваша гвинтівка.

Він здавався втомленим і старим.

— Вона стоїть коло мого письмового столу, в кутку біля вікна.

Я приніс гвинтівку.

— Ви її також чистите?

Полковник Лунде вперше по-справжньому всміхнувся. Теплою, щирою усмішкою.

— Скажіть мені, доценте Бакке, ви ніколи не служили У війську?

— Я служив. І ще й як чистив гвинтівку. Раз мені навіть не дали звільнення за те, що я її не почистив... [323]

Я потримав гвинтівку в руках. Тоді поклав її на плече. Це був маузер з оптичним прицілом.

— Не дуже зручна річ, — сказав полковник Лунде. — Не та зброя, з якою можна непомітно ходити й пробувати когось убити. Надто велика й важка. Але з двухсот метрів я влучаю з неї в середину червового туза... Можу вам показати...

Він простиг руку по пляшку, але я встиг забрати її.

— Іншим разом, полковнику Лунде. Мабуть, нам обом краще піти спати. Я вимкну світло. На добраніч.

Він підвівся. Послухався наказу, мов автомат. Навіть якщо той наказ давав йому я.

— На добраніч.

У вестибюлі сидів сержант Ев'єн.

— Полковник Лунде вдав, ніби не помітив мене, — сказав він.

— Він трохи схвильований, — відповів я. — Довідався, що в будинку буде цілодобова охорона. І незадоволений цим. Вважає, що його ніби взяли під нагляд. Та й кому б це сподобалося...

— Нікому, — погодився сержант Ев'єн. — Нас не дуже люблять...

— Вас хтось змінить?

— Так, завтра о восьмій ранку.

В будинку запанувала тиша.

Я роздягнувся і прийняв крижаний душ. Він здався мені ще холоднішим, ніж звичайно. Потім я вернувся до кімнати.

Я взяв полковникову гвинтівку, переконався, що вона без патронів, тоді сховав її до шафи, замкнув двері й поклав ключик у шухлядку письмового столу.

Я лежав і дивився на блакитну куртку зі значком Товариства лижників, що висіла на спинці стільця поряд із ліжком.

Свято на Голмекколені. Здавалося, що це було сто років тому.

Я відразу заснув.

Коли я вранці зійшов униз, сержанта Ев'єна вже змінив інший поліцай. Але я не зразу помітив його. Він мав ідеальну зовнішність для працівника кримінальної поліції. Його ніхто б не зміг запам'ятати. [324]

— Сержант Вік, — відрекомендувався він, підводячись.

Тоді знову сів.

Я й тепер нізащо не впізнав би його. Він міг би втертися в будь-яке середовище. Тепер він утерся в родину Лунде.

Я поїхав в Управління кримінальної поліції і зайшов просто до кабінету Карла Юргена.

— Сержант Вік уже на місці, — сказав я. — А сам я їду на кілька днів до матері, щоб трохи оговтатись, як ти мені радив.

Я почував себе, як хлопчак у літньому таборі, що звалився у водоспад і мало не потонув, а тепер його відсилають до матері, щоб він очуняв. І, як хлопчак, я радів, що опинюся вдома, в матері.

— Але я пробуду там кілька днів, — мовив я. — Як ти гадаєш, за цей час нічого не станеться?

Карл Юрген підвів на мене ясні очі.

— Я більше ні в чому не впевнений, Мартіне. Не знаю, що й думати. Крістіан почуває себе добре, але я звелів йому триматися осторонь принаймні з місяць. Працювати йому не

дозволять. Коли він випишеться з лікарні, то відразу поїде додому, причаїться там і ніде не з'являтиметься.

— Так він обросте мохом, — сказав я.

— Я знаю. Але краще обрости мохом на два тижні, ніж зарости травою назавжди.

Зарости травою.

— Авжеж, — погодився я.

— Більше тебе ніщо не цікавить? — запитав Карл Юрген.

— Мене? Завжди все цікавить. А хіба є щось таке, що мене сьогодні має особливо цікавити?

— Револьвер, — сказав Карл Юрген. — Куля. Відбитки пальців.

— Ти вже дослідив їх?

— Звичайно. Це ж найлегша частина нашої роботи. Він погортав папери на письмовому столі.

— Лабораторія зробила балістичне дослідження револьвера й кулі. Стріляли з револьвера полковника Лунде. Відбитки пальців також було дуже легко визначити.

Я затамував подих.

— Вони належать пані Люсі, — сказав Карл Юрген. [325]

Люсі з синіми, як проліски, очима. Люсі, яку завжди вабило все блискуче. Люсі зі своїми прорахунками й розчаруваннями. Важко було повірити, що стріляла вона.

— Я не можу повірити в це, — мовив я. — Люсі… вона… вона не така людина…

— Не яка?

— Не така, щоб стріляти комусь у спину.

— А ти вважаєш, що панна Лунде чи Вікторія такі люди, щоб стріляти комусь у спину?

— Отже, ми можемо однаково підозрювати кожного з них.

— Виходить, що так. Ти її заарештуєш?

— Ні. Почекаю кілька днів. Якщо ми її заарештуємо вже сьогодні, то не посунемося далі.

— Я не розумію.

— Заарештувати когось завжди можна. Найлегше заарештувати людину, що залишила відбитки пальців на револьвері. Але важливіше дізнатися, навіщо вона взяла в руки той револьвер. Чому вона стріляла? Я цілком певен, що вона нічого більше не зробить, знаючи, що Крістіан принаймні на місяць вийшов з гри. І я б хотів дізнатися ще одне: що сховане на горищі?

— І ти гадаєш, що Люсі його знайде?

— Не знаю. Але я хочу дати їй шанс.

— Хочеш дати їй шанс знайти те, що шукають усі й не знаходять, а потім заарештуєш її за спробу вбити Крістіана?

— Так.

Я дивився на Карла Юргена. На свого давнього приятеля.

— Погана в тебе робота, Карле Юрген. Доводиться робити неприємні речі.

— Так. І будь певен, що мені не завжди хочеться їх робити.

Я купив великий флакон парфумів "Жолі Мадам" і поїхав через Берум у Бакке, де мешкала моя мати.

Садиба мирно купалася в березневому сонці — воно віддзеркалювалось у вікнах теплиць, сніг на подвір'ї під його промінням уже розтанув. Мати зустріла мене з материнським захватом.

— Мартіне, синку, яка несподіванка! Ти побудеш у мене кілька днів?

— Так, — відповів я.

— Невже згадав про мої іменини? [326]

Я витріщив на неї очі. Іменини? Який же сьогодні день? Авжеж, п'яте березня.

— Так, — збрехав я, простягаючи їй коробку "Жолі Мадам". ...

— Це мої найулюбленіші парфуми, — мовила моя елегантна мати. — Звідки ти знаєш, синку?

— Просто вони мені подобаються, — відповів я. — І личать вам. Ви будете святкувати іменини, мамо?

— У шістдесят років? Ти здурів, Мартіне. Думаєш, це така радість? Але мені приємно, що ти згадав про них. Як там живе Крістіан?

— Крістіан застудився, — мовив я. З великою бідою це можна було назвати правдою. — Він просив передати вам щире вітання.

Удруге за досить короткий час я відзначав іменини пляшкою шампанського.

Цього разу все відбулося так, як належить. Пляшка стояла не в буфеті, а в льоху, і була як слід заморожена.

— Вітаю вас, мамо, з днем народження!

З днем народження... Я не хотів ні про що думати. Ні про ідо! Я приїхав сюди трохи відпочити. А моя мати знов збудила в моїй душі тривогу тільки тим, що в неї був день народження. Я не хотів думати про Вікторію.

— У вас гарний вигляд, мамо. Я б не сказав, що вам більше ніж п'ятдесят.

— Дякую, синку.

— Від чого це залежить, мамо? Тобто як ви примудряєтесь так гарно триматися? У вас же повно роботи!

— Товариство здоров'я... — почала мати.

Я не мав наміру заводити мову про Товариство здоров'я, Товариство допомоги дітям чи Товариство сприяння добробутові Берума. Вона могла годинами говорити про них.

— Я знаю, — сказав я, — Товариство здоров'я процвітає. Ви збудували притулок для сиріт і плануєте збудувати пологовий будинок...

— Притулок для старих, — поправила мене мати.

— Тим краще. Але мене цікавить, чому ви так добре збереглися. Це не комплімент... хоч і комплімент також... але я хочу знати, чому люди так по-різному старіються?

Я дивився на материну стрункy ногу в нейлоновій панчосі, мальовниче закинену на другу, й на нігті, вкриті лаком коралового кольору. [327]

— Не знаю, синку. Ти краще запитай Крістіана.

— Крістіан прочитає мені довжелезну лекцію, — відповів я. — А самі ви не можете пояснити цього? Візьмімо хоча б Марту Лунде. Вона вашого віку, навіть на два роки молодша.

— Марту Лунде? Я її пам'ятаю. І Віктора Лунде також.

— Ви маєте на думці Вікторію?

— Вікторію і Віктора. Звучить так зворушливо.

— То що ви скажете про Марту?

— Я її бачила дуже давно. Вона завжди була однакова на вигляд. Взірець самовідданої жінки.

— Який же Марта Лунде взірець, мамо, коли вона всім своїм виглядом ніби засвідчує, що жінка може бути позбавлена будь-якої привабливості?

— Це правда. Але є люди, що завжди носять на собі якісь наліпки.

— Наліпки?..

— То їхня родинна риса. Пам'ятаю малу Вікторію. Я бачила її багато років тому, тепер вона, мабуть, уже доросла. Вона тоді з усієї сили вдавала з себе легковажну. І пам'ятаю Люсі. Я певна, що вона й досі носить задовгі коси і вся в блискітках...

— Наліпки... — проказав я.

Мати лякала мене. Звідки вона знала, що Люсі носить задовгі коси?

— Вона, здається, була співачкою. І поводилась дуже самовпевнено.

— Але до чого тут наліпки, мамо?

Мати взяла сигарету й прикурила її запальничкою. Я дивився на її гарні пальці з лакованими нігтями.

— Дехто носить наліпки, щоб переконати інших, а надто самих себе, що вони такі, якими хотіли б бути.

Я почав здогадуватися, у кого з батьків удався мій брат Крістіан.

— А ви самі, мамо?

— Мені не треба наліпки. Я подобаюся собі такою, яка я насправді.

— А вам не сумно без батька?

— Сумно. Він був дуже спокійний чоловік. Навіть як захворів. Ніколи не говорив про хворобу і спокійно ковтав свої таблетки, я навіть забувала, що він хворий. І він, мабуть, теж забував. Мені без нього сумно. Може, тому я й... ну... пішла в Товариство здоров'я і...

— Я розумію, мамо.

Вона викинула сигарету в камін.

— Звідки ти так добре знаєш родину Лунде, Мартше? [328]

Пора було міняти тему розмови. Я надто багато розпитував про тих Лунде. Але матір не легко було відвернути від того, що її цікавило. Довелося відповісти їй.

— Я давав приватні уроки Вікторії, — мовив я.

Це, власне, була правда. В кожному разі моя відповідь задовольнила матір. Вона почала знов говорити про Товариство здоров'я. Я дав їй вибалакатися. Це була нейтральна тема.

Я ходив на лижах у лісі навколо Бакке. Там не було лижні, але мені подобалося йти неторканим снігом, як я колись ходив хлопцем. Сніг підтанув, став дірчастий, і я часто провалювався в нього. Лижі доводилося змащувати щодня.

Решту часу я тинявся по садибі, розмовляв з матір'ю або просто відпочивав. А головне, намагався ні про що не думати. Це було найважливіше. Ні про що не думати. Десь у майбутньому, вже недалекому, мріла відгадка двох замахів на життя. І. для мене важливо було так заспокоїтися, щоб мати змогу допомогти Карлові Юргену знайти ту відгадку. Карлові Юргену і Крістіанові, який був головною особою в цій грі, бо здогадувався про щось, але не розповідав нам про свої здогади, тому що сам не був цілком упевнений у них, а крім того, не хотів наражати мене на небезпеку. Не треба ні про що думати. Я весь віддавався дрібній роботі в садибі або слухав материні розповіді про Товариство здоров'я, Товариство допомоги дітям і про новий притулок для старих.

На щастя, втекти від думок виявилося легше, ніж я гадав.

Третього вечора під час нашої розмови з матір'ю я погодився переглянути креслення нового притулку для старих.

Був приємний, тихий вечір. У каміні потріскував вогонь. Мати розіклала на столі в бібліотеці креслення. Вона не вмовкала ні на хвилину, своєю балачкою цілком забиваючи диктора, що передавав погоду й останні вісті.

Архітектор Ікс заправив підозріло низьку ціну, але напевне перевитратить кошти. Архітектор Ігрек, навпаки, заправив надто дорого, але він уже збудував у Моргедалі новий готель і закінчив його раніше, ніж домовлялись. Архітектор Дурний, не розуміє, що в будинку для старих не можна планувати так багато сходів, але він каже, що чим більша площа будівництва, тим воно дорожче, а чим більше сходів і чим воно вище, тим воно обійдеться дешевше. Товариство здоров'я планує провести добродійницьку компанію з ярмарком і концертами, щоб притулок для старих був побудований у ширину, а не у висоту. [329]

"Передаємо повідомлення кримінальної поліції". Мати замовкла. В каміні тихо потріскував вогонь. "Кримінальна поліція міста Осло розшукує пані Люсі Лунде. Пані Люсі Лунде тридцять п'ять років. Вона середи: на зріст, має блакитні очі, біляві коси, правильні риси обличчя й гарні зуби. На ній було сіре зимове пальто, сіра сукня переткана срібною ниткою, і брунатні черевики з крокодилячої шкіри. Головного убору на ній, можливо, не було. Пан Люсі Лунде вийшла зі свого дому на схилі Голменколена вчора години о дев'ятнадцятій і не повернулась. її родина хвилюється, чи з нею чогось не сталося. Усіх, хто б щось знав пре неї просимо дзвонити в кримінальну поліцію міста Осло, телефон сорок два нуль шість п'ятнадцять, або в найближчу поліційну дільницю.

А зараз передамо концерт Ставангерськ ого ансамблю..."

Я немов почув, як легенько клацнуло, — уявив собі, як полковник Лунде вимкнув приймач.

Люсі з синіми, мов проліски, очима. Люсі, яка ганялася за матеріальним добром, Люсі, в якої був гарний голос, але не вистачило мужності йти тернистою дорогою мистецтва. Вона

вибрала коротшу дорогу — вийшла заміж за полковника Лунде й носила наліпку: "Самовпевненість".

І та коротша дорога завела її в глухий кут.

Хто скривдив Люсі? Хоч яка вона легковажна й слабка духом, а однаково не заслужила, щоб її кривдили.

— Ти не слухаєш, що я кажу, Мартіне.

Я підвів очі. І побачив матір. Звідки вона тут?

Ага, правда. Я ж удома в Блакке.

— Я не виконав свого обов'язку, — сказав я.

Мати нічого не відповіла. Вона швидко зібрала аркуші з кресленням притулку для старих. Кілька з них вона кинула в камін, тоді поклала на них двоє березових полін, і вони зразу зайнялися

Мати нічого не питала. Що я сказав? Що не виконав свого обов'язку? Мати мовчки дивилася на мене.

— Бачу, ти нічого не хочеш мені розповісти, Мартіне, — мовила нарешті вона. — Ну що ж, я не знаю, які в тебе труднощі. Не розповідай про них, якщо вважаєш, що так треба. Але... чи не можу я тобі чимось допомогти?

— Що ви думаєте про Люсі, мамо?

— Мені її шкода.

— Через... через те? — я кивнув на приймач.

— Ні... не зовсім через те. Я ще не думала про те. Але мені її завжди було шкода. Я пам'ятаю її ще дівчинкою. Коли ви з Крістіаном запрошували її до нас у гості...

Мати мала добру пам'ять. Але мала й ще дещо. Я й раніше [330] знав про це. Вона вміла розпізнавати, що сховане за зовнішнім виглядом людини.

— Якою вона була тоді, мамо? Звичайно, я пам'ятаю, якою вона мені здавалася, але ми з Крістіаном були ще дуже молоді... а крім того, закохані в неї. Всі були закохані в неї. Та якою вона була насправді?.. Якою здавалася дорослим?

Мати взяла сірника й почала ламати його на шматочки.

— Люсі завжди викликала жаль до себе.

— Жаль до себе? Таж усі хлопці ладні були стелитись їй під ноги!

— Вона скрізь почувала себе чужою, Мартіне. Ви, хлопчаки, не могли цього помітити, ви були надто молоді. Інші дівчата були простіші, старосвітськіші, вихованіші, вони чемно присідали переді мною, були в простеньких сукенках, із разком намиста на шиї... Завжди переказували вітання від матері й батька. А Люсі...

— Що?

— Люсі ні від кого не переказувала вітання. Я не знаю, звідки вона. Вона вирізнялася серед інших. Була краще вбрана за них, завжди чіпляла всілякі оздоби. Так звані оздоби. І це

робило її дуже жалюгідною. А ще той її погляд. Вічно він чогось шукав.

— Так, я теж помітив це. Правда, аж як став дорослий.

— Я лише можу здогадуватися, чого вона шукала тим поглядом. Хоч здогадатися й не важко. Думаю, що вона шукала опори в житті. А тоді вийшла заміж за полковника Лунде...

— Мені треба вертатися до міста, мамо. Спробую допомогти Люсі.

— Уже пізно.

— Ви вважаєте... вважаєте, що хтось її скривдив, мамо?

— Не розумію, за що б її мав хтось кривдити? Мартіне, ти аж позеленів на виду. Іди лягай, синку. Прокинешся рано і зможеш відразу поїхати. Приготувати тобі сніданок?

— Ні, дякую. Але мамо... як мені її шукати?

Не знаю. Не знаю... та думаю, що, мабуть, почати треба з того, хто хоче її скривдити... На добраніч, синку.

— На добраніч, мамо.

Цікаво, коли Карл Юрген з'являється на службу? О пів на дев'яту? О дев'ятій? Чи раніше?

Але я не мав терпцю чекати. О сьомій я вже виїхав з Бакке. Я не відчував навколо березневого ранку, тільки бачив [331]

його ознаки. Бачив, що дорога слизька після нічного при морозку, що поля вже чисті, осяяні сонцем, а в темному ліс ще лежить товстий шар снігу.

Я поїхав через Гріні, і, як завжди, мене вразила Реа зі своїми забудовами, бо вони раптово вигулькують перед очима, тільки-но переїдеш через пагорба. Тієї ж миті я побачив і трамплін на Голменколені.

Крістіан. ї маленька панна Лунде. А тепер Люсі.

Я машинально зменшив швидкість і далі вже слухняно їхав як належало, п'ятдесят кілометрів на годину. Я не глянув праворуч, коли проїздив повз цвинтар Вестре. Але подумав про пані Вікторію Лунде.

Виїхавши на Майорстюенвай, я побачив будинок Філіпса, що яснів, наче велетенський зелений смарагд, а поряд — баню кінотеатру "Колізей", наче білясту шапку гриба.

Раптом мені спала одна думка.

Я згадав про свого приятеля каменяра.

Він сидів так, як і минулого разу, але тепер у майстерні було ясно. В єдине вікно падало скісне проміння сонця.

Він хвилину дивився на мене короткозорими очима за товстими скельцями окулярів, тоді впізнав і всміхнувся.

— Доброго ранку, доценте Бакке.

— Доброго ранку, — відповів я, сідаючи на найближчий камінь. — Я прийшов тільки нагадати вам, що я є на світі.

Він відклав свій різець.

— Я завжди про вас згадував, доценте Бакке... а надто тепер. Я думав... тобто... сподівався, що ви прийдете.

Я запропонував йому сигарету й закурив сам. Он як, він сподівався, що я прийду!

— Отже, ви теж чули повідомлення? — запитав я.

— Так.

Він знов узяв різець і почав обертати його у міцних гарних руках. А я знову втупив очі в той різець.

— Останнього разу я забув запитати вас про одне. Ви знайомі з пані Люсі Лунде?

На мить він відвів погляд.

— Не можу сказати, що знайомий. Але мене раз відрекомендовували їй. Я співав у хорі Норвезької опери, а вона там мала невеличку партію.

— Невеличку партію?

— Так. На більше її не вистачало.

Я похопився, що сиджу перед знавцем, який може оцінити [332] вокальні можливості Люсі. Ми посиділи, покурили. Я глянув на напис, вибитий на камені: "Спочивай у міфі".

— А тепер вона десь зникла, — сказав я.

Каменяр опустив очі. Тоді зняв окуляри й заходився протирати їх. А протираючи, дивився на мене, і я вперше чітко побачив його очі — ясні, сірі очі, з дивним, спрямованим на мене поглядом, як у всіх короткозорих людей, коли вони знімуть окуляри й дивляться на тебе, не усвідомлюючи цього. В жінок той погляд здається просто вимогливим.

Каменяр знов надяг окуляри, і погляд його став звичайним.

— Ви її бачили? — запитав я. — Тобто чи бачили після того, як зустрічалися в опері?

— Так.

— Коли?

Він знов узяв у руки різець. Це був його рятівний пояс, неусвідомлений привід зробити паузу.

— Позавчора ввечері, — відповів він.

Дивина. Така дивина, що майже неможливо було повірити в неї.

Він прочитав мої думки.

— Мені також дивно, — мовив він. — Я замкнув майстерню й пішов додому. Перетнув перехрестя біля Майорстюена, бо мені треба було на Кіркензаєн. А пані Люсі саме поминула мене...

— Вона вас бачила? Впізнала?

— Не думаю. Вона дивилася просто поперед себе.

— Який у неї був вигляд?

— Такий, як описано в повідомленні.

— Я маю на думці обличчя... вираз її обличчя?..

— Не знаю. Все сталося так швидко... Я дуже короткозорий.

— І ви повідомили про це поліцію?

— Так. Відразу повідомив кримінальну поліцію міста Осло, тільки-но почув оголошення. В мене вдома немає телефону. Довелося дзвонити з кіоску.

Каменяр зробив усе, що належало. Повівся як порядний громадянин. Зрештою, нічого іншого я й не сподівався від нього.

Мені треба їхати далі, — сказав я. — Хочу вам тільки ще одне нагадати. Ви пам'ятаєте, що обіцяли мені? Що приїдете, коли я почую "голос" і покличу вас.

— Так.

Тоді я не знав, що скоро пошлю по нього й що саме цей худорлявий каменяр з різцем у міцних гарних руках, який відкладав гроші, щоб навчатися співу, остаточно допоможе нам відгадати загадку.

Карл Юрген сидів за столом і диктував.

Біля нього, тримаючи в руці записник, стояв поліцай у формі. Олівець швидко бігав по аркуші. Я не знав, що поліцаї вміють стенографувати. Видно, я ніколи не зрозумію до кінця, які, власне, обмежені мої знання.

— Я покличу вас потім, — сказав Карл Юрген. Поліцай згорнув записник, сховав його разом з олівцем до кишені на грудях, старанно застебнув її і, докірливо глянувши на мене, вийшов.

Я сів. Не почекав, поки мене запросять сісти.

На стомленому обличчі Карла Юргена проступали зморшки.

— У тебе такий вигляд, паче ти не спав, — сказав я.

— Кляті репортери... Видно, хтось із них пронюхав, що ми були на могилі Вікторії Лунде. А тепер ще й пропала Люсі Лунде. Я з жахом чекаю вечірніх газет. Мені вже ввижаються заголовки...

— "Полковник Лунде — Синя борода"? — мовив я.

— Щось таке.

— А як решта членів родини?

Карл Юрген креслив рисочки і кружальця.

— То дуже дивні люди... Я сам був у них, тобто сам поїхав туди, коли надійшла заява, що пані Люсі Лунде звикла. Тільки взяв із собою ще одного поліцая, що мав записувати все. Ми відразу передали прикмети: я подзвонив в управління з дому полковника... Про це повідомлено всі патрульні машини, всі поліційні дільниці в країні. А також радіо і телебачення...

— Ти говорив про родину Лунде, Карле Юрген. Що означають твої слова: "То дуже дивні люди"?

Карл Юрген визирнув у вікно.

— Вони дуже витримані, — мовив він. — Хоч би що сталося, а по них цього не видно. Завжди коли говориш із ними — а я вже мав нагоду не раз говорити з ними, — жодне не міняє виразу обличчя. Всі холодні й байдужі.

— Хіба вони не стурбовані?

— Якщо й стурбовані, то принаймні мені цього не показали.

— А хто з них повідомив прикмети? Тобто хто з них знав, як Люсі була вдягнена і коли пішла з дому?

— Панна Лунде. Але аж після того, як полковник Лунде і Вікторія цілу хвилину мовчки дивилися в простір. Нарешті панна Лунде, видно, вирішила, що треба щось сказати. Вона спостережливий свідок. Добре запам'ятала, як пані Люсі Лунде була вбрана, і знала, коли вона вийшла. [334]

— І ця подія ніяк на них не вплинула?

— Зовні не вплинула. Вони належать до давньої школи.

А давня школа вимагає від людини, щоб вона вміла володіти собою. По-моєму, всі Лунде, вся родина вважає, що негарно, коли в їхньому колі стається якесь неподобство.

— Нічого собі неподобство! — сказав я. — Два замахи на життя і одне зникнення.

На письмовому столі задзвонив телефон. Я дивився на Карла Юргена, поки він слухав, що йому казали. І знов мене вразило, яке в нього втомлене обличчя.

— Я зараз буду, — сказав він.

— Це... це щось... — почав я.

— Ні. Нічого. Тобто мене викликають у справі. Треба негайно йти. Ти вже вибач мені, Мартіне.

— Ну що ти, — сказав я. — Я теж іду. Мені кортить самому пошукати Люсі.

Я не знав жодної душі, з ким би Люсі була знайома. "Вона ні від кого не переказувала вітання", — сказала моя мати.

Я поїхав у Норвезьку оперу. Там дехто ніколи й не чув про Люсі Лунде, дехто тільки чув, що така є, а кілька людей навіть пам'ятали її. Тих кілька, що пам'ятали, не бачили її майже два роки, відколи вона вийшла заміж. А крім того, поліція вже побувала в Норвезькій опері.

Я навідався до двох меланхолійних поетів і до автора детективних романів, що були членами правління Товариства аматорів поезії. Поетів я знайшов у редакціях їхніх газет. Один писав статтю про труднощі збуту яєць перед велико-днем, а другий — готував звіт про засідання стортінгу. Обидва на вигляд були пригнічені. Люсі Лунде вони не бачили. Автор детективних романів ще спав. Рідкий чуб звисав йому на лоба, він насилу продер очі. Потім надяг халат і поплентався до кухні по пиво. Він також не бачив Люсі Лунде.

Я пообідав у Театральній кав'ярні. Мені здавалося, що сьогодні мені випадає попоїсти саме в ній.

Потім поволі поїхав містом, приглядаючись до людей на вулицях, чи не побачу де русявої голови Люсі, — я знав, що так само тепер їздять усі приватні й службові машини працівників поліції.

Та, може, я перший знайду її.

Час від часу я помічав на вулиці русяву голову й щоразу здригався. Здригався двічі: спершу, коли думав, що то Люсі, а потім, коли мало не наїздив на передню машину. Поліція ні на кого не наїздила. В їхніх машинах один сидів за кермом, [335] а другий шукав поглядом русявої голови серед перехожих.

Проте я не знайшов.

Стемніло, на вулицях засвітилися ліхтарі, замигтіли світляні реклами.

У Студентському парку стало людно, спалахнули прожектори, які освітлювали фасад Національного театру. Що вони сьогодні можуть ставити? Я вже не був у театрі багато

місяців. Ага, згадав, я читав у газеті. "Будівничий Сольнес". До речі, будівничий Сольнес упав з башти.

Якщо я знайду Люсі, то... То що я зроблю? Я не знав. "Якщо я напишу контрольну з математики, доценте Бакке, то після зимових канікул не запускатиму уроків. Даю слово..."

Та Люсі — не математика. Я не знав, що мені робити. Не міг же я їздити вулицями цілу ніч і шукати її русявої голови. Крім того, вона могла накинути на голову хустку.

Ця остання думка приголомшила мене.

Дарма шукати, можна їхати додому й переодягтися в тонший костюм. Надворі вже по-весняному тепло.

Я не сів у ліфт.

Не було чого поспішати.

Я поволі підіймався сходами на п'ятий поверх. Чим довше я йтиму, тим далі відтягну неприємну хвилину. В мене було таке почуття, що я не матиму сили вернутися в дім полковника Лунде на схилі Голменколена, не знайшовши Люсі.

Я вийняв з кишені маленьку в'язочку ключів. їх було тільки три: один від школи в Бріскебю — далекої, мирної школи, другий від дому полковника Лунде, а третій від мого помешкання на Гавсфіордсгате.

Я вткнув ключа в замок і відімкнув двері. Тоді зайшов до передпокою, зачинив за собою двері і ввімкнув світло. Я ще трохи відтягну повернення, коли піду до кухні й вип'ю пива, а вже потім переодягнуся.

Я пройшов передпокоєм до кухні, вмикаючи дорогою світло.

Ось вона — моя взірцева, аж занадто практична кухня. Скрізь цілковитий лад, як і два місяці тому, коли я залишив її. Я любив лад — мабуть, почав набувати звичок старого парубка.

Під вікном, за яким уже було темно, стояв стіл, а обабіч нього — два стільці. Мені здавалося, що я завжди присував [336] їх до самого столу. А виходить, що ні: один стілець стояв боком.

"Хто їв із моєї мисочки?" — запитав найменший ведмідь.

Я зайшов до вітальні і ввімкнув світло.

Освітлена однією лампою, що висіла під стелею, вона здалася мені великою і холодною. Я заходився вмикати й інше освітлення: лампу на письмовому столі, потім біля полиці з книжками і торшер за своїм персональним кріслом біля каміна. В це крісло я сідав увечері почитати.

Виявилося, що його надто близько присунено до каміна.

"Хто сидів у моєму кріслі?"— запитав більший ведмідь.

У мене зашпигало в потилиці. Я геть забув, що там було далі в казці. А в дитинстві це була моя улюблена казка. Що в біса сказав найбільший ведмідь?

Я перейшов їдальню й відчинив двері до спальні. І тієї миті загадав слова найбільшого ведмедя.

"Хто спав на моєму ліжку?"— запитав він.

На моєму ліжку спала Люсі.

На моєму ліжку!

Я ввімкнув світло. Вона була вкрита ковдрою по саму шию, видніла тільки русява голова, та голова, яку я шукав цілий день.

Тієї миті я збагнув, скільки правди є в дивному вислові: "Кров захолола в жилах". Я відчув, що чуб у мене на голові став сторч. Не знаю, скільки я так стояв біля дверей і дивився на русяву голову, що непорушно лежала на моїй подушці.

Та нарешті я підійшов ближче.

Люсі спала.

Спокійнісінько спала собі!

Хвилину я дивився на неї. Вві сні обличчя в неї було оголене й беззахисне, наче в дитини, навіть спала вона по-дитячому, розтуливши губи.

Я ввімкнув світло на нічному столику. Люсі не ворухнулась.

— Люсі! — покликав я. Вона ледь засовалась.

— Люсі!

Вона розплющила сині очі, обвела кімнату сонним поглядом, тоді спрямувала його на мене і зразу ж рвучко сіла и натягла ковдру до самої шиї.

— Мартіне!... Ти налякав мене до смерті! Отакої! Я налякав її до смерті!

Це ти налякала мене до смерті, Люсі. Налякала до смерті цілу свою родину й підняла на ноги всю поліцію. [337]

— Поліцію?.. Мартіне... ти мусиш допомогти мені. Я... поліцію...

І зненацька, без будь-якого переходу, вона заплакала. Занурила голову в подушку й нестримно заридала.

Я сів і почав чекати. Вирішив дати їй виплакатися. Сподівався, що колись же вона має перестати. Поспішати мені було нікуди.

За якийсь час Люсі й справді перестала плакати, тільки схлипувала. Потім повернулась і глянула на мене.

— Ти не дозволиш їм забрати мене, Мартіне? В її синіх заплаканих очах прозирав страх.

— Накинь па себе халат і ходімо до вітальні, Люсі. Там нам буде зручніше говорити.

— Мій халат...

Вона відгорнула ковдру, і на мить я подумав про її давні хитрощі. Згадав мережива, викот і прозорий нейлон.

Та ось вона встала з ліжка, і я отетерів: на ній була моя піжама!

— Дай мені свій, Мартіне. В тебе є якийсь пристойний халат?

— Мій халат у полковника Лунде, — відповів я. — Візьми купальний.

— Він надто великий, — мовила вона.

Аякже, мій купальний халат для неї надто великий! Я відчув, що починаю лютувати на неї. Але був не такий засліплений цим почуттям, щоб не зрозуміти: я лютую тому, що в мене відлягло від серця. Люсі ніхто не вчинив ніякої кривди.

— Ходімо до вітальні.

Вона подріботіла попереду мене. Дивно було бачити її без високих підборів. Вона відразу стала маленька. Маленька й трохи розпатлана, мов дитина. Вона безцеремонно сіла в моє персональне недоторканне крісло, навіть простягла руку по сірники й розпалила в каміні. Але я помітив, що дрова в ньому вона розіклала як слід.

Мені довелося сісти на канапу.

— Дай мені випити чогось міцного, Мартіне.

— Не дам. Посидь, я зараз зварю кави.

Я запалив газову машинку. Так буде найшвидше. Тоді налив у кавник води і зварив каву. Поки вода закипіла, я приніс чашки.

— Пий, Люсі.

Вона почала мовчки пити, мов слухняна дитина. Я також випив свою чашку.

— Я ще не цілком отямилась, Мартіне... я спала... мені снився жах, снилося, що хтось прийшов забрати мене... а [338] виявилося, що це ти. Ох, Мартіне, коли б ти знав, як я зраділа, побачивши тебе...

Люсі поставила чашку на стіл. Чашка забряжчала об блюдце, коли вона ставила її. І, неначе хто натиснув на важілець або відкрутив кран, з очей у Люсі знов полилися рясні сльози.

Я знав жіночий плач, мені було неважко визначити, що Люсі не прикидалася.

І знов мені довелося сягнути по хусточку. Я витяг її з кишені на грудях і дав Люсі?

— На тебе можна покластися, Мартіне?

— Можна.

— Ти, мабуть, дивуєшся, чого я тут опинилася.

Я більше дивувався, як вона тут опинилася, а не чого.

— Як ти зайшла сюди, Люсі?

— Я давно полювала на твої ключі і якось удома побачила їх на твоєму нічному столику. Я зробила з них відбиток і поклала їх на місце. Це ж так просто.

Вона вже заспокоїлася.

— Ти щось їла, Люсі?

— Рибні фрикадельки. В тебе сила-силенна банок із рибними фрикадельками, Мартіне.

— Я їх люблю, — відповів я.

— Але більше нічого не їла. Боялася виходити. Можна ще трішки кави?

Я налив їй ще одну чашку.

— Ти питаєш, чи на мене можна покластися, Люсі. Я відповів, що можна. Але й сам мушу тебе одне запитати. Чого ти тут ховаєшся?

Вона глянула на мене поверх чашки. Рукави моєї піжами були для неї надто довгі. Без начорнених вій і нафарбованих губ, з розсипаними по плечах, непричесаними косами вона була краща, ніж будь-коли раніше.

— Я ховаюся, бо не хочу, щоб мене арештували за вбивство, — відповіла вона.

В її голосі не було ніякої гри, вона говорила цілком щиро, просто стверджувала факт.

— Чого б тебе мали арештувати за вбивство, Люсі? Вона всміхнулася.

— Я не така дурна, як тобі здається, Мартіне. Не така дурна, як усі думають. Я певна, що Карл Юрген знайшов на револьвері відбитки пальців. Цілком певна, що моїх. Я завжди розуміла, що все це спрямоване проти мене.

— Так, відбитки твоїх пальців, Люсі. В її погляді знов прозирнув страх. [339]

— І на тому, чим ударили панну Лунде, напевне теж відбитки моїх пальців?..

— Я подзвоню Карлові Юргену й запитаю...

— Ні, Мартіне!.. Не треба... Ти мені приятель... не дай їм забрати мене...

Чашка випала в неї з руки. Я нахилився й підняв її. Кава розлилася по килимі.

— Я мушу подзвонити Карлові Юргену, поліція не може гаяти часу на пошуки. В неї є інші, такі самі важливі справи.

— А тобі конче казати, що я тут, Мартіне? — запитала вона тихим жалібним голосом.

— Не знаю.

Я підійшов до письмового столу й подзвонив Карлові Юргену додому.

— Це Мартін. Я знайшов Люсі Лунде.

— Де?

Я помовчав.

— А я обов'язково повинен казати тобі про це?

— Залежно від обставин. Хіба вона вважає, що їй загрожує небезпека?

— Авжеж, саме так вона вважає.

На другому кінці проводу на хвилю запала мовчанка.

— Згідно з Кримінальним кодексом людина, яка вважає, що їй загрожує небезпека, і ховається, не робить ніякого злочину, навіть якщо її шукає поліція. Тобто та людина не зобов'язана виявляти свого сховку й віддавати себе в руки поліції.

Оцей мені Карл Юрген! Такий педант, що аж гидко.

— А по-твоєму, їй загрожує якась небезпека?

— Певною мірою так. їй загрожує арешт за замах на життя.

— Я знаю. Відбитки пальців на револьвері...

— Мартіне, не давай знаку, якщо вона біля тебе. Я тобі щось скажу.

З непроникним обличчям я перевів погляд на картину, що висіла над каміном.

— Ну?

— Викрутку, якою хотіли вбити панну Лунде, повернули з лабораторії. На ній ті самі відбитки пальців. Пальців Люсі Лунде.

Я роздивлявся на картину Тюгесена. Тонкі барви — відтінки золотаво-сірих. Пейзаж з бляклими дерезами, рожевою стіною і дорогою, на якій осіла біла курява. [340]

— Їй можна залишитися тут, Карле Юргене? — Думаю... думаю, що так. Ти сказав "тут". Отже, вона в твоєму помешканні?

От йолоп, знов пробалакався!

— Нехай залишається там, де вона є. Це навіть краще. Я боюся за неї. Надто очевидні докази проти неї. Настирливо очевидні. Нехай вона дасть тобі слово, що не буде нічого робити... Мені навіть краще, що вона буде там. Я пошлю свою людину наглядати за твоїм будинком.

— Дякую, Карле Юргене.

— На добраніч.

Я на хвилину зупинився перед похмурим домом полковника Лунде.

Вже було темно, і він бовванів наче велетенська скриня на потворному підмурку, з баштою, зробленою тільки на те, щоб із неї можна було милуватися краєвидом.

Кошлаті ялини, які легенько погойдував вітер, здавалися живими примарами, охляле гілля, мов зарослі лапи, простягалося до будинку, наче хотіло задушити його. В садку лежав мокрий почорнілий сніг.

Далеко внизу вздовж фіорда мерехтіло освітлене місто. Але будинок полковника Лунде огортала темрява. Бо тільки Люсі забувала вимикати після себе світло, а її тепер не було. Світилося лише у вітальні. Я насилу змусив себе зайти туди.

У вітальні сидів полковник Лунде й розкладав пасьянс. Він страшенно постарів.

Я передав йому вітання від своєї матері.

— Від вашої матері?.. Ага, правда. У неї все гаразд?

— Так. А як поліція?.. Вона ж, певне, була тут? Полковник Лунде поклав винову вісімку на винову десятку.

— Винову вісімку кладуть на винову дев'ятку, полковнику Лунде, — мовив я.

— На дев'ятку?.. Ну так... звичайно...

Він забрав вісімку назад до колоди. На мене він зовсім не дивився і, розмовляючи, не відводив погляду від карт.

— Так, поліція була тут. Приїздив сам інспектор Галл. Вони перевернули все в кімнаті моєї дружини...

Я вперше почув, що він назвав Люсі своєю дружиною.

— Вибачте за нескромне запитання, полковнику... Чого ви більше боїтеся? Тобто... більше лякаєтесь убивці чи боїтеся за свою дружину?

Він відповів відразу, не задумуючись:

— За свою дружину... Боюсь, що з нею може статися якесь лихо. [341]

— А де панна Лунде й Вікторія?

— Не знаю.

Здавалося, наче, відколи зникла Люсі, в домі завалилася одна стіна.

— Я піду побалакаю з ними, — мовив я.

Полковник Лунде й далі не підводив очей.

— Поліція вже розпитала їх про все, про що тільки можна було розпитати.

— Розумію. Я лише хочу привітатися з ними, сказати, що я повернувся.

Панну Лунде я застав у кухні. Вона чистила срібло. Дивно. Пізно ввечері.

— Добрий вечір, панно Лунде. Моя мати просила передати вам вітання.

— Дякую. Я багато років не бачила її.

Вона відклала вичищену ложку, вмочила ганчірку в порошок і заходилась чистити другу ложку.

Вона довго натирала її. Нарешті підвела на мене очі.

— Ви не сумуєте за дружиною полковника Лунде?

— За його дружиною? Ви маєте на увазі Люсі?

— Так.

— Ні. Не скажу, щоб я сумувала за нею. Але мені не подобається настрій у цьому домі.

— Чому?

Вона зібрала всі ложки й поскладала їх рівно одну повз одну. Тоді взялася до виделок. Працюючи, вона дивилася просто на мене. її карі очі на вузькому характерному лиці не мали ніякого виразу.

— Тут живе вбивця, доценте Бакке.

Я й сам так вважав, а однаково дивно було почути це з уст маленької панни Лунде. Вона весь час вражала мене, коли так сухо стверджувала якийсь факт. Адже вона завжди здавалася тінню полковника Лунде, тінню і відлунням його поглядів на життя. Видно, я дуже недооцінював панну Лунде.

— А вам неприємно думати, що тут живе вбивця, панно Лунде.

Вона піднесла виделку до світла й оглянула її.

— Дурне запитання, доценте Бакке. Кому може бути приємно, що в домі живе вбивця. Нікому це не потрібне.

Нікому не потрібне? Що ж, видно, на це можна подивитися ще й так.

— А де Вікторія? — запитав я. [342]

— Готується до екзамену. З нею все гаразд. Цікаво, чого вона так сказала?

— Я піду й сам гляну, як із нею, — мовив я.

Вікторія справді готувалася до екзамену. Вона сиділа в оранжереї, тримаючи перед собою атлас. Громадянська війна в Америці, подумав я.

Проте панна Лунде помилилася. З Вікторією було не все гаразд. Вона плакала.

Я сів до столу.

— Моя мати просила передати тобі вітання, — почав я.

Мені вже набрид такий вступ, але принаймні він був безпечний.

— Вона справді пам'ятає мене?

— Моя мати пам'ятає все. Чого ти плакала, Вікторіє?

Вона згорнула атлас.

— Не питай дурного, Мартіне.

їхні відповіді були такі самі дурні, як мої запитання.

— А все-таки ти могла б мені відповісти, Вікторіє. З кутика зеленого ока скотилася сльоза. Я вже не міг бачити сліз. Жіночі сльози доводять мене до розпачу.

— Не починай знов плакати, Вікторіє. Мені важко дивитися на твої сльози. Скажи мені лише, чого ти плачеш.

— Через Люсі.

— Чого?

Вона стрілила в мій бік зеленими очима.

— Ти дурний, Мартіне. Нічого не розумієш.

— Нехай буде дурний. Але, може, трохи порозумнішаю, коли ти мені дещо розповіси.

— Що? Мене мучить думка про...

— Про що?

— Дай мені спокій, — мовила вона. — Я вже бачити тебе не можу...

Мене розсердили ці балачки. Я витяг сигарету й закурив, але їй не запропонував.

— Можеш ти мене бачити чи ні, мені байдуже, — мовив я. — Мені самому не хочеться дивитися на всіх вас. Але я не встану з цього місця, поки ти не скажеш, чого ти плакала через Люсі.

Вона всміхнулася. Мені стало аж моторошно від її раптової усмішки. І відповіла вона рівним, спокійним голосом:

— Я плакала через неї, бо мені гидко думати, що Люсі хочуть усунути з дороги.

Я підвівся, погасив сигарету об горщик із проклятим калачиком і вийшов, хряснувши дверима. [343]

Вночі я прокинувся від того, що хтось знов ходив по горищі.

Я принишк, прислухаючись. Я чув тихі кроки, чув, як хтось відсував скрині й присував їх на місце. Навіть зрідка щось падало, глухо стукнувши.

Нехай шукають. Нехай собі там товчеться хто хоче. Мені чхати на них.

Мені чомусь здавалося, що як котресь із них, будь-хто, знайде те, що сховала на горищі прабабуся Лунде, то цьому страхіттю настане край. Я був певен, що той, хто знайде сховане, викриє себе.

Та, лежачи в темряві й дослухаючись до тихих кроків, я не знав, що хтось і справді знайде те, що сховала прабабуся Лунде, й цією знахідкою викриє себе.

Я рахував дні, коли Крістіан вийде з лікарні.

Два тижні — заявив зарозумілий сивоголовий павич у краватці, колір якої цілком гармоніював з його блакитними очима.

Я весь цей час не покидав дому полковника Лунде.

Проте Карл Юрген двічі дзвонив мені туди. А в будинку полковника Лунде не було таких новомодних винаходів, як телефон із парними апаратами, які дозволяють служникові, сповідникові чи гувернерові підслуховувати телефонні розмови.

Я знав: те, що мені розповів Карл Юрген, лишиться між нами. А сам я не мав наміру переповідати почуте нікому з членів родини Лунде.

Я довідався, що Люсі дотримала слова. Вона сиділа в моєму помешканні й нікуди не виходила. Той, хто вартував біля мого будинку на Гавсфіордсгате, часом приносив їй харчі. Не могла ж вона вічно їсти риб'ячі фрикадельки.

Крістіан одужував неймовірно швидко. Я сподівався, що він спростує діагноз того зарозумілого павича щодо двох тижнів лежання в лікарні.

І Крістіан спростував його.

Десятого дня після свята на Голменколені Карл Юрген подзвонив мені й розповів, що Крістіана виписано з лікарні й потай перевезено — він так і сказав: "потай перевезено"— до його помешкання. Офіційно він і далі перебував у лікарні.

Того дня, коли Крістіана "потай перевезли" додому, я насилу дочекався вечора. Я враховував ще й те, що Карл Юрген також пізно закінчує роботу. [344]

Та нарешті настав вечір.

— Я піду погуляю, — сказав я сержантові Віку, тобто сказав ці слова в простір, бо самого його не побачив.

— Добре, — відповів той. Виявляється, він сидів не на тому місці, що завжди.

Крістіан грунтовно приготувався до наших відвідин. На великому столі біля каміна красувалися пляшки різної величини і форми.

— На роботу я завтра не йду, — сказав він, — і ніхто мені не дзвонитиме. Я хворий, властиво, смертельно хворий, — адже мене прострілено наскрізь. Отож я хочу відсвяткувати цю подію.

— На смертельно хворого ти аж ніяк не скидаєшся, — сказав я.

— А ні. Я зроду не почував себе таким здоровим. У мене був чудовий тиждень. Я й гадки не мав, що роль пацієнта може виявитися такою приємною. Сестра Карін... гм... я її запросив у ресторан... Звичайно, коли я офіційно одужаю і зможу виходити. Сестра Карін...

— Можеш не казати, я її бачив, — мовив я.

Отже, мій брат Крістіан, живий і здоровий, стояв перед нами й відкорковував пляшки. Карл Юрген сів.

— Я не можу пити стільки, як ти, — сказав він. — Мені завтра треба йти на службу. Але залюбки відзначу однією чаркою твоє повернення. Зате он по Мартінові видно, що йому неодмінно треба випити більше.

Крістіан зміряв мене по-лікарському пильним поглядом.

— Ти справді якийсь виснажений.

— Так. Дай мені чистого віскі. І без криги. Крістіан подав мені чарку.

— Мартінові з нас трьох найважче, — сказав Карл Юрген.

Я не сподівався, що він здатен думати, кому як доводиться.

— То як у нас тепер стоять справи? — запитав Крістіан. Карл Юрген сидів сьогодні як усі люди — але тільки сьогодні. Він тримав у руці чарку і, здавалося, нікуди не поспішав — також тільки сьогодні.

— Докази проти Люсі Лунде кричущі. Я хоч зараз можу Ув'язнити її за два замахи на життя. Відбитки її пальців знайдено на викрутці й на револьвері, її черевики залишили найбільше слідів навколо могили Вікторії Лунде. Та все це мені не подобається. [345]

— Чому? Хіба такі очевидні докази не полегшують справи?

— Саме ця очевидність мені й не подобається, — відповів Карл Юрген.

Крістіан майже допив свою першу чарку. Він невимушено сидів у кріслі, простягши до каміна довгі ноги.

— Я розумію, що ти маєш на думці, — мовив він. — Ц докази надто кричущі, щоб не викликати підозри.

— Люсі ніколи не була особливо... особливо... спритною, — сказав я.

— По-моєму, ти помиляєшся, — заявив мій брат. — Ми всі її недооцінюємо. Я зовсім не хочу цим сказати, ніби це означає, що вона вбивця. Може, й ні, всупереч доказам. Але вона не дурна. Тільки з тієї чи іншої причини начепила на себе наліпку.

"Наліпку". Отож-бо. Крістіан — викапана мати.

— Наскільки я знаю жінок... — почав він.

Ми з Карлом Юргеном пересміхнулися. Про його досвід у цій галузі було відомо всім.

— Навіть найрозумніші з них вважають, що хлопцям подобаються простодушні дівчата. Вони знають, що тішать наше чоловіче самолюбство, коли дивляться на пас блакитними очима й кажуть: "Ох, який ти розумний!" Я навіть допускаю, що в Люсі вистачило глузду залишити ті докази проти себе. Вона могла передбачити, що ми сидітимем отак, як тепер, і міркуватимем: "Ні, саме тому це не могла бути Люсі". Допускаю, що вона просто шиє нас у дурні. — Він звів очі на стелю. — А я не можу повірити, що це Люсі.

Якийсь час ми мовчки курили й дивилися на вогонь, що потріскував у каміні.

— Мене найбільше цікавить, чи хтось із них сказав щось особливе, — знов озвався Крістіан. — Сказав, не думаючи, за звичайних обставин, а не тоді, як складав свідчення поліції. Будь ласка, Мартіне, це твоя справа. Ти маєш добру пам'ять на слова, адже ти філолог. І вмієш зазирнути в душу людині. Ти чув якісь слова, що здалися тобі незвичайними?

Я справді мав добру пам'ять на слова. А от щодо вміння зазирнути в душу людині, то це був просто комплімент. Я замислився.

— Більшість того, що мені здалося незвичайним, було не обов'язково особливим, — мовив нарешті я. — Наприклад, те, що сказала мати.

— А що вона сказала?

— Що полковника звати Віктор. Віктор і Вікторія. Це напевне не має ніякого значення. Але... [346]

— Ну, кажи!

— Перше, що мені здалося дивним, були слова Люсі того коли маленьку панну Лунде мало не вбили: "Не В дівалася, що це станеться з нею". Вікторія сказала недавно: "Мені гидко думати, що Люсі хочуть усунути з дорогі" д панна Лунде заявила: "В будинку живе вбивця".

— І це правда.

— Так, але мені здається, що панна Лунде знає більше, ніж вона каже. А мати сказала...

Карл Юрген і Крістіан пересміхнулися.

— Нема чого сміятися. Вам смішно, що я посилаюся на матір. А вона дуже розумна. Вона сказала, що в будинку полковника Лунде всі носять наліпки.

— Наліпки?

— Атож, — відповів я. — Ти, Крістіане, сам щойно так сказав.

— Які наліпки?

Я відчув, що в Крістіана міцне віскі. Але водночас воно трохи розв'язало мені язика.

— На наліпці Люсі написано: "Самовпевненість", на наліпці панни Лунде: "Добропорядність", а на наліпці Вікторії — "Легковажність".

— І який висновок робить мати з цих наліпок?

— Що тими наліпками вони хочуть переконати інших, а надто самих себе, ніби вони такі і є насправді.

Крістіан глянув на мене.

— Я не сподівався, що мати...

— Вона цілком схожа на тебе, — відповів я. — Чи, краще сказати, ти цілком схожий на неї.

— А полковник Лунде? — запитав Карл Юрген. — Яку наліпку твоя мати дала йому?

Поки він не запитав мене, я про це не думав.

— Ніяку, — відповів я. — Полковник Лунде — солдат. Для нього існують тільки наказ і дисципліна. Він сам колись казав мені про це.

Задзвонив телефон.

— Не бери трубки, — мовив Крістіан. — Мене тут немає. Я лежу в лікарні смертельно хворий і одужаю не раніше, як за два тижні... через місяць після того, як хтось вистрілив у мене.

Ми мовчали, слухаючи дзвінок. Нарешті телефон замовк.

— Це напевне сестра Карін, — мовив Крістіан з радісною надією в голосі.

— Якби я міг знайти причину... — мовив Карл Юрген. — Певніше, зрозуміти мотив. Але не можу. Не бачу, задля чого все це робиться. Хіба лише задля того, що прабабуся [347] Лунде сховала на горищі. Але щоб уся родина надавала такої ваги словам старої жінки, яка, мабуть, уже здитиніла.

Крістіан глянув на нього.

— Не думаю, щоб прабабуся Лунде здитиніла, як ти висловився. Склероз і стареча недоумкуватість — спадкові хвороби. Але ні в панни Лунде, ні в полковника Лунде не видно жодних ознак склерозу. Я б навіть сказав, що навпаки: вони, як на свої роки, мають дуже ясний розум. До речі, склероз починається після тридцяти років. Я цілком певен, що прабабуся Лунде казала правду.

— То хіба не краще зібратися всією родиною і податись на горище шукати того, чого вони шукають кожне окремо? •— мовив я. — Воно ж залишиться в родині.

— Так, у родині. Але вони бідні, хоч воліють не думати про це. І горді, нічого не показують. Полковник Лунде з усієї сили прикидається, наче в його родині не сталося ніякого замаху на життя. Розкладає свої пасьянси...

— Вбивці страшенно не пощастило, — мовив я.

Карл Юрген налив собі другу чарку. Я не повірив своїм очам.

— Чого панну Лунде хотіли прибрати з дороги? І чого хотіли прибрати з дороги тебе, Крістіане?

— Чого панну Лунде хотіли прибрати з дороги, я здогадуюсь. А чого мене — знаю напевне.

Карл Юрген добре хильнув із чарки.

— Знаєш і не кажеш мені?

— Ні, не кажу. Бо ти зробиш із цього свої висновки й відразу когось ув'язниш. А твої висновки в цьому випадку були б хибні.

На обличчі в Крістіана раптом проступив знуджений вираз. Такий самісінький, як у того маленького професора в блакитній краватці. Фахівці завжди мають таку міну, наче звичайні люди не здатні їх зрозуміти.

— Ті наліпки — важлива річ, — сказав він. — За однією з них схована відгадка злочину.

— У полковника Лунде немає наліпки, — заперечив я.

— Багато людей саме такі, яких вони з себе вдають, — мовив він. — От тільки хтозна, яких вони з себе вдають.

Я спробував збагнути це загадкове твердження, але не зміг.

Принаймні було ясно, що мій брат Крістіан узяв справу у свої руки, а ми з Карлом Юргеном, мов два студенти, слухали його теревені.

— Чого ж нам тепер треба боятися? — запитав Карл Юрген. [348]

— Тепер немає ніякої небезпеки. Тимчасово. Немає, Люсі поки ховається і поки я змагаюся зі смертю в Улеолській лікарні. Але потім...

— Що потім?

— Потім ми опинимося там, звідки почали. Коли Люсі знайдеться і я одужаю, над нами знов нависне небезпека. І вбивця втретє вже не дасть маху.

Я налив четверту чарку нерозведеного віскі.

— Але ж ти не можеш ховатися до судного дня, Крістіане.

— Не можу.

Я випив чарку і силою волі спрямував увесь алкоголь у сірі клітини мозку.

— Знаю, що треба зробити! — вигукнув я. — Знаю!.. І чого я раніше не подумав про це! Я сам знайду те, що прабабуся Лунде сховала на своєму проклятому горищі. Навіть якщо це буде останнє, що я зроблю в житті. Я розтрощу те прокляте горище, розтрощу там усе в друзки... Навіть якщо це буде останнє, що я зроблю в житті, повідриваю все до останньої дощечки... я...

— Ти починаєш знов те саме, Мартіне, — мовив Крістіан. — Ти забагато випив.

— Знаю, — відповів я. — Я забагато випив. Але це принаймні навело мене на думку розтрощити там усе в...

— А як ти його розтрощиш? — запитав Карл Юрген. Мені спало на думку щось інше.

— А ти не міг би цього зробити, Карле Юргене. Взяти цілий загін своїх людей у сірих мундирах...

— Я підлягаю букві загону, — відповів Карл Юрген, — а він не надає поліції права перевернути чиєсь горище догори дном на підставі самих лише чуток, що чиясь прабабуся Щось заховала там.

— А я переверну, — сказав я. — Розтрощу там усе в Друзки. Навіть якщо це буде останнє, що я зроблю в житті... я...

— Мартіне!

Я опанував себе. І враз мені сяйнула ще одна думка. Просто дивно, як швидко під впливом алкоголю в людини з являються різні ідеї. Я не знав, на краще це чи на гірше.

В цьому випадку виявилося, що на краще, хоч ніхто з нас не знав про це тоді, коли ми сиділи біля Крістіанового каміна, випивши забагато віскі.

Я знов сягнув по пляшку. Ніхто з них навіть не спробував стримати мене.

— Мені треба бути самому на тому проклятому горищі. Щоб ніхто не заважав. Треба бути самому в будинку. Отож [349] коли Люсі повернеться й коли ти вже будеш офіційно здоровий, Крістіане, ви відсвяткуєте те її повернення і твоє одужання. Карл Юрген не може брати в цьому участі. Він сам сказав, що не має права обшукувати те загадкове горище. А я маю право...

— А до чого тут святкування?

— До того, що мені треба побути самому, — відповів я. — Невже ви не розумієте? Мені треба побути самому, й не одну годину. А знаєш, де тоді будеш ти, Крістіане?

— Ні.

— Ти святкуватимеш своє одужання. Ти не повинен думати про те, що хтось хотів убити тебе з револьвера полковника Лунде. Дивись на це як на звичайний випадок у лікарській практиці. Навіть трохи з гумором. Та й Люсі нікуди не тікала, а просто на короткий час їздила розвіятись. Удавай, що все тут — ідилія. А щодо святкування... Запроси всю родину Лунде до театру, а після вистави — до "Брістоля" або "Спайлена",

байдуже куди, аби тільки жодне з них не залишило ресторану, поки офіціанти не почнуть позіхати в дверях, чекаючи, коли нарешті ви, останні гості, звільните столик... Це потриває довго... відтоді, як ти їх забереш години о сьомій вечора, і до другої ночі, коли ти їх привезеш назад. А як ти ще запросиш їх після ресторану до себе, то буде третя ночі. Отже, я матиму... що я матиму?.. Тобто, скільки годин я матиму?..

— Вісім, — сказав Карл Юрген.

— Вісім! Чудово! Я встигну. Я розтрощу те горище в друзки...

— Мартіне!

Та мене вже не можна було зупинити.

— І, поки ви повернетесь, знайду те, що прабабуся Лунде заховала на ньому.

Я сказав усе. Зліз із високої трибуни геніальних ідей. І був страшенно задоволений собою. Крістіан пильно глянув на мене.

— І коли я повернуся з усіма Лунде, ти чекатимеш на нас у вестибюлі і скажеш: "Будь ласка! Ось я знайшов його... Тепер ви всі розбагатіли, а я молодець, ось і казці кінець".

Я раптом протверезішав. Принаймні мені здалося, що я протверезішав.

— Ні, — відповів я. — Цього я не зроблю, бо тоді ми ніколи не знайдемо вбивці. Я зроблю щось зовсім інше. Але тепер моя черга не зраджувати своїх секретів. Бо знайти те, що заховала

прабабуся Лунде, — ще не все. Найважливіше побачити, як вони поведуться, і зрозуміти зв'язок між скарбом прабабусі Лунде й двома замахами на життя. [350]

— Це ти добре кажеш, — мовив Карл Юрген.

Ти ба, спромігся похвалити мене. Я вдав, що не помітив цього.

Я зназ тільки дві речі. Що знайду скаро, який усі шукають. І що після цього в Крістіановій голові складеться відгадка тієї загадки, над якою ми б'ємося. Карл Юрген був тільки поліцаєм. Я раптом помітив, що наша розмова йому страшенно нудна.

— Ти теж будеш потрібен там, Карле Юргене.

— Де, в театрі?

— Ні.

— На горищі?

— Ні.

Карл Юрген мав такий вигляд, наче перед ним стояло жваве цуценя, яке він навчав. Але йому було цікаво, що те цуценя вже вміє. Кому з тих, хто любить собак, не було б цікаво дослідити це.

— Ти будеш потрібен потім.

— Того самого вечора?

— Ні. Тоді ще рано. Думаю, що через кілька вечорів. Але важливе одне, Карле Юргене. Тих кілька вечорів, після того, як Крістіан поведе всю родину Лунде до театру, а я...

— Розтрощу те прокляте горище...

— Отож... дуже важливо, щоб за будинком добре стежили. Цілодобово. Чи на Ев'єна й Віка можна цілком покластися? Вони, по-моєму, наче якісь напівмертві...

— Усе гаразд. Я й сподівався, що мої помічники справлять таке враження. Та можу запевнити тебе, що вони такі "напівмертві", як чистокровні коні перед стартом на змаганнях. Вони кидаються вперед, ще навіть не встигне відлунати стартовий постріл.

Потім я мав змогу переконатися, на що здатен Ев'єн, хоч тепер, коли я викладав свій геніальний, на мій погляд, план, я Ще цього не знав,

— Коли ти одужаєш, Крістіане? Коли Люсі можна буде повернутися додому?

Крістіан глянув на Карла Юргена. Той хвилину подумав.

— Мабуть, немає іншої ради. Нехай Мартін спробує здійснити свій план. Отже... зараз прикину... через два дні ти, Крістіане, зможеш відсвяткувати своє одужання... Люсі повинна повернутися додому завтра... а Вік і Ев'єн мають бути особливо пильні. Я сам їх проінструктую. Але скажи мені одне — ти певен, що родина Лунде захоче піти до театру?

— З Крістіаном? — вигукнув я. — Крістіан здатен переконати панну Лунде, що вона єдина справжня жінка на

світі, [351] здатен переконати Вікторію, що вона єдина справжня дівчина на світі, і так далі...

— А полковник Лунде? Він же не єдина справжня жінка на світі? Навіть Крістіан не зможе його переконати в цьому.

— Крістіан зможе все, — сказав я. — Він упорається і з полковником Лунде. Прибере оту свою лікарську міну й почне витлумачувати йому силу-силенну всіляких речей, яких полковник Лунде не зможе втямити, але все зведеться до єдиної поради: родина повинна дозволити собі невелику розвагу. Правда, Крістіане?

— Що мені сказати? Мабуть, я маю радіти такому компліментові.

— Ну й добре, — мовив я.

— А я не радію, — повів далі Крістіан. — Якщо тобі пощастить здійснити свій план, то добре, ми відгадаємо загадку. Але мене це не тішить.

— Чому?

Крістіан відчужено дивився попереду себе. Він снував якісь свої лікарські думки, і ми з Карлом Юргеном не встигали за ними.

— Чому? — ще раз запитав я.

— Бо завжди страшно дивитися, як людина скидає маску й перестає бути людиною.

Другого ранку мені довелось похмелитися пивом, а то б я не зміг працювати з Вікторією.

Того дня з мене вчитель був не найкращий, але ми сяк-так відпрацювали належні години.

Потім я повернувся до своєї кімнати, став біля вікна і, дивлячись на сіре по-березневому місто, задумався. Вчорашній запал, викликаний кількома чарками віскі, минувся. Не те, щоб я вирішив відмовитися від свого наміру, а просто не знав, як мені підступитись до того горища.

Бо коли два покоління людей перевернули догори дном горище полковника Лунде й нічого не знайшли, то скарб напевне добре захований.

І, мабуть, захований якось особливо. А може, те горище побудоване якось особливо, що в ньому є такі сховки?

Чи не порадитися мені з архітектором?

Я раптом збагнув, що єдина справді геніальна думка, яка сяйнула мені і на п'яну, і на тверезу голову, — це саме думка про архітектора. Звичайно, треба з ним порадитись!

Але я не знав жодного архітектора.

Я спілкувався із звичайнісінькими людьми й мав велику [352] пошану до архітекторів. Я згадав, що на давніх церквах і замках завжди стояло ім'я того, хто їх будував. У новіші часи вже згадували й художників та скульпторів, що працювали з будівничими.

Невже я не знаю жодного архітектора.

І я згадав одного — Корнеліуса. Як же його прізвище? Прізвище вилетіло в мене з голови. Це було дуже давно. Йому не давалася мова. Але він завжди малював афіші для всіляких свят і карикатури на перервах. Пам'ятаю, як я одного разу, знітивши серце, звелів йому стерти з дошки карикатуру на мене.

Кілька років тому я прочитав у газеті-, що він отримав першу премію на якомусь архітектурному конкурсі і працює в Управлінні державного будівництва і громадських споруд. Державне будівництво і громадські споруди... Бідолашний хлопець. Яка суха, бюрократична назва тієї установи, де йому доводиться працювати.

Я поставив машину на Вергелансваєн біля будинку номер один і зайшов у під'їзд.

На першому поверсі висіла таблиця зі списком прізвищ і посад. Я звернувся до дівчини у віконці.

— Я нічого не зрозумію в цьому списку. Скажіть мені, будь ласка, де тут у вас креслять?

Дівчина підвела очі від книжки. Вона була русява, з блакитними очима й дуже привітним виразом на обличчі.

— Тут ніхто вже не креслить. Та коли ви хочете поговорити з архітектором, то всі вони на третьому й на шостому поверхах. На третьому — лікарні, в'язниці й посольства, а на шостому — університети й інші вищі навчальні заклади.

Дівчина намагалася говорити як мешканка Осло, та однаково в її мові було виразно чути бевердальський діалект. Вона знов схилилась над книжкою.

Я піднявся на третій поверх і в довгому списку прізвищ пошукав свого давнього учня Корнеліуса. Але не знайшов. Видно, він не мав ніякого стосунку до лікарень, в'язниць і посольств. Я подався на шостий поверх. І знов заходився вивчати список прізвищ. Частина з них були архітектори, частина — старші архітектори і навіть один завідувач відділу. Та жоден із них не звався Корнеліусом.

Ну що ж, коли я вже однаково тут, то побалакаю з кимось іншим.

Я зупинився на завідувачеві відділу. Якби я почав з котрогось архітектора, він міг би послати мене до старшого [353] архітектора, а той, мабуть, до завідувача. Це забрало б багато часу, а в мене його не було.

— Можна поговорити з завідувачем відділу? — запитав я в молодої жінки, що сиділа за скляною переділкою.

— Будь ласка. Двері у вас за спиною.

Я гадав, що мені доведеться перейти через кілька приймалень із неприступними секретарками. Та я помилився. Я відразу опинився в кабінеті завідувача відділу. "Університети та інші вищі учбові заклади" — нічого собі робота

Він сидів за великим письмовим столом — звичайнісінький на вигляд чоловік. Ніякої тобі широкої білої куртки, як у художників, ніякого мальовничого неладу, навіть краватка була зав'язана як слід.

— Мене звати Мартін Бакке, — сказав я. — Доцент Мартін Бакке. Я хотів би вас дещо запитати.

— Будь ласка. Сідайте.

Кабінет у нього був великий, на диво старомодний. Темні панелі з червоного дерева з кедровими лиштвами. Великий стіл для нарад, письмовий стіл, безліч полиць із книжками, а на стінах — знімки давніх локомотивів і машин. Гм.

Вікна кабінету виходили просто на королівський замок. Дивлячись на його рівні чисті лінії, я згадав незграбний, населений примарами будинок полковника Лунде.

Завідувач відділу простежив за моїм поглядом.

— Класицизм, — сказав він. — Збудований тисяча вісімсот сорок восьмого року за ескізами кандидата юридичних наук Ганса Дітлева Франціскуса фон Лістова.

Я не знав до пуття, з чого мені почати. Я уважніше приглянувся до завідувача відділу. То був звичайнісінький собі чоловік років п'ятдесяти.

— Ідеться про старе горище... — почав я.

— На жаль, хоч як би я хотів, ми не беремо приватних замовлень. Мені справді шкода, бо старі горища мене дуже цікавлять. У них незвичайна будова.

Я збагнув, що знайшов потрібну мені людину.

— Ви знайомі з найстарішими будинками на схилі Голменколена? — запитав я.

Він блиснув очима за скельцями окулярів.

— Ще б пак! Вони страшенно цікаві. Побудовані на зламі сторіч. Поєднання норвезького романтизму зі швейцарським стилем.

Він обернувся й наосліп узяв з полиці якусь брошуру.

— Я можу позичити вам число журналу "Санкт-Галвард". Тут якраз надрукована стаття про ці будинки.

Мені довелося відкрити свої карти. [354]

— Я шукаю на такому горищі одну річ, — мовив я. — І не перший. її шукають уже два покоління.

— Що саме?

— Не знаю.

— А на горищі повно скринь, пак старого одягу, потрісканого посуду, манекенів?

— Так. Архітектор зітхнув.

— Хотів би я побачити те горище, — мовив він.

— Воно саме таке, як ви змалювали, — сказав я. — Але ми... тобто я... ми не можемо знайти того, що шукаємо. А я поклав собі будь-що знайти його. Як я вже сказав, те горище вже шукане й перешукане. Отже, та річ, яку ми шукаємо, мабуть, відносно невелика.

— Яка саме?

— Не знаю.

— Десь така завбільшки, як залізна скринька або старосвітська дерев'яна скринька на шитво?

Він мав буйну уяву.

— Мабуть.

Архітектор випростався на стільці, взяв олівець і великий аркуш паперу.

— У тих старих будинках, що ви кажете, неймовірно цікаві горища...

Він сам не уявляв, наскільки його слова були правдиві.

— Тобто цікаво побудовані. Ось крокви... Архітектор почав накреслювати план горища так, щоб я зі свого боку бачив його у справжній перспективі, а він — перевернутим.

— А мостини йдуть отак. У той час їх клали широкі. Але дах біля крайніх мостин налягав так низько, що їх не можна було прибити. Тому ті мостини різали на клапті й заганяли їх туди, не прибиваючи.

Я затамував подих.

Архітектор глянув на свій рисунок.

— Якби я захотів сховати щось на такому горищі, то саме отут, між двома кроквами... бачите? Між цими скісними балками, в порожнині під котроюсь із неприбитих дощок. У ці

кутки горища напевне напхано різного мотлоху і скринь. Повідсовуйте їх. Але ті дошки, мабуть, за довгі роки осіли й міцно лягли на ощепину. Отож візьміть із собою лапу.

— Що взяти?

Він здивовано глянув на мене, тоді всміхнувся.

— Ну правда... звичайно... Ви не знаєте нашої термінології. Я піду й запитаю хлопців, чи в кого нема лапи, щоб позичити вам. [355]

Завідувач відділу вийшов. Подався шукати для мене у хлопців лапу. Я почав міняти свою думку про офіційні установи. А може, це був приємний виняток? Архітектори, видно, не такі віддані всіляким параграфам і правилам.

Завідувач відділу повернувся.

— Ось вам лапа, — сказав він.

Виявилося, що то важкий залізний стрижень десь із півметра завдовжки, з одного боку загострений, а з другого роздвоєний і ледь загнутий.

— Нею можна і вбити когось, — сказав він. — Але ми, архітектори, мирні люди. Ми нею відриваємо лиштви й дошки. Будь ласка. Потім повернете її нам. А ось рисунок і число журналу на той випадок, якби ви щось забули.

Його очі ласкаво всміхалися за скельцями окулярів.

— Щиро вам дякую, — мовив я. — Може, і я міг би вам чимось стати в пригоді?.. Я був би дуже радий...

На мить він задумався. І раптом із нього наче почали спадати роки: переді мною сидів вісімнадцятирічний хлопець.

— Як ви думаєте, на тому горищі не може бути старого клаксона?

— Вибачте... чого?

— Такого ріжка, що колись чіпляли збоку до машини, поряд із водієм. Я реставрую давні автомобілі. Саме тепер лагоджу "максвела" випуску тисяча дев'ятсот дванадцятого року.

— Якщо тільки такий ріжок знайдеться там, він буде ваш, — запевнив я його.

Я попоїв у себе вдома разом з Люсі. Вона приготувала обід. І я ще раз переконався, яка вона вправна куховарка.

— Ти смачно готуєш, Люсі. Але не треба було... стільки морочитись задля мене.

Вона всміхнулася, але очі в неї були смутні.

— Я тільки це й можу зробити для тебе, Мартіне. В подяку.

— В подяку за що?

— Не треба про це говорити. Покласти тобі ще?

— Дякую, поклади.

Якусь хвилю ми їли мовчки. Я не знав, про що говорити з Люсі. Те, що я мав їй сказати, не дуже годилося для розмови за обідом. А про що ж іще я міг говорити з нею? Про музику? Я не зважувався торкатися цієї теми. [356]

Каву ми пили біля каміна. Була вже майже сьома година. _ Тобі треба сьогодні вернутися додому, Люсі. Люсі, не впусти знов чашки!

їй якось пощастило поставити чашку, але вона брязнула об блюдце. . .. .

— У мене не вистачить відваги, Мартіне. _ Треба. Ми ж повинні рушити з місця.

— До чого рушити?

— Ти сама знаєш, до чого.

Люсі знов ковтнула кави. Рука в неї тремтіла.

— Я боюся.

Я сам боявся, але не міг їй цього сказати. Я сидів і дивився в камін — там так мирно горіли березові поліна, і скрізь навколо панував мир. Удаваний мир.

— Дивно, Люсі. Але з цього все й почалося. Коли ти сказала, що боїшся.

— А як мій чоловік?

— Він дуже стурбований, що тебе немає. Думаю, він зрадіє, як ти повернешся додому.

— Він тобі подобається?

— Так. Спершу не подобався, а тепер подобається. А тобі? Можеш не відповідати, як не хочеш.

— А як ти думаєш, чого я вийшла за нього заміж? Я вже склав свою думку про те, чого вона вийшла за нього заміж. Та висловити її було нелегко. Я промовчав.

— Нам треба йти, Люсі. Збирай свої речі. Вона всміхнулася.

— Нема чого збирати. У мене з собою лише зміна білизни, але вона висить у ванній і напевне ще не висохла. Я розраховувала, що користуватимусь твоїми піжамами. Та ще зубна щітка. Мені бракуватиме твоєї піжами, Мартіне. Бракуватиме всього цього... тут так спокійно... Я люблю спокій і тишу...

Посуд ми мили разом.

— Я на хвилину загляну на горище, Люсі. Може, тим часом ти знімеш постільну білизну?

Я піднявся на горище, де мав комірчину. Там я вибрав найменший мішок зі свого спорядження для човна й поклав У нього два сигнальні ліхтарі. Готуючи все це, я думав про Люсі, що збирала з мого ліжка білизну.

Я спустився вниз і зайшов до спальні.

Там усе вже було прибране. Знята білизна лежала рівно складена на стільці.

— Нехай там і лежить, — сказав я. — Від неї гарно пахне. Як називаються твої парфуми? [357]

— "Je rev i ens", — сказала вона.

— "Je reviens". "Я повернуся".

Так, тепер я швидко повернуся до свого помешкання, повернуся й відчую запах "Je reviens". Що я вже знатиму на той час, як повернуся? Я не хотів про це думати тепер.

Люсі сиділа в машині поруч зі мною, і ми їхали в напрямку Голменколена. Я й далі не знав, про що говорити з нею.

— Уже... вже починається весна... — сказав я.

— Так. Як, по-твоєму, вони мене зустрінуть?

— Не знаю, Люсі, скоро побачимо. Вона глянула на годинник.

— Дев'ята. Мій чоловік розкладає пасьянс, Марта вишиває, а Вікторія читає книжку. Вони знають, що я приїду, Мартіне?

— Ні. Карл Юрген просто звелів мені привезти тебе додому.

— Він ще щось призначив на цей вечір?

— Не знаю.

Люсі дістала сигарету й закурила. Нам видно було три башти на аеродромі. Саме сідав літак, він плив над червоними миготливими сигналами на баштах і моргав своїми двома сигналами — зеленим із правого борту й червоним із лівого.

— Карл Юрген працює за методом шоку, — мовила вона.

Я обернувся до неї.

— Обережно, Мартіне!.. Я вирівняв машину.

— За методом шоку?

— Що, може, неправда?

— Правда.

— Хоче бачити, яка буде реакція?

— Так.

Я спробував обміркувати ситуацію. Люсі розуміє, що Карл Юрген користується методом шоку. Це означає, що вона до нього приготована. Хоч, як добре зважити, все залежить від того, чим він думає викликати той шок.

Я залишив машину на подвір'ї і відімкнув вхідні двері. В будинку панувала цілковита тиша. У вестибюлі сидів [358] Ев'єн. Отже, заступила нічна зміна. Побачивши нас, Ев'єн навіть оком не змигнув, тільки незворушно повідомив:

— Вони у вітальні.

Вони сиділи саме так, як і передбачала Люсі. Так, як і я собі уявляв. Усі троє глянули на нас, коли ми зайшли. Я відчув, що в мене справді таки розбігаються очі, адже я знав, що головне тепер стежити за їхньою реакцією.

Вона була на диво млява.

Вікторія на мить відірвала погляд від книжки і сказала:

— Привіт, Люсі.

— Будеш вечеряти? — запитала панна Лунде.

Лише полковник Лунде виявив бодай якісь людські почуття. Він підвівся, втупив очі в Люсі, і його худі смагляві щоки ледь порожевіли.

— Люсі... я.... добре, що ти повернулася... Сподіваюсь, тобі не було зле?

Він ступив кілька кроків їй назустріч. Я не зводив з нього погляду. Та раптом він став, тоді вернувся на своє місце. Я забув глянути на Люсі.

Ми сиділи й балакали з півгодини. Останніх новин і повідомлення про погоду ще не передавали, а хвилини тяглися цілу вічність. Та ми не могли піти спати, поки полковник не дасть сигналу. Проте розмова не в'язалася. Здавалось, що Люсі своєю раптовою появою розладнала родинну гармонію: тепер, коли вона врешті повернулася, всі наче відчували себе зобов'язаними говорити з нею, а не знали, про що. Та ось двері відчинилися, й до вітальні зайшли Карл Юрген і мій брат Крістіан. Метод шоку.

Цього разу він подіяв. Навіть на мене. Вони не спромоглися попередити мене, що прийдуть. Але я мав перевагу над іншими, бо знав, що Крістіан здоровий. А решта цього не знали. Вони думали, що він лежить смертельно хворий в Улевольскій лікарні. А він на хворого не скидався. Навпаки — пашів здоров'ям.

Я швидко опанував себе.

Я почув, як Вікторія впустила книжку на підлогу, побачив, як полковник Лунде підвівся — тобто спробував підвестися, але так і завмер. У панни Лунде з'явився такий вираз, наче вона побачила примару, а Люсі побіліла, як смерть.

Було цілком тихо. Карл Юрген і Крістіан витримали паузу — думаю, вони домовилися про це наперед. Вони хотіли знати, що хто скаже під враженням їхньої появи. І справді, всі четверо вигукнули: — Доктор Бакке!.. [359]

Це прозвучало, мов чотириголосе зітхання. Маленька панна Лунде перша отямилася.

— Доктор Бакке... а ми думали, що...

— Що я помираю?

— Ні... ні... вибачте... але ми думали, що ви хворі.

— Я дуже добре себе почуваю, — мовив Крістіан. Полковник Лунде також отямився.

— Будь ласка, сідайте. Карл Юрген і Крістіан сіли.

— Я думав, що ви зрадієте, побачивши мене, — сказав Крістіан.

Карл Юрген мовчав, але я знав, що його ясні очі помічають кожну дрібницю, найменшу зміну на їхніх обличчях.

— Мабуть, нам годилося б відсвяткувати ваше одужання, докторе Бакке, — мовила Вікторія.

Чи й справді в її голосі забринів глум? А проте вона, сама того не знаючи, допомогла нам здійснити наш план.

— Так, відсвяткувати, — підхопив полковник Лунде. І тоді в гру вступив Крістіан:

— Якраз того я й прийшов, Вікторіє. Відсвяткувати. Але не ви будете влаштовувати свято на мою честь, а я. І Люсі. Вона також щойно повернулася з короткого відпочинку, а я одужав. Це треба як слід відсвяткувати. Я саме хотів запитати, чи не міг би я запросити вас усіх завтра, скажімо, в Національний театр...

— В Національний театр... — зітхнула панна Лунде.

— А потім до ресторану "Спайлен". Там кожне з нас вибере собі те, що він найдужче любить, а після того потанцюємо...

— Потанцюємо... — проказала за ним Люсі.

— Пусте базікання, — мовила Вікторія. — Ми не маємо в що одягтися.

— Вікторіє, — сказав Крістіан, — байдуже, в що ти одягнешся. Ти можеш прийти в старому мішку, а однаково чоловіки бачитимуть тільки твої зелені очі, що сяють, як зірки. Ти, Люсі, взагалі незрівнянна, а щодо вас, панно Лунде, то я давно мріяв потанцювати з вами. Ви, мабуть, легенька, як пір'їна...

Невже вони піймаються на це? Піймались. Вони всі засяяли.

— Мабуть, це була б... здорова переміна... — сказав полковник Лунде.

— Ловлю вас на слові, — мовив Крістіан. — Я заїду по вас завтра десь о чверть на восьму. Я радий буду попоїсти як слід після лікарні. А потім потанцювати. Отже, домовилися. [360]

— Нас якраз три пари, — сказала Люсі. — Буде дуже приємно.

— Три пари? — перепитав я.

— А що, хіба ні? Ти, Мартіне, твій брат і мій чоловік — і нас три.

Вона обвела поглядом панну Лунде й Вікторію.

Я завмер. Цілком природно, що їй таке спало на думку. Я цього не врахував. І не тільки я — Карл Юрген і Крістіан також не врахували. Я бачив це по них.

Люсі могла розладнати весь мій план. Геніальний план — залишитися самому в домі і знайти на горищі те, що заховала прабабуся Лунде.

Не знаю, що думали Карл Юрген і Крістіан, а я гарячково шукав якоїсь пут5тцої відмовки. "Вибачте, я проспав, у мене зупинився будильник". Ні, це не годиться. Та недарма я був учителем. Є багато путящих відмовок.

— Я... я, мабуть, застудився. У мене болить горло... — промимрив я.

— Дай-но я гляну, — сказав Крістіан.

Я підійшов до нього, страшенно хвилюючись. Оскільки Карл Юрген і Крістіан не втаємничували мене в усі свої методи шоку, я не був певний, що він у мене знайде щось. Але невже мій велемудрий брат не захоче допомогти мені?

Він на мить приклав руку мені до лоба, тоді взяв за зап'ясток і послухав пульс.

І справді допоміг.

— У тебе температура, — сказав він. — Тобі давно треба було лягти в ліжко.

— Шкода, — мовила Люсі.

Вікторія підняла з підлоги книжку. Вона тримала її в руці й поволі стукала нею об край столу. Мені не сподобався вираз її обличчя.

— З нами може піти інспектор Галл, — мовила вона. — Тоді всім буде пара, коли Люсі так хоче. А крім того... — її очі сяяли з-під чорної гривки, як дві темно-зелені зірки. — Крім того, інспектор Галл наглядатиме, щоб ми не повбивали одне одного...

Я відчув зловтіху. Хоч раз Карл Юрген опиниться в тому становищі, в якому я перебуваю вже понад два місяці. Якусь мить я міркував, як він витримає цей удар.

Він витримав його. А як же інакше!

— Дякую дуже, — сказав він. — Я радо піду з вами. Я не бачив нової вистави в Національному театрі. Та й давно вже не танцював.

— Це я повинен дякувати, — сказав полковник Лунде. — Ми будемо готові рівно о чверть на восьму. [361]

Полковник сказав своє слово, а це означало, що він говорив від цілої родини.

— Ви забули послухати повідомлення про погоду, тату, — сказала Вікторія.

— Повідомлення про погоду? Правда... Ну, та байдуже.

— Завтра ви теж не зможете послухати його.

— Нічого, — відповів полковник Лунде. — Ще раз дякую, докторе Бакке. Я... я дуже радий, що ви одужали.

Я лежав у ліжку й курив сигарету.

З-за кошлатих ялин підіймався місяць. Ранній березневий місяць.

Усі вже міцно спали. Сержант Ев'єн сидів у вестибюлі.

Я розчавив у попільничці недокурок і вимкнув світло.

Я лежав і думав, що це, може, моя остання ніч у домі полковника Лунде — остання ніч, коли мені ще не відомо нічого певного про того, хто вчинив два замахи на життя.

Для більшої переконливості я обмотав шию грубим вовняним шарфом. І, так само для більшої переконливості, через певні проміжки часу пив гаряче молоко з медом, яким мене пригощала панна Лунде. Гіршого питва я не знав. Воно нагадувало мені далеке дитинство, коли мати лікувала мене від застуди. Здебільшого я тоді так само прикидався, як сьогодні, і щоразу мене караіи гарячим молоком із медом.

Але я мусив грати свою роль.

Коли вони виходили, я спустився у вестибюль.

Люсі, звичайно, перестаралася. Спідниця на ній була надто коротка, вона вся блищала від різних оздоб, а штучні вії на підфарбованих у синій колір повіках скидалися на дві стяжки волохатої шкури.

Вікторія змінила свій щоденний бахматий светр і негарну плісовану спідничку на сукню, і не на будь-яку. На святкову темно-синю сукню з білим комірцем. І, щиро казати, була в ній просто чарівна.

Панна Лунде знов надягла на себе щось невизначене, сіро-брунатне, але на грудях у неї блищала золота брошка. На одній руці вона несла рудого лиса — справжнього рудого лиса, з хвостом, лапами, мордочкою і скляними очима.

Полковник Лунде був у синьому костюмі. Я відразу побачив, що костюм старий, такий старий, що знову став [362] модним. Костюм із жилетом і вузькими штаньми. Мабуть, він був незрівнянний тоді, коли носили підкладені плечі і штани з манжетами. Правду казати, полковник справив на мене найбільше враження. Він був дійсно елегантний — власне, я досі не помічав, який він вродливий, яке гарне його виразне, смагляве обличчя і буйний, сивуватий чуб.

Крістіан приїхав рівно о чверть на восьму.

— Ти чому не в ліжку? — запитав він.

— Зараз ляжу, — відповів я. — Мені навіть гірше, ніж учора...

Та тієї миті Крістіан спрямував усі свої чари на трьох дам Лунде.

— Панно Лунде, ви просто чарівні...

Я не слухав, що він казав далі. Я добре знав свого брата.

— Ну, бажаю приємної розваги, — сказав я. — Я піду ляжу.

— Одужуйте, — мовила панна Лунде. — Тепле молоко в кухні.

— Шкода, що я не потанцюю з тобою, — сказала Вікторія.

— Мені також шкода, — відповів я.

За цілий вечір я вперше сказав правду.

Я почекав, поки Крістіанова машина поїхала. Тоді стягнув із себе проклятий шарф.

— Сержанте Віку!.. — гукнув я.

— Слухаю, — озвався він.

Я обернувся і аж тепер побачив його.

— Сержанте Віку, не пускайте сюди нікого, поки о другій ночі не повернуться всі Лунде. Вас тоді вже тут не буде, але передайте цей наказ сержантові Ев'єну. Часом би хтось із родини повернувся швидше, відразу скажіть мені. Я буду на горищі. Негайно попередьте мене.

Сержант Вік незворушно вислухав мене.

— Гаразд, — відповів він.

Я піднявся до своєї кімнати, відчинив шафу і взяв звідти лапу, позичену в Управлінні державного будівництва і громадських споруд. Потім витяг мішок із сигнальними ліхтарями з вітрильника.

Серце в мене гупало.

Я виліз на горище і ввімкнув світло. Тоді спустив завіси. Хтозна, що б подумали сусіди, якби раптом побачили на [363] горищі в полковника Лунде світло, схоже на спалах фотолампи.

Потім я засвітив сигнальні лампи.

Задля певності я почав з того, що десятки років робили інші. Колись я бачив фільм, у якому смарагди були нашиті на сукню з блискітками. Як же в біса він звався? Ага, згадав — "Газове світло".

Не знаю, скільки я так шукав.

Я почав з одного кінця горища і посувався до другого. Я витягав зі скринь одяг, обмацував кишені, водив рукою уздовж швів.

Я повивертав з коробок книжки на підлогу. їх виявилася величезна купа. Я працював мов навіжений. Скинув із себе піджак і збагнув, що вже не знайду його. Я брав книжку за книжкою, обертав їх на всі боки, гортав вказівним пальцем сторінки. Ще добре, що я звик мати справу з книжками. Але з-поміж сторінок не випало нічого.

Я поскладав книжки назад у коробки. Не тому, що хотів навести лад, а щоб мати змогу шукати далі, бо коли я спорожняв якусь коробку, на підлозі не лишалося жодного сантиметра вільного місця.

Ось велика паперова коробка зі старими листами.

Мене охопив розпач. Щоб прочитати кожен лист, мені треба було б згаяти кілька днів. Мене нітрохи не мучило сумління. Я почав навмання витягати листи з конвертів — запрошення, давні рахунки, подеколи приватні листи. Але в них не було нічого особливого.

Далі я взявся за старі меблі.

Старий секретер із безліччю шухляд. Чи в ньому є по" тайний сховок? Я почав висувати шухляди. Посипалися ґудзики, пластинки корсета, гральні карти, недокінчене вишивання, старі зошити з рахунками.

Я скинув із себе краватку.

Тоді розпоров плюшеві спинки двох стільців, що мали тільки по три ніжки і, стоячи під кутом, підпирали один одного. Коли я посунув один стілець, дерев'яна вішалка перевернулась і тріснула навпіл. Падаючи, вона потягла за собою хмару сірої павутини, яка обснувала її вгорі.

Сигнальні ліхтарі з мого невинного вітрильника кидали на стелю чіткі чорно-білі світлотіні.

Ось перев'язані мотузками паки старих газет і тижневиків. Я витяг складаного ножика й порозрізав мотузки. Паки розсипалися на всі боки, і я впав на них. Там були не тільки газети й тижневики.

Там були комплекти журналу "Самтіден" за двадцять п'ять років. [364]

Я забув, що я доцент-філолог. Навіть річники "Самтідена" здавалися мені просто старими аркушами паперу. Я перегорнув їх:, проте нічого не знайшов між пожовклими сторінками.

Я не міг уже скласти їх за роками, а згорнув усі гамузом в одну велетенську паку.

Скринька зі старою порцеляною. Кожна річ загорнена в газетний папір. Я почав діяти трохи обережніше. Але там були

самі лише два неповні потріскані сервізи. Скриньку з кухонним посудом і формами на тістечка я просто перевернув на підлогу.

Я мав ту перевагу, що мені не треба було дотримуватися тиші. Тому я за кілька годин устиг зробити стільки, скільки інші, шукаючи тайкома, за багато ночей.

Але горище полковника Лунде скидалося тепер на поле бою.

Я глянув на годинник.

Скоро північ. Мене пойняв страх. Та я покладався на свого приятеля завідувача відділу й на лапу, яку він позичив для мене в котрогось зі своїх хлопців.

Бо тепер мені більше не було чого робити. Не було чого робити, крім найважливішого. Адже тепер остаточно з'ясувалося, що хоч яку річ сховала прабабуся Лунде, вона сховала її саме там, де сказав архітектор.

Я повідсував коробки з перекиданими книжками від стіни. Дах тут був такий низький, що мені доводилося згинатись майже навпіл.

І ось я взяв у руки лапу.

Тепер треба було працювати послідовно.

Я прилаштував один ліхтар так, щоб світло падало просто в куток, з якого я думав почати.

Крайня мостина складалася з коротких дощок, як і змалював мені архітектор.

Я спробував найдальшу дошку в самому кутку. Вона сиділа міцно, але я відразу помітив, що її не прибито. Я взяв лапу й підважив дошку.

Мій приятель архітектор казав правду.

Під крайньою мостиною була порожнина. Ніяких глиняних вальків, а порожнина до самих брусів, з яких була настелена стеля. Цілковита порожнина. Я переставляв ліхтаря і підважував дошку за дошкою.

По спині в мене стікав піт, обличчя було обліплене павутиною і брудом.

Хай би її чорти взяли, ту стару Лунде. Хоч мертвих не годиться згадувати лихим словом.

Добре, не буду згадувати її лихим словом, та дозвольте [365] сказати, шановні судді: якщо колись була на світі баба, хитріша за самого чорта, то це якраз стара Лунде. Звичайно, коли вона казала правду. Але, може, вона на старість здитиніла? Як у біса можна знайти те, що вона сховала? Хіба що розтрощити ціле горище?

Може, стара Лунде й думала собі, що хтось колись розтрощить ціле горище?

Якщо так, то вона вгадала. Я намагаюся розтрощити і його — правда, не ціле горище, а крайні мостини, дошку за дошкою.

Я скінчив підважувати їх уздовж однієї стіни.

Тоді втомлено поплентався до протилежної стіни й почав відсувати від неї скрині і коробки. Потім я переставив ліхтаря, взяв лапу і знов заходився відривати дошки. Ні про що не думаючи, я працював, мов автомат. Автомат із лапою, що відривала дошку за дошкою.. Автомат, що орудував, зігнувшись майже навпіл, бо інакше] не міг уміститися під низьким дахом біля стіни.

Я підсунув лапу під чергову дошку й виважив її.

Тоді, як автомат, витяг лапу, щоб підкласти її під наступну дошку. Під наступну?

Мої очі не встигали за моїми автоматичними рухами Та враз я зупинив лапу, що була наче продовженням моєї руки, й завмер.

Тоді заглянув під дошку, яку щойно підважив. Підняв ліхтар і заглянув у порожнину під тією підваженою дошкою. І відчув, як по спині в мене раптом сипнуло морозом, Я поставив додолу ліхтар, а поряд із ним поклав лапу

Потім нахилився й витяг знахідку.

То була маленька залізна скринька. Не більша за старовинні коробки на нитки, тільки що залізна.

Я опустився додолу, тримаючи скриньку в руках і не зводячи з неї очей. Цікаво, чи вона замкнена? Гарна стара скринька без жодних оздоб. Мабуть, таки замкнена.

Не знаю, скільки я просидів так, перше ніж збагнув, що можна перевірити це. Хвилин п'ять, а може, й цілих десять.

Нарешті я обережно попробував замочок.

Він був не замкнений.

Я відчинив скриньку й зазирнув усередину, то тебе приставили наглядати за мною, Мартіне. А це не те саме, що пустити цапа в капусту? [366]

Вони лежали в скриньці — п'ять штук.

Я взяв у руки одну і справді, в буквальному значенні цього слова, не повірив своїм очам. Оглянув її докладніше. Тоді взяв ще три й також оглянув. Нарешті взяв останню. І подумав, що зараз зомлію. Якби я не сидів уже долі, то напевне впав би.

Прабабуся Лунде... прабабуся Лунде...

Вона казала правду — ще й яку правду.

У цьому будинку ніхто не буде бідувати.

Всі мешканці цього будинку... Але чи всі? Думки в мене плуталися в голові. Всі чи не всі, а вони володіють тим, чому навіть не можна визначити ціни.

Я обережно склав усе назад до скриньки.

Сидячи долі в блакитно-білому світлі ліхтарів, я обвів поглядом схоже на поле бою горище. Потім пошукав у кишені штанів сигарет і знайшов пачку. А де мій піджак? На щастя, сірники були також у кишені штанів. Я закурив сигарету.

Треба було поміркувати, що робити далі.

І враз мені спало на думку, що я зробив страшну помилку, отак перевернувши догори дном горище.

Я знайшов те, що сховала прабабуся Лунде. Але краще-було б, щоб його знайшов хтось інший, і тоді... тоді той... як же його в біса звати? Я почав згадувати. Атож, його звати Карл Юрген Галл, кримінальна поліція міста Осло, телефон 42-06-15. Тоді Карл Юрген зміг би по знахідці визначити вбивцю.

Я збагнув, що мені треба зробити. І ця думка вкинула мене в розпач.

Мені треба було прибрати після себе. А потім покинути принаду.

Принаду. Це найважливіше. А тоді залишиться одне: сподіватися, що перший, хто поткнеться на горище, буде вбивця. І пасьянс зійдеться.

Я глянув на годинник.

Було пів на другу.

Я зовсім перестав хвилюватись. Але мені десь мріє в пам'яті, начебто я молився. Молився, щоб Крістіанові пощастило затримати в себе гостей хоча б до третьої години.

Я взяв скриньку й обережно поставив її біля самих сходів. Не можна було ризикувати. Ще, боронь боже, згубиться в цьому страхітливому розгардіяші.

"Галерний раб", — крутилось у мене в голові.

Скільки разів я розповідав своїм учням на уроках [367] історії про галерних рабів, не задумуючись над цими словами. Тепер я усвідомив їхній зміст.

За той час, що в мене залишився, неможливо було повернути горищу його колишній вигляд.

Але я почав прибирати. Я не думав ні про що. "Галерний раб... галерний раб..." — це єдине, що снувалося у мене в голові.

На щастя, я відразу вкидав у скрині той мотлох, що витягав із них. Тепер я тільки поопускав на них віка. Потім поставив на місце стільці з трьома ніжками й підняв вішалку. Ґудзики, корсетні пластинки, карти, форми на тістечка я позгрібав у шухляди й коробки — позгрібав гамузом, та принаймні мені пощастило позачиняти скрині й позасовувати шухляди.

З книжками було легше, я звик мати з ним справу. Я брав їх на оберемок по десять-дванадцять зразу і складав на місце.

З газетами, тижневиками й річниками журналу "Самтіден" довелося поморочитись довше. Хай йому біс, тому Гутенбергові! Я насилу порозплутував мотузки і сяк-так позв'язував журнали в паки.

Мої долоні нагадували два шматки січеного м'яса, облиплого павутиною, сажею і порохом.

Я вимкнув свої ліхтарі, щоб побачити, який вигляд має горище.

Виявилося, що кращий, ніж я сподівався.

Горище полковника Лунде здавалось такою самою проклятою оселею примар, як було досі. Принаймні майже такою. А надто для того, хто дивитиметься на нього при світлі двох тьмяних лампочок під скляними абажурами.

Залишилося ще зробити останній шаховий хід.

Я знову ввімкнув свої ліхтарі, оглянув усе довкола і спинив свій погляд на тій скрині, що стояла на виваженій дошці, під якою я знайшов залізну скриньку. Я посунув скриню так, щоб вона стояла трохи боком. Так поставив її, щоб вона відразу впала в око тому, хто добре знає, як усе стоїть на цьому проклятому горищі.

Треба було ще покинути принаду.

Я відчинив залізну скриньку, чотири речі обережно витяг із неї, а одну залишив. Тоді так само обережно поставив скриньку за велику скриню, що була висунена і стояла тепер ледь боком.

Я прикинув, у якій частині горища тепер перебуваю. Тобто чия кімната була під великою скринею. Мені пощастило — наскільки я зміг визначити, під скринею була моя кімната. [368]

Під тим місцем, де стояла скриня, а за нею, біля виваженої дошки, — маленька залізна скринька з принадою.

Не треба, щоб убивця заволодів усіма п'ятьма. Це було б несправедливо. З усіх поглядів несправедливо. Що там Вікторія казала про законне право на спадок? Я вже докладно не пам'ятав.

Я зробив усе, що міг. Тепер лишилося тільки надіятись, що перший на горище закрадеться той, хто розбив викруткою лоб панні Лунде і вистрілив у спину моєму братові Крістіану з револьвера полковника Лунде.

Чотири я відніс до своєї кімнати й поклав у брунатну шкільну течку. Потім забрав ліхтарі й лапу і сховав у себе в кімнаті до шафи.

Була вже майже третя година.

Я швиденько побіг до ванної і вперше за весь час став під справді гарячий душ. Я, мабуть, використав усю гарячу воду. Мене наче хто помолотив. Я надяг піжаму, халат і сів на стілець. Навіть якщо мені доведеться сидіти до світанку, я не встану. Я знав, що вони скоро повернуться. Мені не можна було заснути. Бо саме сьогодні важливо було знати, хто піде на горище. Сьогодні я нарешті вийду в коридор і побачу, хто спускається з горища.

Я не зважувався закурити.

Вони відчують у коридорі запах диму, коли будуть заходити до своїх спалень. Ні, хай думають, що я в ліжку з хворим горлом і давно сплю.

Я сидів на стільці й дослухався до кожного звуку.

Я чув, як вони приїхали. Чув віддалені голоси, але слів не міг розрізнити. Мабуть, дякують за вечір. Ось вони зайшли у вестибюль. Кроки ледь долинали до мене. Ось від'їхала машина.

Вони почали підійматися сходами — тепер я вже добре чув їх. Видно, Крістіан щедро пригостив їх усілякими наїдками. Але, мабуть, не поскупився й на вино.

Мені здавалося, що я сиджу на стільці вже цілу вічність.

Я чув, як вони по черзі заходили до своєї жахливої ванної кімнати, де на лев'ячих лапах стояла ванна, а над нею — бак із гарячою водою, в якому вода ніколи не була досить гаряча. Сьогодні вона була холодніша, ніж завжди. Адже я використав її майже всю.

Нарешті я почув, як одні за одними зачинялися двері їхніх спалень. [369]

Я знов глянув на годинник. Я розраховував, що хтось почекає півгодини, аби всі заснули. Ті півгодини здалися мені довгими, як рік. Але я не помилився.

Я почув, як хтось відчинив двері. Так тихо, що цього не міг почути ніхто, крім мене, — адже я сидів і сподівався, що почую той звук. І почув.

Кроків у коридорі не чутно було, але біля моїх дверей, поряд зі сходами на горище, щось зашаруділо.

Не чути було також ходи на горищі, тільки подеколи порипували мостини, як буває в старих будинках. Таке порипування й підтримує в людей віру в примари.

Але то була не примара. То була жива-живісінька людина. Якийсь Ікс.

У мене було таке почуття, що мої вуха настовбурчились, мов у собаки. Бо я почув, як те порипування наблизилося до великої скрині над моєю кімнатою, що була ледь відсунена одним боком.

Запала цілковита тиша. Скільки вона тривала, я не знаю. Принаймні достатньо, щоб той Ікс знайшов залізну скриньку, відчинив її і побачив ту одну річ, яку я там залишив.

Потім знов почулося легеньке порипування в напрямку сходів.

Я підвівся і в темряві підійшов до дверей.

Я чув, як хода поволі наблизилась до сходів, як відчинилися дверці на горище, тоді знов зачинилися. Так обережно, що тільки я, стоячи на відстані метра за своїми дверима, зміг почути той звук.

У мене ще дужче закалатало серце.

Ось зараз, цієї миті, я довідаюся, хто той Ікс.

Я взявся за дужку дверей і натиснув її вниз.

Двері були замкнені.

Я засвітив і глянув на них. Де ключ? Він завжди стирчав у замку з внутрішнього боку дверей.

Проте ключа не було.

Здається, в мене почалась істерика

Я відійшов від дверей метрів на два, розігнався й щосили штовхнув їх плечем. Вони не подалися.

Я затарабанив у них обома кулаками й почув якийсь дикий крик:

— Відчиніть!... Відчиніть!.. То був мій власний голос. Двері відчинились, і я просто-таки впав в обійми сержанта Ев'єна.

Що був сказав Карл Юрген? Ага, сказав, що сержанті [370] Ев'єн і Вік такі напівмертві, як два чистокровні скакуни перед сигналом старту. Він мав слушність.

— Ключ від вашої кімнати був зовні в дверях, доценте Бакке. Ви мало не розвалили будинку. Так тарабанили, що, мабуть, переполохали всіх сусідів...

Мало не розвалив будинку? Я був такий лютий, що аж тіпався. Сержант Ев'єн тримав у руках ключа Я вихопив його. Ми стояли один проти одного — сержант Ев'єн, як завжди, незворушно спокійний, і я, буквально оскаженілий.

Відчинилися четверо дверей. З'явилися четверо членів родини Лунде, кожне на своєму порозі. Мабуть, вигляд у мене був страшний.

Полковник Лунде був у темно-синій піжамі, панна Лунде у бляклому купальному халаті, який вона притримувала біля шиї, Вікторія в білій цупкій нічній сорочці з довгими рукавами, а Люсі в якомусь надто прозорому нейлоновому вбранні, отороченому білим мереживом.

Усі четверо витріщили на мене очі.

— Що діється? — запитав полковник Лунде.

— Що діється? — закричав я. — Ви мене питаєте? Це я повинен питати вас! Хто з вас щойно був на горищі?.. І хто замкнув мої двері з коридора?

Я чув, що мій голос зривається на фальцет.

— Вам, мабуть, приснилося, доценте Бакке, — сказав полковник Лунде.

— Приснилося?.. — крикнув я. — Приснилося, коли я сидів на стільці й навіть ока не склепив?

— Краще б ви лежали в ліжку, — мовила панна Лунде.

— Хто з вас там був?

Усі мовчали. Я й знав, що ніхто з них на моє запитання не відповість.

— Сержанте Ев'єне! — гримнув я. — На добраніч!

— На добраніч, — відповів він.

Я повернувся, зайшов до кімнати і так хряснув дверима, що аж будинок здригнувся.

Ключа я сховав у кишеню піжами. В мене було таке почуття, наче я поставив новий норвезький рекорд з бігу на двісті метрів.

Але я не був стомлений. Мені кортіло потрощити всі меблі в цій жалюгідній кімнаті й викинути уламки у вікно. Я знав, що можу таке зробити.

Треба було взяти себе в руки.

Я сів на край ліжка й закурив. Сірника я кинув на підлогу.

Хто мене замкнув і навіщо? [371]

Відповідь вразила мене, мов блискавка. Хтось один, єдиний з усіх, ні на мить не повірив, що в мене болить горло. І той хтось наперед витяг із моїх дверей ключа й або взяв його з собою, або просто встромив із зовнішнього боку дверей, перше ніж усі вони поїхали з Крістіаном.

Бо той хтось зрозумів мою хитрість, збагнув, що я хочу зробити. Збагнув, що я вирішив перевернути догори дном горище полковника Лунде. Той хтось розраховував — і розраховував правильно, — що я, маючи перед собою півночі, таки переверну його.

Так воно й було, не інакше.

Бо людині, в якої вистачило хитрощів і ницості вдарити важкою викруткою по лобі панну Лунде, добратися до гілляки й сховати там її торбу на шитво і вистрілити в спину моєму братові Крістіану, людині, яка знала, що мене запрошено сюди на роль пса-охоронця, тій людині вистачило й глузду відгадати мій намір.

Одна й та сама людина. Вбивця.

Я взяв один сигнальний ліхтар і подався на горище. Я тупав, як слон, мені було чхати, що хтось чув мою ходу.

Я перейшов горище, засвітив ліхтар і спрямував світло на скриню, що стояла ледь боком.

Залізна скринька була там, де я її поставив. Я відчинив її. Вона була порожня.

Недокурок першої сигарети я розчавив ногою на підлозі своєї кімнати. Я відчував особливе задоволення від того, що можу випалити бодай маленьку пляму на підлозі цього проклятого будинку, заселеного примарами.

Мені треба було поміркувати. Я сів і закурив нову сигарету.

І вдруге за якихось десять хвилин мене, мов блискавка приголомшила раптова думка

Думка про те, що якийсь Ікс знає, хто перешукав ціле горище і знайшов залізну скриньку. Знає, що я бачив сховане в ній, що я, можливо, знайшов не одну річ, а більше решту забрав.

У мене мороз пішов по спині. Я відчув, що чуб у мене став сторч.

Я скинув халат. Вікна я не відчинив. Двері замкнув на ключ. Тоді ліг спати. [372]

Уперше в житті я ліг спати з зачиненим вікном і замкненими дверима.

Бо аж тепер я зрозумів, що наді мною нависла страшна небезпека.

Я не знав, що мені робити. Я згадав того солдата, що колись сказав: "Краще бути п'ять хвилин боягузом, ніж довіку мертвим".

До самого досвітку я не склепив ока. Може, часом починав дрімати, але відразу прокидався від найменшого звуку.

Кажуть, що в матерів і шкіперів особливий сон. Матері можуть спати як убиті під час найбільшої громовиці, але відразу прокидаються, тільки-но заплаче їхня дитина. Шкіпер здатен спати в найлютішу бурю, а досить зсунутися з місця якійсь скриньці як у нього сон мов рукою знімає.

Цілу ніч мені здавалося, що плачуть діти і зсуваються скриньки з вантажем. Бідолашні матері і шкіпери.

Голячись уранці, я побачив, що обличчя в мене сіро-зелене. Що ж, я був хворий, отже, нічого дивного, що мав кепський вигляд.

Я ніяк не міг зробити вибору: чи мені бути боягузом, чи стати довіку мертвим?

Принаймні я можу поснідати з родиною Лунде, а тоді вже на чомусь зупинюся.

Вони теж були наче з хреста зняті.

Та воно й не дивно. Вони не звикли так проводити вечір, як учора.

А взагалі вони поводились так, як завжди. Тільки не могли стриматись, щоб не поділитися своїми вчорашніми враженнями. Я не міг зосередитись на їхніх розповідях. Ніхто з них жодним словом не згадав про те, що я вибіг У коридор і кричав і що котресь із них замкнуло мене в кімнаті.

А може, вони у змові і діють разом?

Але ж проти кого?

Певна річ, вони діють разом, щоб зберегти честь родини Лунде. А однаково, мабуть, смертельно нажахані, адже серед них є одна жертва і один убивця. Проте відданість [373] родині бере гору над усіма страхами. Родина Лунде, жоден її член — не боягузи.

І раптом я подумав: а чим я гірший за цих Лунде? Якщо вони витримують, знаючи, що серед них є вбивця, то і я витримаю. А крім того, коли я тепер здамся, то ніколи не довідаюся, що ж усе-таки сталось.

І я вирішив залишитись. Я сподівався, що мені не доведеться стати мертвим довіку. Я взяв на себе завдання і повинен виконати його. Але мені не соромно признатися, що я боявся. Дуже боявся.

Ми з Вікторією пішли готуватися до екзамену.

Полковник Лунде подався до міста. Цікаво, чи щось колись могло б перешкодити йому з'явитися на службу з військовою точністю? Хіба вбивство. Та й то якби вбили його самого.

Люсі пішла погуляти, а панна Лунде зникла в кухні. Ми з Вікторією лишилися самі.

Але я сів так, щоб весь час можна було накидати оком на двері й щоб за плечима в мене не було вікна.

— Ти сьогодні неуважний, Мартіне. Я стрепенувся.

— Неуважний?.. Я... просто думав про те, як ви вчора розважилися...

— Ми ж тобі розповідали під час сніданку.

— Ви говорили всі разом, і я нічого не втямив, — відповів я.

— Так, це правда.

Вікторія глянула у вікно, і в її ясних, мов зірки, очах з'явився замріяний вираз. Отже, Крістіан не марнував часу. Я чекав, бо знав, що зараз буде.

— Твій брат... він... просто чудовий. Ти не уявляєш собі, як він танцює.

— Не уявляю. Але знаю, що він каже.

Не дуже шляхетний хід і до того ж дурний. Але слова вже вихопилися з моїх уст.

— Ти вважаєш, що він каже те саме всім дівчатам? Я весь зосередився для наступного ходу.

— Ні. Я просто трохи ревную. Вікторія всміхнулася.

— Ти справді ревнуєш, Мартіне?

— Так.

Вона скоса зиркнула на мене з-під навислої гривки.

— Приємно чути. [374]

Знайшла що сказати, подумав я. Але про себе відзначив, що її слова прозвучали щиро. Я справді ревнував. Вікторію відкрив я, а не Крістіан.

— А інші як поводилися?

— Крістіан танцював з нами всіма. Люсі, звичайно, була на сьомому небі. Як ти думаєш, він і їй казав те саме?..

— Не маю уявлення.

— Він танцював навіть із тіткою Мартою. Вона гарно танцює. Я не сподівалася, що вона вміє танцювати. Але, мабуть, усе залежить від того, з ким танцюєш.

Видно, мій брат Крістіан обрав собі роль Святого.

— Ні, — відповів я. — Це завжди залежить від партнерки. Якщо жінка танцює добре, її може вести хто завгодно. А з Карлом Юргеном тобі сподобалось танцювати?

— Він теж гарний. Трохи сухуватий і... ну, ти й сам знаєш... Тобто... він не каже таких слів, як Крістіан.

— Святий існує тільки в двох подобах, — мовив я. — Роджера Мура* й Крістіана Бакке.

* Мур Роджер — англійський актор, здобув славу виконанням ролі Святого в багатосерійному телевізійному фільмі під тією ж назвою.

Вона знов задумливо глянула у вікно.

— А батько як поводився, Вікторіє?

— Батько?.. Ну так... Батько був страшенно задоволений. Він теж танцював з усіма нами. Батько, виявляється, дуже гарний... Я досі цього не помічала.

Отже, вони танцювали. Всі були дуже задоволені, всі говорили одне одному щось приємне, їли смачну їжу, і взагалі свято вийшло дуже вдале.

А проте одне з них весь час думало про мене, думало, що я залишився вдома й перетрушую горище.

Я зиркнув униз, на свою брунатну течку, що стояла там біля самої моєї лівої ноги.

Я не міг лишити знахідку в себе в кімнаті.

Хоч що б зі мною сталося, а моя стара шкільна течка мала бути в безпечному місці.

Але спершу я хотів, щоб якийсь фахівець сказав свою думку про те, що було в тій течці.

Професор англійської літератури при університеті в Осло Крістіан Сміт сидів біля письмового столу у своєму кабінеті в Бліндерні.[375]

Він мав скромний вигляд, чого не можна було сказати про його кабінет.

На підлозі лежав м'який золотаво-сірий килим, велика канапа і двоє крісел були оббиті рудою вовняною тканиною. Стіл і два стільці були з червоного дерева. Ще два стільці в стилі чіпендаль стояли під другою довгою стіною обабіч великої шафи, теж у стилі чіпендаль.

За моїх студентських років професори не мали таких кабінетів.

Але за моїх студентських років професори могли обходитись звичайними, не старовинними меблями.

З вікна, що тяглося на цілу коротку стіну, видно було парк, уже без снігу. На великому письмовому столі, що стояв у лівому кутку біля вікна, панував нелад, а книжкові полиці за спиною в професора здалися мені на диво знайомими. Ну що ж, господар кабінету був філолог.

Професор підвівся мені назустріч. Високий, широкоплечий, у спортивній картатій сорочці, він мав вигляд бігуна по нерівній місцевості. Видно було також, що йому не бракувало почуття гумору.

— Мартін Бакке, — відрекомендувався я. — Доцент Мартін Бакке.

Мені набридло вже відрекомендовуватись. Та оскільки я не міг сам упоратися зі своїм завданням і доводилось звертатися по фахову допомогу, треба було й щоразу починати з цього.

— Будь ласка, сідайте. Здається, я вас уже десь бачив.

— І мені здається, що я вас бачив. Мабуть, колись раніше в читальній залі університетської бібліотеки.

Професор Крістіан Сміт міг бути старший за мене років на десять. На мить я згадав про свою докторську дисертацію, задля якої і взяв собі піврічну відпустку. Та ось уже три місяці роблю зовсім інше. Але я наздожену згаяний час. Дивлячись на його полиці з книжками, я раптом затужив за науковою працею.

Я сів на руду канапу, а професор навпроти мене в руде крісло.

— Мені потрібна ваша допомога, — звернувся я до нього. — Я хотів би вам щось показати.

На мить в очах у нього з'явився знуджений вираз. Видно, він подумав, що я прийшов просити його, щоб він прочитав якусь мою працю.

Я поклав на стіл з червоного дерева свою стару брунатну течку, тоді відчинив її і витяг один томик.

— Гляньте, професоре Сміт.

Він узяв його так, як бібліофіли завжди беруть у руки [376] книжку. Оглянув палітурку зверху і знизу, тоді розгорнув томик і глянув на заголовок.

Я дивився на нього, охоплений почуттям дитячої гордості й радості, що можу приголомшити фахівця. Мабуть, то була трохи нечесна гра. То був мій власний метод шоку.

Він подіяв.

Професор побілів, мов крейда.

— Я... я не можу повірити власним очам... Це Шекспір...

— Авжеж.

— "Сонети", перше видання тисяча шістсот дев'ятого року. Надзвичайно рідкісна книжка... В цілому світі їх залишилося тільки тринадцять примірників...

— Тепер знайшовся чотирнадцятий, — мовив я. — Це ще не все, професоре.

Я витяг другий томик.

— Будь ласка. Це "Пристрасний пілігрим", також перше видання, тисяча п'ятсот дев'яносто дев'ятого року.

Я простяг йому книжку. Він дивився на неї так, наче не зважувався взяти її в руки.

Та потім усе-таки взяв і розгорнув на титульній сторінці. Руки в нього тремтіли. Так тремтіли, що йому довелося покласти книжку на стіл.

— Може, закурите, професоре?

— Дякую, я не курю. А втім, дайте.

Ми закурили. Я поставив велику поливану попільничку так, щоб нам обом було зручно, але на достатній відстані від двох непоказних брунатних томиків.

Професор тримав у руці сигарету й не зводив з мене погляду. Я почував себе примарою чи якимось чарівником — так принаймні сприймав мене він, це видно було по його очах.

— Ні, професоре, вам це не приснилося, — сказав я. Я й далі відчував, що негарно так приголомшувати професора. Але я за ці останні місяці скільки намучився й настраждався, що мені треба було побачити наслідки своїх зусиль.

— Це ще не всі? — запитав він.

— Учора я мав іще одну, — відповів я. — Та сьогодні вже не маю і не знаю, хто її взяв.

— Що саме?

— "Гамлет", також перше видання.

Він придавив сигарету в попільничці, яку навіть ні разу не підніс до губ. Він давив її, не відчуваючи, що тримає пальці на запаленому кінці.

— А ось іще одна, професоре... Я подав йому книжку з течки. [377]

Він глянув на неї. Я не міг би змалювати, в якому в був стані.

— Це перше видання Шекспірового "Тіта Андроніка", — сказав він. — Видання ін кварто тисяча п'ятсот дев'яносто четвертого року. Досі було відоме в одному примірнику знайденому тисяча дев'ятсот п'ятого року в Сконе. Той примірник зберігається у Фолджерівській шекспірівській бібліотеці у Вашінгтоні. Тепер уже буде два примірники.

— Так. Скільки вони коштують?

Професор не відповів. Він мовчки дивився на три непоказні томики.

— Де ви їх узяли?

— Знайшов. На горищі.

Він стрепенувся.

— На горищі!... Ті горища... Я весь час кажу це... Подумати, скільки скарбів лежить у людей на горищах... Подумати, скільки всього знищено і спалено... Старих книжок... Для невігласа це лише старі книжки, а скільки тих невігласів на світі?.. Так і знищили майже все, повикидали чи спалили... Але, виходить, хтось таки дещо заховав, розумів, який це скарб!

— Так. І я вас питаю, скільки вони коштують?

— Скільки коштують?... Не знаю. їх залишилося так мало... Але вас цікавить, скільки вони коштують?..

— Так. Хоч приблизно.

Професор знову втупив очі в три маленькі томики.

— Ці три, та ще "Гамлет"... Не знаю... не можу сказати точно, але пам'ятаю, що за примірник "Сонетів" заплачено двісті тисяч крон...

У мене ще лишився козир.

— Я маю ще одну книжку, професоре Сміте. Якщо ви не проти, підійдімо до вікна. До світла...

Він підвівся. Вигляд у нього був наляканий. Ми підійшли до вікна. Я взяв із собою течку. Там я витяг із неї останню книжку й подав професорові.

— Дивіться.

Він розгорнув книжку і глянув на заголовок. Тоді почав обережно перегортати сторінки. Я не знаю, скільки ми простояли біля вікна.

Нарешті він простяг мені книжку якимось дивним, неприродним порухом. Тоді пішов назад, мов накручений автомат. Автомат, у якого кінчається накрут.

Проте він якось добрався туди, де ми сиділи, й там упав. Упав на свою руду канапу. Я стривожився.

— Вам погано?.. Я принесу води. [378]

Я озирнувся навколо. Невже в цьому розкішному кабінеті немає такої простої речі, як кран з водою? Ні, все-таки є В маленькій заглибині за дверима був умивальник. Я набрав у склянку води.

— Випийте, професоре.

Він випив, тоді підвівся.

— Це... це сенсація... справжня сенсація!.. Я почуваю себе не зовсім добре. Це сенсація... Ви розумієте, що ви принесли?.. Де вони?..

Професор аж скинувся.

— Тут, перед вами на столі.

Він зразу заспокоївся.

Він дивився на останню книжку, яку я показав йому біля вікна. Дивився і не вірив своїм очам. Та нарешті таки змушений був. повірити.

— Ви знаєте, що це за книжка, доценте Бакке?

— Так, — відповів я. — Це "Ромео і Джульєтта", теж перше видання. Але, наскільки я зрозумів, з власноручними зауваженнями автора в багатьох місцях на берегах сторінок.

— Так.

— А тепер, професоре, скажіть, скільки все це коштує?

— Я більше не витримаю, — мовив він. — Це щось незбагненне. Сенсація... Більше ж у вас нічого немає?

— Немає. Він зітхнув.

— Хвалити бога А то для мене це вже було б занадто.

Я б зомлів.

— Ви й так зомліли, професоре. А я знов повертаюся до свого запитання: скільки вони коштують?

— Гроші... — мовив він. — Гроші... Невже ви думаєте лише про гроші?

— Ні. Ці книжки не мої. Але й ви на мить подумали про гроші, коли у вас мало не запаморочилась голова, як ви почали рахувати.

— Це сенсація! Та я вже казав це... А скільки вони коштують?.. Господи, тут уже, мабуть, ідеться про мільйони.

Я сховав чотири книжки назад до течки. Професор спробував підвестися.

— Невже ви будете ходити по місту з таким скарбом?

— Ні. Я знаю, що з ними не варто ходити по місту. Я зараз таки відвезу їх в одне безпечне місце. В Управління кримінальної поліції міста Осло, до інспектора Карла Юргена Галла. Там я залишу їх на збереження. Дякую за допомогу, професоре. Ви знавець Шекспіра, можливо, вам ще доведеться мати справу з цими книжками. Дякую за допомогу... [379]

А втім, я сьогодні теж без кінця кажу те саме... До побачення, професоре Сміт.

Професор не почув моїх слів.

Він і далі сидів на рудій канапі й не помітив, що я пішов

Може, прабабуся Лунде була цілком божевільна. А може, навпаки, дуже мудра.

Мені важко було дійти якогось остаточного висновку. Вона мала мільйонне багатство, невідомо тільки, звідки воно в неї взялося. За ним стоять спекуляції, інтриги й таємниці багатьох поколінь її предків.

Принаймні одне сумніву не викликає — на старість вона трохи здитиніла. Маленька, миршава, схожа — що про неї казала Вікторія? — ага, схожа на циганку, вона нишпорила по старому горищі, на якому в той час, мабуть, був іще лад, аж поки знайшла, можна сказати, геніальний сховок. Нікому в цьому будинку не доведеться більше бідувати.

Але, звичайно, прабабуся Лунде не могла собі уявити, до яких наслідків призведе її вчинок.

Два замахи на життя, які чисто випадково, через щасливий збіг обставин, лишилися тільки замахами на життя. На цьому думки мої застряли. Адже було ще одне. Напис на могилі Вікторії Лунде.

Одну загадку я відгадав. Знайшов те, що прабабуся Лунде заховала на горищі. Але ще треба було відгадати напис на могилі Вікторії Лунде. Властиво, нерозгадані ще й два замахи на життя, а отже, не зроблене найважливіше — не знайдено вбивці.

Не знаю, скільки я викурив сигарет.

За вікном стояла непроглядно темна березнева ніч.

На мить я згадав професора Сміта. Цікаво, чи він заснув. Мабуть, цієї ночі і йому не спиться. Але якщо він не може заснути, то тільки через професійну радість, через сенсацію, про яку він довідався годин із дванадцять тому.

До мене сон не йшов з іншої причини. Я сидів на краю ліжка так, щоб мене не було видно з вікна. Двері я знов замкнув на ключ.

Що сказав був колись Крістіан? Про що він запитував у мене? Я згадав, про що.

Він запитував, чи ні в кого з них не вихопилося якого-небудь випадкового слова, що на перший погляд не мало ніякого значення.

Я розумів, як було б важливо почути таке слово. Адже [380] вбивця ніколи не пробалакається свідомо. Але в нього чи в будь-кого іншого може вихопитися слово, що матиме вирішальне значення, стане ключем до цієї заплутаної загадки.

Крістіан щось підозрює. Весь час підозрював. Чому він не розповів про свої підозри мені? Чи тому, що не хотів наражати мене на зайву небезпеку, чи боявся, щоб я не пробалакався? Але чому ж тоді він нічого не сказав Карлові Юргену? Карлові Юргену не загрожує ніяка небезпека.

Крістіан щось знає, тепер я був певний цього. Але не хоче казати про це нам із Карлом Юргеном. І я певний, що коли Крістіан щось знає, то він не помиляється. Чому ж тоді він не хоче нічого розповісти ні Карлові Юргену, ні мені?

Здається, я зрозумів чому. Крістіан не хоче, щоб ми зробили хибні висновки з того, що він знає. Він боїться перешкодити нам з Карлом Юргеном у роботі.

Бо, власне, різниця між нами полягає саме в нашій роботі. Карл Юрген — поліцай, я — філолог, а Крістіан — лікар.

Лікар!

Отже, Крістіан і підходить до всього з погляду лікарі Про що він думав, що мав на увазі, що сподівався довідатись, коли питав мене, чи ні в кого з них не вихопилося якого-небудь випадкового слова, що ніби не мало ніякого значення? Тобто чи ніхто не сказав важливого слова, якому ми не надали значення?

Я потрусив пачку від сигарет. Виявилося, що вона вже порожня. Я знайшов нову пачку, відкрив її, висипав з попільнички недокурки в кошик на сміття і знову закурив. Крістіан підходить до всього з погляду лікаря. Це важливо для мене. А хто що казав з цього погляду? Моя мати казала! Наша з Крістіаном мати! І раптом, порівнявши те, що казала мати, з тим, що казав ще хтось, я подумав про маленьку панну Лунде. Вона також щось казала, і її слова теж на перший погляд були ніби випадкові. Але вона казала правду.

Моя мати викликала в мене одну підозру. Панна Лунде навела мене на одну ідею. Я глянув на годинник. Було вже далеко за північ. Я хотів поговорити з Крістіаном, і негайно.

Я раптом збагнув, що мені треба зробити один дослід. Адже я тепер знав, що підозрює Крістіан.

Але я знав також, що для досліду мені потрібна ясна, свіжа голова. Голова в мене була ясна, та я враз відчув, що смертельно втомився. Адже я не спав цілу минулу ніч. Доведеться почекати до ранку.

Я опустив завісу на зачиненому вікні. Тоді підійшов де [381] дверей і перевірив, чи вони замкнені. Ще раз переконався, що цього разу замкнув їх сам зсередини.

Потім ліг.

Підозра й ідея не давали мені спокою. Я повинен був якось пов'язати їх докупи.

Нарешті я все-таки заснув.

Крістіан на обході в лікарні.

Я почекав дві години й подзвонив знову.

Крістіан читає лекцію студентам.

Я почекав ще дві години.

Крістіан приймає пацієнтів. Я ще почекав.

Крістіан поїхав на виклики.

Я думав, що збожеволію. Не міг же я цілий день дзвонити до Улеволської лікарні й кликати до телефону завідувача терапевтичним відділенням. Я вже дзвонив безліч разів і не знав, хто з членів родини Лунде чув, що я дзвоню.

Та байдуже. Однаково я не відступлюся.

Коли я подзвонив знову, вже після обіду, мені сказали, що Крістіан працює у своєму кабінеті.

Я просто влетів до нього в кабінет.

— Ти забув пов'язати краватку, — сказав Крістіаи. Я помацав комір — справді забув.

— Отже, я сьогодні цілий день ходжу без краватки, — сказав я.

— Господи, що з тобою, Мартіне? Ти наче з шибениці урвався.

— Ти можеш дати мені чашку чаю? — запитав я.

— Чаю?..

— Чаю... І дуже солодкого.

Крістіан більше нічого не запитав. Тільки на хвилину вийшов з кабінету.

— За п'ять хвилин буде чай, — сказав він. — Сестра здивувалася, бо я звичайно п'ю каву.

— Не ти ж будеш його пити, а я. Я сів.

— Де в тебе шафа з ліками?

Крістіан знову глянув на мене. Не знаю, чи він не подумав, що я збожеволів.

— Тут немає ніякої шафи. Вона стоїть у кімнаті чергової сестри. І ключ від шафи в неї.

— Я хочу глянути на шафу. Зараз-таки. [382]

Мабуть, вираз обличчя в мене був незвичайний, бо Крістіан відразу підвівся. Я пішов за ним до кімнати чергової сестри. Сестра сиділа біля столика і щось записувала в журнал.

— Де шафа?

— Ось вона.

То була звичайна біла шафа, може, з метр заввишки, замкнена на ключ.

— Відімкни її.

Я вперше командував своїм братом. Я не знав, який у мене був вигляд. І не знав, що собі думав Крістіан.

— Будь ласка, відімкніть шафу, сестро.

Вона підвелася, витягла з кишені в'язку ключів, відімкнула замок і відчинила дверці.

На поличках рівними рядами стояли пляшки й флакони. Я тільки перебіг по них поглядом. Усередині шафи була ще одна невеличка шафка, теж замкнена.

— Відімкніть і цю.

Сестра відімкнула замок і відчинила дверці. Я перебіг очима по наліпках на пляшечках, тюбиках і коробочках.

— Оцей, — мовив я, показуючи на один тюбик. — Візьми його, Крістіане.

Наші очі зустрілися. І я зрозумів, що вгадав хід його думок.

Він витяг тюбик.

— Можна замикати, сестро, — мовив я. — А тюбик я заберу тільки на п'ять хвилин.

Сестра замкнула обоє дверцят.

Коли ми повернулися до кабінету, на невеличкій таці вже стояла чашка чаю. а поряд із нею цукерниця.

Я всипав у чашку чотири чи п'ять ложечок цукру й добре змішав його.

— Дай мені тюбик, Крістіане. Він простяг мені його.

— Яка доза була б небезпечна?

— Небезпечна?.. Власне, особливої небезпеки немає. З,умаю, що п'яти таблеток вистачить.

Крістіан знав, що я запідозрив, а я знав, що те саме він запідозрив давно.

Я відкрутив тюбик, узяв п'ять таблеток, укинув їх у чай добре помішав.

Крістіан не зводив із мене очей. Він був наче загіпнотизований. [383]

Поки він отямився, я взяв чашку і двома великими ковтками випив чай. Але, п'ючи, встиг добре розкуштувати його.

— Мартіне!..

Я витяг пачку сигарет, узяв одну й закурив. Рука моя не тремтіла. Потім я простяг пачку Крістіанові. Він узяв сигарету. Я глянув на його руку. Вона ледь тремтіла.

— Що... що ти хотів дослідити, Мартіне?

— Хотів з'ясувати, чи таблетки дають якийсь присмак.

— Ага. Як я сам не додумався до цього... Ну й що, дають вони якийсь присмак?

— Ніякісінького, — відповів я. — Я відчував лише смак чаю.

На хвилю запала тиша. Чути було тільки настирливе цокання годинника.

— Що тебе навело на таку думку, Мартіне?

— Ти питав, чи ні в кого не вихопилося якого-небудь випадкового слова, що на перший погляд наче не мало значення. Наша мати говорила про те, що справді начебто не мало ніякого значення. Вона розповідала про батька і сказала,

як спокійно й покірно він ковтав свої таблетки... Часом вона забувала, що він хворий...

— Я пам'ятаю, — мовив Крістіан. Він пильно дивився на мене.

— Тобі треба тепер бути обережним, Мартіне.

— Знаю. Треба пильнувати, щоб, наприклад, не вибити ліктем шибки або не врізатися, коли голитимусь. Скільки діють ці ліки?

— Через два дні вже можна не боятися.

На письмовому столі задзвонив телефон. Крістіан зняв трубку.

— Слухаю. Розумію. Мартін у мене. Гаразд.

Я спокійно курив сигарету. Крістіан поклав трубку.

— Це Карл Юрген. Йому щойно подзвонив сержант Ев'єн. Він сказав, що нам негайно треба їхати туди... Сказав, що там щось робиться. Карл Юрген зараз заїде по нас.

— Робиться?.. Може, зробилось?

— Він сказав робиться.

Біля входу в терапевтичне відділення стояла велика чорна машина. На щитку зверху великими літерами було написано: "Поліція". За щитком крутився й миготів синій ліхтар. Мотор був увімкнений.

За кермом сидів поліцай у формі. Карл Юрген сів поруч із ним, а ми з Крістіаном на задні сидіння. [384]

Чому Карл Юрген не приїхав у своїй машині? Та скоро я збагнув чому. Він узяв поліційну машину, бо хотів скористатися сиреною. Невже справді треба було так поспішати? Що ж, так навіть краще, я сам не міг дочекатися, коли ми нарешті приїдемо.

Сирена завила, тільки-но ми від'їхали від лікарні. Водії давали нам дорогу, стрілка спідометра коливалася від шістдесяти до вісімдесяти кілометрів, поки ми їхали вулицями міста.

Ми звернули на Кіркеваєн. Праворуч лишилася довга Бліндернваєн. Коли ми опинились на Голменваєні, стрілка спідометра почала підскакувати до цифри 90. Ми перетнули бігову доріжку й переїхали через залізницю. За залізницею ми вимкнули сирену, але крізь шибку я бачив синє світло, що миготіло на даху. Ми вимкнули синій ліхтар аж тоді, як поминули Бесерюд. Та однаково не зменшили швидкості.

Водій у поліційній формі зупинив машину перед похмурим будинком полковника Лунде, і ми всі троє — Крістіан, Карл Юрген і я — миттю вискочили з неї.

У дверях стояв сержант Ев'єн.

— Тихо, — сказав він. Ми зайшли у вестибюль.

— Слухайте.

Ми всі четверо завмерли біля дверей, ніби кам'яні фігури, й почали дослухатися.

Скоріш вогненні коні, мчіть

До Феба володінь!

— "Ромео і Джульєтта", — прошепотів я, — дія третя, сцена друга.. Хто це в біса читає?

"Голос"!

У мене мороз пробіг по спині й зашпигало в потилиці.

— Це "голос", — прошепотів я. — Той голос, що про нього згадував каменяр... Я певен, що той... Нам треба знайти каменяра. Що його в біса робити?.. Ми йому не можемо подзвонити... Я поїду і привезу його. Ні, краще поїдь ти, Карле Юргене, скажи, що ти з поліції...

... Якби-то вам

За візника був Фаетон, він вас

давно б нагайкою погнав на захід...

Той голос дивно зачаровував нас. Але він був якийсь не цілком природний. Каменяр правду казав — це міг бути або високий чоловічий голос, або низький жіночий.

— Швидше, Карле Юргене, скажи, що ти з поліції...

— Та я ж і є з поліції, — пошепки відповів Карл Юрген. — [385] Наша машина радіофікована. Аби тільки поблизу Майорстюена виявився поліційний патруль і аби каменяр був удома...

Він вийшов. Вийшов цілком нечутно. А я, мабуть, подумки молився, щоб поблизу Майорстюена виявився поліціний патруль і щоб каменяр був удома.

Мені здавалося, що Карла Юргена не було цілу вічність.

— Біля Майорстюена виявилась патрульна машина. Коли все буде гаразд, хвилин за десять вона привезе каменяра сюди.

— Вони мають сирену? — запитав Крістіан.

— Мають. Я звелів радистові вчасно вимкнути її. Сержант Ев'єн вийшов. Мені здалося, що він навіть не зачинив дверей.

А Карл Юрген, Крістіан і я залишились у вестибюлі, під дверима вітальні полковника Лунде. Знов минула ціла вічність. Чи, може, тільки десять хвилин?

Нарешті я почув, як перед будинком зупинилась машина — властиво, майже без жодного звуку.

Сержант Ев'єн з'явився з каменярем.

Не було часу пояснювати йому всього. Я просто сказав:

— Послухайте...

Ось няня йде! Несе мені звістки...

Як небо, красномовний той язик,

Який мені говорить про Ромео.

— Чи це той самий голос, що замовляв вам напис на надгробок Вікторії Лунде? — запитав я.

— Так, — відповів каменяр, ні миті не вагаючись.

— Ви могли б підтвердити це під присягою... тобто ви цілком певні?

— Цілком певен. Щодо голосу, то я ніколи не помиляюся. Можу підтвердити це під присягою.

Я вкрився холодним потом.

— Дякую за допомогу, — прошепотів Карл Юрген так тихо, що я ледве розчув його слова. Ми всі говорили пошепки, та я аж потім усвідомив, що вперше чую шепіт Карла Юргена. — Вас відвезуть додому тією самою машиною, що ви приїхали сюди. Ви зробили нам величезну послугу. Я навідаюсь до вас завтра.

Молодий каменяр непевно, боязко всміхнувся до мене. Сержант Ев'єн пішов із ним надвір.

Карл Юрген відчинив двері. Ми з Крістіаном зайшли до вітальні слідом за ним. [386]

Спершу я її не впізнав. Думаю, що Карл Юрген і Крістіан так само не зразу її впізнали.

Коси в неї були коротко підстрижені й пофарбовані: вони здіймалися навколо її обличчя, наче мідяно-руді хвилі. Мені раніше ніколи й на думку не спадало, що насправді вона вродлива. Косметика на обличчя була накладена рукою майстра — помірно, зі смаком. Впадало у вічі й те, що її сукня,

так звана "мала чорна", походить із найкращого салону мод. Та сукня сиділа на ній як вилита. Фігура в неї виявилась майже бездоганною. На стрункіх, іще зовсім не старечих ногах красувалися прозорі нейлонові панчохи. Взута вона була в черевички на високих підборах, такі тонкі й легенькі, що здавалося, наче вони намальовані на ногах.

Полковник Лунде і решта дві жінки сиділи так, немов були приліплені кожне до свого стільця. По-моєму, вони навіть не помітили, як ми зайшли. Ніби їх хто зачарував. Карл Юрген мовчки сів на канапу. Ми з Крістіаном теж посідали обабіч нього. Певне, вигляд у нас був досить чудний.

— Читайте далі, — мовив Карл Юрген.

— Мабуть, я надто стара для Джульєтти, — мовила вона тим своїм дивним голосом. Вона дивилася на мене, адже я був філолог.

— Джульєтта мала чотирнадцять років, — мовив я, сам не впізнаючи свого голосу. — Отже, всі жінки надто старі для цієї ролі. Звичайно, за винятком чотирнадцятирічних...

— Байдуже, — мовила вона. — Однаково я вже стомилася. А ви не вельми чемні, вдерлися сюди, навіть не постукавши.

Вона сіла на плюшевий стілець і закинула одну на одну свої зграбні ноги в нейлонових панчохах.

— Я не вельми зважаю на правила чемності, коли мені доводиться виконувати свій службовий обов'язок. А я прийшов сюди, щоб викрити два замахи на життя, — сказав Карл Юрген крижаним голосом.

Вона глузливо посміхнулася:

— Цікаво буде почути, як ви їх викрили.

— Усі зараз почують, — відповів Карл Юрген. Я дивився на неї, і в мені наростала ненависть.

— Отже, "Гамлет" уже проданий, — мовив я. — Певне, в "Антикваріат Дамма". Уявляю собі, як зрадів майор Дамм, коли побачив перше видання "Гамлета". Хто б із антикварів не зрадів на його місці. І він, мабуть, не поскупився. А що з ним буде, коли ми прийдемо до нього з рештою! [387]

— З рештою?..

— З "Сонетами", теж у першому виданні тисяча шістсот дев'ятого року. Досі в цілому світі їх було тільки тринадцять примірників. А ще "Пристрасний пілігрим", перше видання тисяча п'ятсот дев'яносто дев'ятого року. І "Тит Андронік", теж перше видання, таке рідкісне, що досі воно було відоме тільки в одному примірнику. І, нарешті, "Ромео і Джульєтта" в першому виданні, з власноручними зауваженнями Шекспіра в багатьох місцях на берегах книжки.

Мій голос звучав немов чужий, але й до певної міри знайомий мені. Таким голосом, цілком незворушним, я розповідав на уроках у школі про громадянську війну в Америці.

— По-своєму це буде сенсація, — повів я далі. — Можна сказати, світова сенсація. Я навіть думаю, що майорові Дамму доведеться їхати в Лондон, щоб продати їх на аукціоні "Сотбі". Скільки за них дадуть, важко сказати наперед. Але я думаю, що мільйонів зо два...

її очі під рудим волоссям заблищали.

— То їх було так багато...

— Я залишив "Гамлета" на місці, — сказав я. — Але з усього видно, що й саму цю книжку оцінили в чималу сумму...

Вона не зводила з мене очей.

— Я завжди терпіти не могла домашніх учителів, — мовила вона. — А надто таких, що нишпорять по чужих горищах...

— Мене це нітрохи не цікавить, — сказав я і сам почув, що голос у мене такий самий крижаний, як у Карла Юргена.

Я обернувся до полковника.

— Ви дуже багата людина, полковнику Лунде. Він зіщулився на стільці.

— Тепер уже однаково, — відповів він. — Після... після всього, що сталося за ці місяці. Якби я тільки знав, що тут діється...

— Зараз знатимете, — сказав Карл Юрген.

У вітальні полковника Лунде було тихо, як у вусі. її важко було впізнати. Ні пасьянсу, ні вишивання, ні розгорненої книжки на круглому столі з підстеленою під лампою плетеною серветкою. І стільці не стояли біля столу, бо ніхто не читав, ніхто не вишивав і ніхто не розкладав карт.

Стільці були відсунені далеко від столу, і на них, кожне окремо, сиділи полковник Лунде і три жінки з його родини. [388]

Карл Юрген підвівсь і пройшовся по вітальні.

Це роль Карла Юргена, подумав я. Його устами промовляє Правосуддя. Правосуддя зі своїми сухими незаперечними фактами. І доказами. Наскільки він певний у них? І наскільки певний Крістіан? І наскільки певний я сам? Раптом я збагнув, що кожному з нас доведеться зіграти свою роль.

Комусь одному це було не до снаги.

Це справа не тільки самого Правосуддя. Йому повинна допомогти Медицина. І навіть скромний Пес-охоронець.

Кожен із нас мав свою роль. І я сподівався, що кожен упорається зі своєю роллю.

Тепер на кону було Правосуддя.

Худе, довготелесе, з холодним поглядом ясних очей, зірких, мов рентгенівське проміння.

— Полковнику Лунде, того вечора, як панну Лунде вдарили на цвинтарі Вестре, ви сказали, що не були там. Сказали неправду. Вам довелося відмовитись від своїх слів, оскільки біля могили знайдено ваші сліди. Чого ви ходили тоді на цвинтар?

— Я вже пояснював, коли складав свідчення. Я був стурбований тим, що панна Лунде пішла з засідання правління Товариства аматорів поезії так раптово...

— Це правда. Тепер я підтверджую, що правда. Але про одне ви не сказали нічого. Навіщо ви забрали з цвинтаря торбу панни Лунде, в якій були книжки?

Невже Карлові Юргенові про це відомо? Чи він тільки здогадується?

— Не знаю... Мені здавалося, що треба її забрати... Чого вона мала валятися там...

— Я змушений просити вас казати правду, полковнику Лунде. В торбі були не тільки книжки. В ній була й земля.

Справді. Те саме казав і Крістіан. Казав: "Ти знайдеш у торбі землю". Що він, у біса, мав на увазі?

Полковник Лунде зіщулився.

— Я чекаю на відповідь, — мовив Карл Юрген. Полковник Лунде мовчав.

— То я сам відповів за вас. У торбі були сліди землі, їх легко виявила наша лабораторія. А звідки вона взялася там? Не з книжок, звичайно. В торбі було щось, полковнику Лунде. [389]

Я затамував подих.

— Там були ще черевики. Черевики вашої дружини — єдина пара її черевиків з низькими підборами. Та пара, яка лишила найбільше слідів навколо могили вашої першої дружини. Коли ви туди прийшли, там уже побував доцент Бакке. Ви знайшли біля надгробка тільки торбу. Ви заглянули в неї й побачили черевики своєї дружини. Отож ви й забрали ту торбу з черевиками й книжками додому. Книжки ви поклали на місце,

а черевики вимили. Та нам однаково не важко було виявити на них слід землі з цвинтаря Вестре. Так усе було?

— Так.

Я насилу розчув голос полковника Лунде.

— Ви сховали черевики в шафу своєї дружини. Та ще треба було десь діти торбу. Ви знали, що ми питатимемо про неї. Ви зробили все, що могли, рятуючи свою дружину. Помили черевики. Але ви знали, що поліція наступає вам на п'яти. Не було часу на роздуми. І знали, що спалена тканина залишає запах. Тож ви вилізли на дерево перед кімнатою доцента Бакке й обмотали торбу навколо гілляки. Правду я кажу?

— Так.

— Я не була на могилі, — мовила Люсі. — Виходить, що я повернулась додому боса?

— А вам не спадало на думку, пані Лунде, що ваш чоловік, можливо, вдаривши панну Лунде, легко міг узяти ваші черевики і, вдавлюючи їх у землю, залишити сліди навколо могили? Руки в нього дужі. Ви не допускали такого, що, можливо, ваш чоловік навмисне залишив ті сліди, щоб вони свідчили проти вас?

Люсі й полковник Лунде не дивились одне на одного.

— Я не роблю ніяких передчасних висновків, — повів далі Карл Юрген. — Тільки розглядаю різні можливості.

Свої перші жертви він уже загнав у кут. Тоді взявся до чергової жертви.

— Вікторіє, ви єдина, чиїх слідів не було біля могили. В зелених очах дівчини блиснув глум.

— Певне. Бо мене там не було.

— Який у вас номер взуття?

— Тридцять восьмий.

— Отже, такий самий, як у пані Люсі. То могло бути, що ви того вечора взули черевики пані Люсі і в них вчинили напад на панну Лунде. Тоді сховали черевики в торбу і, залишивши вагомі докази проти пані Люсі, босоніж відійшли від могили, тримаючи свої черевики в руці. Потім узулися й повернулись додому. [390]

— Я не збираюся відповідати вам, — мовила Вікторія.

— Йдеться про вбивство, Вікторіє.

— Ще раз кажу, що не збираюсь відповідати вам, інспекторе Галл. І про вбивство не йдеться. Де ж тоді труп?

Вікторія витягла сигарету, закурила и почала пускати свої майстерні кільця диму. Та цього разу вони в неї виходили не такі круглі й гарні, як я бачив раніше.

Карл Юрген також витяг сигарету. Він глянув на Вікторію, і вона шпурнула в нього коробкою з сірниками. Між ними була відстань у кілька метрів, але вона добре прицілилась. Та Карл Юрген спритно перехопив коробку. Він закурив сигарету.

— Якщо полковник Лунде і Вікторія сказали правду, то всі докази свідчать проти вас, пані Лунде. Ваші черевики залишили найчіткіші сліди навколо могили, відбитки ваших пальців знайдено на викрутці й на револьвері, яким стріляли в доктора Бакке. Я вас хоч зараз можу заарештувати за два замахи на життя.

Люсі мовчала. Вона була бліда, як крейда.

— Хвилинку, — сказав Крістіан.

Отже, тепер його вихід. Ми не домовлялися про це наперед. Але Крістіан підвівся, він збагнув, що тепер його черга. То що — висновки доведеться робити мені? Я розумів: тепер усе залежить від того, що скаже Крістіан.

— Мене з самого початку дуже зацікавив напис на надгробку, — сказав він.

Голос у нього був рівний, незворушний. Так він читав лекції своїм студентам.

— Найдужче мене зацікавила символіка напису. "Трава нічого не ховає". Хто не міг змиритися зі смертю Вікторії Лунде? Або хто хотів, щоб вона взагалі ніколи не жила на світі? Ти любила свою матір, Вікторіє, чи ненавиділа її? Буває, що дівчата в такому віці, як була ти, коли вона померла, ненавидять своїх матерів.

— Я... я любила свою матір.

— Але, може, тобі було важко змиритися з тим, що вона померла?

— Мені... так...

— І, може, тобі було важко змиритися з тим, що твій батько одружився знов?

— Я... я не знаю. [391]

Вона раптом стала зовсім дитиною.

— Чи ви, пані Люсі? Може, вам не подобалося, що ваш чоловік був уже одружений або й віддав усю свою любов першій дружиш? Чи з цієї самої причини такий напис замовили ви, полковнику Лунде? Хто з вас не міг погодитися зі смертю Вікторії Лунде або хто з вас бажав, щоб її взагалі ніколи не було на світі?

Крістіан по черзі глянув на кожного з них. Вони на нього не дивилися.

Тоді він обернувся до мене.

— Сьогодні ввечері перед нашим приїздом сюди у моєму кабінеті в Улеволській лікарні був мій брат. Він зробив дивну річ. Узяв п'ять таблеток тромбантіну — це антикоагулянт, ліки, що розріджують кров, ми їх часто прописуємо хворим, після інфаркту. Він розчинив їх у чашці чаю і випив. Може, ти поясниш нам, Мартіне, навіщо ти це зробив?

— Я хотів узнати, чи ці ліки дають якийсь присмак. Виявилося, що ні. Я відчув тільки смак чаю.

— Мені самому треба було зробити цей дослід, — сказав Крістіан. — Проте я не здогадався. Але того вечора, коли на панну Лунде вчинено замах і її привезли до Улеволської

лікарні, я взяв у неї кров на аналіз. Вона здалася мені дуже дивною, була надзвичайно рідка. Рана від удару на лобі була не дуже глибока й за звичайних обставин не могла викликати такої великої кровотечі. Та якщо хтось дав перед тим панні Лунде чашку чаю з тромбантіном, такий удар міг стати для неї фатальним, вона б зійшла кров'ю якби не нагодився мій брат.

— Після мене відразу прийшов полковник Лунде, — мовив я, наче подумав уголос.

Але я знайшов ключ до загадки.

Я підвівся. Я не зовсім твердо тримався на ногах. Я намацав сигарету, закурив, кілька разів затягся і раптом став цілком спокійний.

Я геть усе зрозумів.

— Від першої хвилини, Люсі, задовго до того, як ти написала мені листа на початку січня, все тут робилося для одного. З однією-однісінькою метою. Прибрати тебе з цього дому, вижити з цієї родини. Та ще й у страшний спосіб — звинувативши тебе в замахові на життя. Не знаю, яка б тебе чекала кара, коли б цей задум здійснився. Я ось сидів тут і думав, чому тебе не вбили. А це дуже просто [392] пояснити. Вбивці в нас не так легко уникнути кари. Тільки чийсь страх, звичайний страх перед карою за вбивство врятував тебе від смерті.

Люсі сиділа непорушно й дивилася на мене синіми, як проліски, очима.

— Нас усіх трьох, — повів я далі, ледь обернувшись у бік Карла Юргена й Крістіана, — весь час дуже цікавили

випадково сказані слова, що начебто не мали ніякого значення. Одне з них закарбувалося в моїй пам'яті. Його сказав твій чоловік того дня, коли попросив мене перебратися сюди. Він сказав: "Я боюся за Вікторію". Ці слова не давали мені спокою. Спершу я думав, що полковник Лунде вважає, ніби Вікторії загрожує якась небезпека. Потім я зрозумів, що ці слова можуть означати щось цілком інше: що він боїться, аби Вікторія не вчинила чогось. Я маю слушність, полковнику Лунде?

— Так.

— Немає потреби довше спинятися на цьому. Кожному ясно, що чоловік, у якого померла перша дружина і який одружився вдруге, боїться, чи не зненавидить дочка своєї мачухи, а надто боялися ви цього після того, що сталося з панною Лунде.

Я глянув на Вікторію.

— У тебе, Вікторіє, вихопилась одна дуже важлива фраза. Ти сказала: "Мені гидко думати, що Люсі хочуть усунути з дороги". Ти мала слушність, я лише не зрозумів цього тоді. А ти, Люсі, сказала після нападу на панну Лунде: "Я не думала, що це станеться з нею". Ти теж мала слушність, і я теж цього не зрозумів. У вас обох незвичайна інтуїція, мені треба було б слухати вас. Зважити те, що ви сказали... Особливо після того, що сталося з панною Лунде... — Я чув, що починаю казати те саме. — Мене вразила одна думка: хто міг хотіти зла панні Лунде? І з якої причини?

Сигарета запекла мені в пальці. Я погасив недокурок у попільничці.

— Ви, панно Лунде, єдина, хто протягом усієї історії свідомо й послідовно відповідав правду на всі запитання. Ви навчили мене однієї дуже важливої штуки. Вірніше великого мистецтва. Те мистецтво полягає не в тому, щоб брехати так, аби всім здавалося, що ти кажеш правду, а в тому, щоб казати правду так, аби всім здавалося, що ти брешеш. Ми всі думали, що ви брешете, коли того вечора в Улеволській лікарні ви казали, що були самі на цвинтарі. Ви не брехали, панно Лунде. Вчора я згадав ваші слова і збагнув, що ви казали правду. [393]

У моїй душі палка ненависть до неї поєднувалася з тверезим захопленням. Ненависть ішла від серця, а захоплення від розуму.

— Ви незвичайно мужня жінка, панно Лунде. І незвичайно розумна. Треба мати неабияку мужність, щоб угородити важку викрутку собі в лоб, потім відкинути її від себе, коли кров заливає тобі очі. Ви навіть зомліли, так стекли кров'ю, бо перед тим зажили тромбантін. Але ви були спокійні, ви все передбачили й були певні, що полковник Лунде відразу піде за вами і знайде вас...

Панна Лунде мовчала. Вона сиділа цілком спокійно й тільки дивилася на мене з-під начорнених вій. Мідяно-руде волосся ясніло навколо її голови, наче німб.

— Ви замовили напис на надгробок пані Вікторії Лунде і знали, що полковник Лунде побачить той напис. Уявляю собі, який він був нажаханий і розгублений, коли вечорами ходив на могилу своєї першої дружини й сушив собі голову тим загадковим написом. Розумним людям часто надзвичайно щастить. Вам, панно Лунде, дуже пощастило, що Люсі запросила мене на обід саме того дня, коли ви з полковником Лунде мали йти на засідання правління Товариства аматорів поезії. Напередодні ввечері ви зажили тромбантін, до того ж

вам спала просто-таки геніальна думка прихопити черевики Люсі. Я пам'ятаю, як ви поривалися йти на пошуки торби... Але ви не мали наміру нікого вбивати. Принаймні спершу. Та ви збагнули, що мій брат щось запідозрив. Пам'ятаю, як ви боялися шприца. Ви боялися, що він зробить аналіз вашої крові. Він таки зробив його і виявив, що у вашій крові був незвичайно низький протромбін.

У панни Лунде звузилися очі, коли вона кинула швидкий погляд у бік Крістіана.

— А коли ви зрозуміли, панно Лунде, що мій брат для вас небезпечніш, ви спокійно вистрілили йому в спину, подбавши перед тим, щоб Люсі остання тримала в руках револьвер, як ви були подбали, щоб вона остання тримала в руках викрутку, якою ви орудували після того, як влаштували біля могили сцену боротьби, походивши там спочатку в черевиках Люсі, а тоді у своїх власних. Дайте мені сигарету.

Карл Юрген підвівся і простяг мені запалену сигарету. Я навіть не глянув на нього.

— У вас є ще одна риса, панно Лунде, ви жадібні. Ви не мали наміру ділитися з іншими тим, що прабабуся Лунде заховала на горищі. Гроші вам потрібні були тільки на одне: щоб стати такою, як ви тепер стали, — помолоділою і принадною. А чому? Я зараз вам поясню, панно Лунде... [394]

Вона зіщулилась на стільці, але я так ненавидів її, що ладен був просто вбити..

— Певне, не дуже приємно весь час бути бідною родичкою?.. Не дуже приємно весь час їсти хліб з ласки своїх родичів, правда, панно Лунде? А ще, мабуть, гірше закохатися

у свого гарного брата в перших, любити його і бачити, як він одружується раз... а потім одружується вдруге. Правда, панно Лунде? Ви сподівалися, що він "відкриє вас", як часто буває в оповіданнях, надрукованих в ілюстрованому журналі для жінок, сподівалися, що ви станете для нього жінкою його життя. Станете тоді, як усунете з дороги його другу дружину. Задля цього ви замовили напис на надгробку, бо він свідчив проти Люсі, а водночас втілював у собі вашу заповітну мрію — мрію про те, щоб полковник ніколи не одружувався. А він узяв та й одружився ще раз. Він не звертав на вас уваги, ви важили для нього не більше, ніж будь-яка річ у цьому будинку. Він одружився з Люсі, і ви залишилися в тому самісінькому становищі, що й були раніше. Річчю в цьому будинку! Ось хто ви, панно Лунде. Одна з речей у цьому будинку. Але з душею вбивці...

Вона вже опанувала себе й сиділа, як кам'яна статуя, гарна, бездушна кам'яна статуя.

— В інспектора Галла є докази, — мовила вона цілком спокійним голосом. — Докази проти Люсі.

Я зненавидів її ще дужче.

— Інспектор Галл в одному випадку навмисне сказав неправду, панно Лунде... — Я розумів, що вдаюся до методу гри в покер, але треба було спробувати. — На револьвері, з якого стріляли в мого брата, були тільки ледь помітні відбитки пальців Люсі, зате дуже чіткі відбитки ваших пальців.

— Неправда. Я була в ру...

Усе-таки я її вбив.

— Авжеж, ви були в рукавицях, панно Лунде. Це вже правда. Навіть якщо ви ніколи не вимовите цього слова, яке було у вас на язиці. Тепер я вас бачу наскрізь. Усі вас бачать наскрізь. Ви ніколи не признаєтесь ні в чому, отже інспектор Галл не зможе ув'язнити вас за два замахи на життя. Я вас обдурив, а ви піймалися. На револьвері виявлено тільки відбитки пальців Люсі.

Як недавно сказав Крістіан? Страшно дивитися, коли людина скидає маску й перестає бути людиною.

Це правда.

— Заарештуйте її! — верескнула панна Лунде. — Всі докази свідчать проти Люсі! Заарештуйте її, заберіть геть, я терпіти її не можу... шльондра... Як я її ненавиджу!.. [395]

У кімнаті нависла важка мовчанка.

Тоді полковник Лунде встав, присунув свій стілець до Того, де сиділа його дружина, і пригорнув її до себе рукою. А вона, як стомлена дитина, прихилила голову до його плеча.

— Ні, — сказав Карл Юрген. — Нема за що заарештовувати пані Люсі Лунде. Хай після всього цього вони з полковником Лунде поживуть нарешті спокійно.

— Я... я продам цей будинок... — сказав полковник Лунде. — Ми тут більше не житимемо, Люсі. Мабуть, ми зможемо тепер побудувати собі невеличкий будинок десь в іншому місці... Ми там житимемо самі, Люсі...

— І Вікторія з нами...

— Так, — мовив полковник Лунде. — Звичайно ж, і вона з нами...

— Заарештуйте її! — крикнула панна Лунде. — Заберіть її звідси геть! Замкніть її до в'язниці!..

— Нема за що, — ще раз сказав Карл Юрген.

— А докази! — крикнула вона.

— Є ще докази, які називаються непрямими, панно Лунде. І в цьому випадку всі вони свідчать проти вас. Але я не можу заарештувати вас на підставі цих доказів. Тому пропоную вам одне: забирайтеся з цього будинку. І забирайтеся негайно.

Вона пихато випнула підборіддя. Очі її палали ненавистю.

— А я й не думаю тут залишатися. Я їду. З власної волі. Кажіть собі що завгодно про мою жадібність, доценте Бакке. Але я хочу вам нагадати, що за законом я маю такі самі права на спадок своєї бабусі, як і полковник Лунде. Отже, коли майор Дамм поїде до Лондона, суму, яку він отримає за книжки, я прошу поділити надвоє й половину віддати мені, вирахувавши з неї половину тих грошей, що я отримала за "Гамлета". Я маю слушність, інспекторе Галл?

Я обернувся до Карла Юргена. Я був немов паралізований.

Карл Юрген теж, видно, був приголомшений. Та він узяв себе в руки. В юридичні руки.

— Так, ви маєте слушність, панно Лунде. Половина спадку вашої бабусі належить вам.

— Полковнику Лунде... — почав я.

— Мені нема чого додати, — мовив той. — Інспектор Галл сказав усе так, як є.

Я знов мимоволі перейнявся пошаною до старосвітського виховання.

Панна Лунде посміхнулася з глибини плюшевого стільця. Посміхнулася, мов кішка, що грається мишею.

— А ви собі лишайтеся зі своїми двома нез'ясованими [396] замахами на життя, інспекторе Галле. Ви дурень, такий самий, як доктор Бакке й доцент Бакке.

Крістіан кашлянув, він був цілком спокійний.

— Не двома замахами, панно Лунде. Був тільки один замах на мене. А те, що ви самі розбили собі викруткою лоба, не рахується.

— Про мене, хай буде один замах... Менше клопоту інспекторові Галлу.

Вона ніби виплюнула його прізвище.

— Ви помиляєтесь, — сказав Крістіан. — Крім одного замаху, було ще одне вбивство.

Не знаю, хто з присутніх голосно хапнув ротом повітря. Може, навіть я сам.

— Вікторію Лунде вбито, — повів далі Крістіан. — Вона мала сухоти, і кожна кровотеча могла виявитись для неї фатальною. Не плач, Вікторіє, все скінчилося швидко. Твоя мати не мучилася, про це я вже подбав. Я проглянув історію її хвороби й побачив, що її кров мала надзвичайно, просто катастрофічно низьку здатність зсідатися. Ви, панно Лунде, відвідували її в лікарні й дали їй чаю з тромбантіном. Від цього вона й померла.

Панна Лунде тільки засміялася у відповідь.

— Доведіть це, якщо можете.

— Не можу, — відповів Крістіан. — І ніхто цього не може довести.

Вона підвелася.

— Ви мені набридли. Я їду. Подамся в світ і роздивлюся, який він. Годі мені вже бути служницею в цьому домі. Тепер я маю достатньо грошей.

Стоячи посеред вітальні, панна Лунде витягла сигарету й закурила. Такою я її ніколи не забуду. їй було п'ятдесят вісім років, а ніхто б не дав їй більше, як сорок. Я подумав, що вона робитиме далі.

Карл Юрген, видно, подумав те саме.

— Я вам скажу ще тільки одне, панно Лунде. Майте на увазі, що я, тобто поліція, будемо стежити за кожним вашим кроком, хоч би де ви були.

Вона втупила в нього очі, тоді шпурнула сигарету просто на килим і затоптала її ногою.

— Викличте мені таксі, доценте Бакке.

Я викликав по телефону таксі. І провів її до вестибюля. Вона схопила з гачка пальто і простягла мені, щоб я потримав його, поки вона всуне руки в рукави. То було легеньке норкове хутро. День вона, видно, згаяла недарма. [397]

Таксі чекало біля дверей.

Панна Лунде зміряла мене поглядом.

— Від тієї хвилини, як я побачила вас, доценте Бакке, я зрозуміла, що в цьому будинку оселився диявол.

— По-моєму, диявол оселився тут багато раніше, — відповів я.

Вона сіла в таксі й поїхала.

Мені треба було хапнути свіжого повітря.

Я вийшов у садок і глянув униз на місто, що миготіло низками перлин і самоцвітами.

Потім я обернувся і глянув на темні вершини з трьома баштами, на яких миготіли світлові сигнали, та на освітлений прожекторами трамплін на вершині Голменколена За спиною в мене шелестіли верхівки дерев навколо будинку полковника Лунде.

Невже він здався мені похмурою оселею примар? Тепер це був звичайний собі великий старий будинок.

Я повернувся до вітальні.

Люсі сиділа так, як і тоді, коли я їх залишив. Сиділа прихилившись до плеча полковника Лунде. Що сказала про неї моя мати? Що вона шукала опори в житті. Вона знайшла таку опору. Я цього не розумів. З мене ніколи не було б доброго психолога.

Вікторія сиділа самотою. Вона не переставала плакати

— На хусточку, Вікторіє.

Вона взяла хусточку й витерла сльози. Я присунув стільця й сів біля неї.

— Можеш повірити Крістіанові, Вікторіє. Він допоміг твоїй матері. Вона померла швидко... І, мабуть, це краще, ніж вона б ще жила й мучилася.

Вікторія мовчала, мнучи в руках мою хусточку. Нарешті вона всміхнулася.

— У Мартіна завжди є чиста хусточка, — сказала вона. — Раз він уже виручав мене.

— І мене також, — сказала Люсі.

— Сучасний лицар повинен мати при собі добрий запас чистих хусточок, — мовив полковник Лунде.

Я б краще й не сказав.